

ఈ నాటకమునందు వచ్చు హాత్రములు.

ప్రదేశములు.

పన్నెండు సంవత్సరాల నా యుక్తుడు

పెంక-పం—గోసన్న చెలికాడు

చిగవారం—గోపన్న పెదలండి

2. నా—వికఠ్ నాడు

అం: శ్చు-అనీ సాగారిమంతి

మూడవది--అ. నాగారమున గల నన్నమనమామ

వలెకాదు. అందుచేత సరిగ్గా దాడు

100

1933

83 2 1000

[illegible]

उत्तराखण्ड

۱۰۰۰

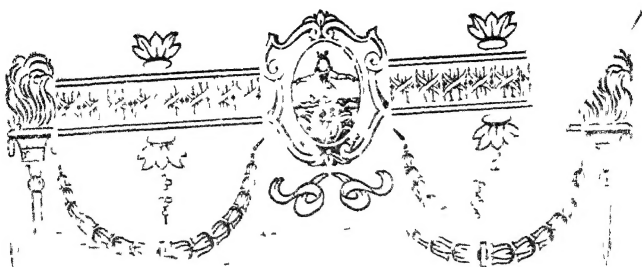
62920.

జీవదా-బ్రహ్మవిద్య గాఢిభార్య

150

మైత్రా నీరలుగాకి కొందరు సూర్యములు, రిహితులు.

శాసనమును పునఃపర్యవేక్షించుచు ఉన్నందున వత్తును.

శ్రీ మేఘాదత్తి నామ ద్తయేనమః.

భక్త రామ దాసు

అను

రామదాసు విజయపురము.

సప్తమూలకము—రంగం. = లకౌండి-స్థానము.

సప్తమూలకము—రంగం. = లకౌండి-స్థానము.

—స. కి ముద్రానుకూలముగా వ్రాసినట్లు.

తానొనర్చిన సుమతి, * తానొనర్చిన

హృదయము గలది * తల్లిమీనకై వలచు

మనః పుష్పములు * పుష్పములము

మనః పుష్పములు * తానొనర్చిన సుమతి

గురికి గుతనిరమ్మ * గొప్పరిగము

హరిహరయత * హరిహరయత

హరిహరయత * హరిహరయత

శ్రీ. అవతరించిన శ్రీరమ * భక్తుల హరి

పరసనల్లావతే? * పలివినట్టి

నందకారణ్యవాసులౌ ♦ దండిమునుల

హతనెంతనికొనియాడఁ ♦ గలనునేను.

వినినొక్కొక్క వివవలయునని వాంఛను గల్గించుచున్న నీరా
మజీవిత మెంతసంస్తవనీయుము ఆహ! ఎంతకర్మగ్న నాయనము
గానున్నది. అట్టిసుగుశాభిరాముని కథాశ్రవణమువలననే నేనిం
త రహనందాంబుధిం దొప్పదోగుచుండ నామహానీయనితో
గలసికెలసి సంచరించినయట్టి సుగ్రీవాంగద జాంబవంతవిభీష
ణాసుల స్థితియెట్లుండెనో యెవ్వరికెఱుక ? ప్రపంచకమునందు
రామసేవకుఁ గానిశరీరము, రామనామము నుచ్చరింపనినోరు,
రాముని బూజంపనిహస్తములు, రామాలయగమన మొనర్పని
పదిములుకాల్పనేయింతకును నేనెంతయు హతభాగ్యుడనుకను
కనే నాకట్టియదృష్టము లభింపకపోయె. అక్కటా! ఆమహాను
భావుఁడు సంచరించిన కాననప్రదేశమందొక చటభూజమనై
పుట్టిన నా దేవదేవునకింత నీడనిచ్చియుందునే ఒక్కవానరిమునై
పుట్టినయెడల మనసార నాశరీరము నా రామసేవకు వినియోగ
పకచి త్రిలోకమాత్రయైన అయోధ్యానగరవాస స్వరాజ్య
లక్ష్మియైన సీతామాతకై సంగ్రామంబునఁ బ్రాణంబులఁ బరి
త్యజించియుందునుకదా! ఓదండకాటవీభూరుహములారా! ఓసిం
హశార్వాలాది ఘోరవన్యమృగంబులారా ! ఖింతింపిన
పుణ్యమైన నేనుచేయనైతిని మీకాశ్రీరాముని యానందధా
మునిదర్శనములభించినది. తృణకావ్యజలసమేతమైన యోకాన
నప్రదేశమూ ! నీవెంతధన్యతఁజెందితివి ? ఆలోచైకరక్షకుఁడు
తనవాదములను నీమీఁద బ్రసరింపఁ జేయుటచే నీవె తయో
పవిత్తుకొలవైతివి. అక్కటా ! నేనువృద్ధుడను నిర్భాగ్యుడ
ను. పాపుడను. ఏనికనే నాకీట్టి వృద్ధజీవనములభించె. ఈపాపపు
పుట్టును స్రట్టితిని. అతనిసేవకు దూరమైపోతిని. నాయాజన్మ
మేల ? రామునిపరిచర్యఁజేయజాలని సోకజన్మమా!

ప్రథమాంకము.

సీ. దశరథనందను ♦ దర్శించుటేకదా
 కన్నులుమన్నకి ♦ గల్గుఫలము
 భూజామి, ~~అక్షయము~~ బూజించుటేకదా
 హస్తయుగ్మముకల్గి ♦ నట్టిఫలము
 రఘురామనామకీ ♦ ర్తనసల్పుటేకదా
 హవ్యగ్రామబృన్ ♦ చిత్పలమ్ము
 రావణాంకికు మంది ♦ రముజేరుటేకదా
 వాదముల్లల్లిన ♦ వరసలమ్ము

గీ. సంతతానంద కర్త ర ♦ సాయనప్ర
 దమ్ములారామసచ్చరి ♦ తచ్చుభక్తి
 నాలకించుటయేగదా ♦ యవనిలోన
 కర్తయుగళము నరులకు ♦ గల్గుఫలము

తండ్రీ ! రామచంద్రా ! నీకు జనక పితృమణ సుగ్రీవాది
 భక్తులవలె మణిభూషణాద్యలంకృతుల నీయజాలను ఎన్నె
 విశ్వామిత్రభద్రాద్వాజాది మహర్షులవలె తత్త్వమెఱిగి నిన్ను
 సేవింపజాలను. అట్టినన్ను వ్యర్థుడని చిన్నచూపునఁ జూడకు
 ము. లోకజనకుండవగు నీకునేను బిడ్డడనుకానా ! నీబాలకుని
 నీవే చేపట్టవలయును. నిన్ను సేవింపవలయునను వాంఛయెంచు
 దక్క నిన్ను స్మరించి దర్శింపవలయునను కోరియెక్కిటియే
 గాని నీవెచ్చటనుందువో నిన్నేరీతి సేవింపవలయు నోయెంచు
 గని యజ్ఞానిని. ఒక్కసంస్కరణముకొప్ప నీకు నేనేపూజోద
 హారమును సమర్పింపజాలను. ఏమార్గమునవచ్చిన నీ దివ్యుని
 మగునో తెలియని యంభుడను. రామా ! ఒకడభిరాయా
 రిమ్ము. నన్నుజేపట్టుము. నాకు నీతోజనించు భాగ్యములేనివో
 యినను నీ పాదకమలసేవజేయు మహాస్వర్ణుడని లోకము
 పోయినను నీతోగూడనరణ్యమునఁదిరుగ్గుచు నీవఁగవచ్చును.

భక్త రామ దాసు .

4

అయ్యో పట్టకున్నను నీపట్టానికేక ముహూర్తమునకు నీవు పట్టెదవు నాకు నీస్మరణంబు
 నీమెచ్చలగల్గజేయుము. నన్ను వెళ్ళు నీక్షేపము. నీమెచ్చలగల్గజేయుము. నీమెచ్చలగల్గజేయుము.
 కన్న నన్ను మెఱుంగను ఈ బాలుని యనన్యభాగతికుని యన
 భవి జననీజనకవిహీనుని సకలబంధువులు తల్లిదండ్రులు మొద
 లగు సమస్తమును నీవేయని దిశములను గడుపనున్న యాయ
 మాయకపు బాలుని నీదరిజేర్చుకొనుము.

గి. సతము నిను గొల్చున రిని ♦ సంతతంబు
 వరకృపాదృష్టి వీక్షించు ♦ వాడవంతు
 నిర్మలాంతరంగంబున ♦ నిన్నువేడు
 నన్నుగావారజాలనే ♦ నళిననయన.

2 ఎ అచుంబుము.

(మొగలేకము పంపివేళించును.)

1. — అయ్యో! రామభక్తుడు నేనానందరసమగ్నుడై చింతింప
 భుజింప నవలయును వాడు. భక్తియందొల శిక్షయున్నది
 లుపములదీచి సోక్షుగపు ♦ గరిమన నెడి
 పాపకిరీ పురిచునారీ ♦ పాగెముక్తి
 దయగొడు క్షమించినవ ♦ భరణిలోన
 దైనిభక్తియె యగుగాదె ♦ తలచిచూచి.
 అట్టి భక్తిలేనిము నాచెలికానికి గడు చుక్కగా నబ్బినది.
 చూపించి) వయస్యా! గోపన్నా! ఏమోదేహలోచనమన
 మునింగి యిచ్చుట్టున్నాడవు.

2. — మోగి లేశం! నా కాలోచనమున కేమున్నది? ఒక్కడై
 మోజన. అదేమందువా?

3. — అరారీభక్తుడు భక్తరక్షకుడు పా ♦ పద్మాంత భానందు భా
 నునింశంబుధి పూర్ణచంద్రుడు, మరా ♦ శామోహసంహారుడై

(2)

ప్రథమోధ్యాయః

5

సరమోచయమున హరికృష్ణుని ధర్మభావమును గూర్చి
మరికే గొల్పని జన్మమును గూర్చి ధర్మభావమును గూర్చి.
అనియుచుగాని నోచుకొనకుండు.

చ. మనమునవాక్కులనో గ్రీయలఁ మానక రాముని గొల్పుచున్న నా
మనుజులె సర్వపూజ్యుడగు ధర్మములతోఁబడినామి రాముని
మననముఁ జేయనేరక కు ధర్మములన్నడి సంచరించుచు
ర్జనులకు మోక్షమబ్బుచు వి ధర్మమునయగ మిచ్చుచున్నాము.

కావున నేనిట్లు నిర్ణయించుకొంటిని,

ఉ చాడెడివేళ స్నేహితుల ధర్మములనో వినువేళ నే
నాడుచున్న బంధువుల ధర్మములనో వినుచున్నామి
నాడు భుజిగువేళలను ధర్మములనో వినుచున్నామి
నాడు మోక్షమార్గమును ధర్మములనో వినుచున్నామి.

అనియు నాయాలోచనము

మెక—అందుకన్న వేరేమి కావలయును ? నీవుచెప్పిన నీవర్చులకుఁ బా
ర్థివ స్థానిము ముచున్నావనియును, దాని కేమి ?
నిత్యమా ! నీవుగొలఁది సనమునుండి మాతోకలెడు
భజనమునకాలస్యముగ వర్చుచుంటి కేమి ?

గోప—అందులకుఁ దారోము కాలమునా మనముగలదానితో కల
యందు దినదినము పూజించుచును వినుకొనుటయేమి ?
దానినణచుచుండునామి విచిత్రమునైనదనియును, దానినాల
స్యముయ్యె.

మెక—అపురాణమేమి ? అదిచెప్పిన నీ మనముగలదాని ?

గోప—నీదియొకరిత్యమైన నాకేమి ? మనమున్నదెము మనము
నేలు. లోకరక్షకులైన నీవుచుచున్నవి సర్వసృష్టించు
దెలు, రామాయము.

ప్రకాశింప నారక్కనుని సబలంబుగఁ జించి చెండాడి అగ్గిబడి
చెక్కుచెదరక నిలిచియున్న తనయధాంగ స్వరాజ్యలక్ష్మియైన
జానకింగొని పుష్పకాయాశుఁడై నిజపురిఁజేరి సర్వసామ్రాజ్య
పట్టాభిషేకి మహాస్సమున దేశమును చిల్లగ నార్జనమొనరింపి
బుగి బరికాలము వాలించి ప్రిజలను సుంపెట్టిన యావహ
త్మని, రిఘుకులతిలకని నిరంతరాధ్యాత్మిక పరిజ్ఞానసుగంధియైన
యా యానందరాముని కథనంతయు వినియుంటిని.

మొక—వయస్యా ! వినివచ్చి చెప్పుచున్న నీచూటలచేతనే నాతనువు
పొంగుచున్నది. ఇది నావారాణీకులు చెప్పుచుండ వినినెట్లుం
డునో.

గోప—అరామాయణమును సాంతముగ విసినపిమ్మట నాకుఁ గల్గిన
మనోగతాభిప్రాయముల వెల్లడంచెద నాల్పపుము.

స. శాస్త్రాంతికై న ♦ శాఖాబెట్టుచున్న
చలనమందనిమహా ♦ సహనశక్తి

కిరినదూషణలచేఁ ♦ గాసిల్లఁజేసిన

సహయింపఁగల్గిన ♦ శాంతిగుణము

అధికారమదమున ♦ నదిరహితమవారి

కిడలుపుట్టినెడి ♦ యైకమత్య

మనసమానపమాత్మి ♦ ననుబుచ్చిగాఁజేయఁ

జాలినమాయపాం ♦ నానృంబు

గీ. సతిముతలదానిఁ ప్రేరాసు ♦ చరణకవల

మగ్గుమానసుఁడైయున్న ♦ మానప్రసంగ

కిడలఁత్రైలోక్య విజయముఁ ♦ గాంచుచున్న

నాత్మసామ్యాప్యవేరము ♦ నందవచన.

ఎవఁడు మనోవాక్కాయకర్మల నాజాననాయకము

చి నాధుసజ్జనసంగతిని సంపాదించి చెదమఱుమున సప్రసంగ

దృష్టిని చరియించునో వానికి ముక్తి కరతలామలకమైయుండు. సనియు సద్ధికార బల కావరంబుచే సాటివారలఁ దిరస్కరించి దుర్మార్గసంచరణమునే పృథానసాధనముగాఁ జేసికొని కనుఁబ కానక సాధువులను, లోకంబును, దేశంబును బాధపెట్టువారా లంకలోనున్న దైత్యాధములవలె నశింతురను నిశ్చితాభిప్రాయము కల్గినది.

కౌంక—ఎంత చక్కని సమంజసమైన యభిప్రాయమును నెల్లడించితివి ? నేఁడు నేను లేచినవేళ మంచిది కనుకనే విలువగల మాటలను వినుట సంభవించినది.

గీ. సంతసంబాయె దివ్యవా ♦ కృష్ణవణమునను

సారసాక్షాదౌ శ్రీరామ ♦ చరణకమల

బజసమునుజేయ నేర ♦ పశుమనుజె

నేమిచెప్పదు మిత్రమా ♦ రామమహిమ.

మనసార నొక్కమాత్రా రాముని గీర్తించెమాడము. (ఇది పురుషుల కలసి పాడుదురు.)

ఓ వ అనుబంధము.

(రింగనాథం ప్రవేశించును.)

గోప—చెలికాణ్డా ! అగు మ. మా పెద్దతండ్రి యిబ్బకు పప్పు పున్నాము. కార్తామె నొ యరయదము.

రింగ—నాయనా ! గోపన్నా ! ఏమిచేయుచుంటివి ? ఒకమాట రమ్మ.

గోప—తండ్రి ! ఇచ్చటనే యుంటివి. రామకీర్తనలఁ బాడుకొనుచు, టివి. మీరేటికి వచ్చితిరి ?

రింగ—నాయనా ! దగ్గిరకు రమ్మ. (మీఁద చేయివైచి) ఏమిచెప్పుదునోయి నామనోవృద్ధి.

గోప—కెద్దనాన్నగారూ ! మీమనోవాక్యకులమునకుఁ గారణమేమి?

రంగ—నామాటయందు నీకు విశ్వాసమున్నదో లేదో యను యను మానమే.

గోప—తండ్రీ ! ఏటికిట్లాడెదరు ? తల్లిదండ్రులు స్వరస్థులైనదాది వారు లేనిలోటాకితయేని గానరానియక గారామునఁజెంచిన మీమాటయందే నాకవిశ్వాస ముదయించునా ! అదియునుగాక నేనిదివరలో మీమాట నెప్పుడు జవదాటితిని ?

రంగ—లేదు. నీవిదివర కెన్నడును నామాటకు భిన్నముగ నడిచి యుండలేదు. కాని నేనిప్పుడు నీతోవచింపఁబావు వాక్యములు నీయుద్యమమునకుఁ గేవలము, భిన్నములు. వానినినీకెట్లు విశ్వసింపఁ గలవు ?

గోప—నాయభిప్రాయమేమో చెఱుంగకయే మీరిట్లనిన నేకేమని బదులు చెప్పవలయును?

రంగ—కుమారా ! నీస్థితి నానాటికి మితమిఱివోవుచున్నది. మన కెక్కడ దిదివరలో నన్నెవరు నూడియు విద్యాభ్యాసముఁ జేసితిమి యుద్యోగములకలఁ ధివార్జన మొనర్చి ఏకాగ్రతయై సంతానవ త్తులై పుత్రస్థన సంపాదించి యున్నాఁక, నేటికి మన వంగడిపు గౌరవము నృద్ధి నకేంచ ననుయము వచ్చెనని నేనెంతయు వండుచుచున్నాఁడు.

గోప—అయ్యో ! నాకవతానము డు మీకెమి లోనెను కనికెట్టితిగో కాపినయెడల దిద్దుకొందను. ఇదిమాల్పమునకే చింతిల్లనలయునా ?

రంగ—తల్లిదండ్రులులేని నిన్ను నేనింతవరకుఁజెంచి కెద్దనానింజేసితిని కాని నీయీవ్రతతానమువలన నాసంకల్పములన్నియు నశించుచున్నవి. నీజనకుడును నాసోదకుడునగు లింగన్నముంత్రి చని

పోవునపుడు నిన్నొక యింటివానింజేయు బారియు నాయందుని
లిపి తానేగను. నీవన్ననో నానాటికి హరినామసంకీర్తనానం
దమగ్నుడవై పోవుచుంటివి. అనాదిసిద్ధమై శాశానమేమై న
చ్చుచున్న మనవంశవృక్షము నేటికినివలన సమూలముగ నశి
పవలసిన తరుణమువచ్చినదని నేనెంతబోధించినను వినకున్నాఁడ
వు. దానధర్మములకై నీవు వెచ్చించినధన మునకు మితిలేదు.
నాయనా ! ముందునివెల్లు సంసారినై కాలమునుగడపెదవో
తెలికొనలేకున్నాను. ఇంతికి న్న నాచింతకువేరేమి కారణము
కావలయును ?

గోప—తుండీ ! మీరు చెప్పినదంతయు నొప్పుకొనియున్నాను. మీ
రన్న కార్యములన్నియు నేను చేసినమాట సత్యమే కాని
తత్కర్తవ్యవిధానమును నడపుటయ్యందు నేనెంతమాన్యు.
స్వతంత్రుడనుకాను నాహృదయ మీశ్వరానిమిత్తే పోవుమ
న్నది దానినెంతమాత్రీమిడికిట్టజాలను. రాని సంకీర్తనమున
దలి నేనొక్కనిముసమైనను నిలువజాలను. మీతోసంబాషం
చుటవలన సంభవించిన యీ సంకీర్తనవిఘ్నమున కీక్షణమున
నాహృదయ మెంతి పరితిపాదుచున్నదో యాదైవియముగను
ప్రపంచ కేచ్ఛలతోఁగూడినవానికి ధనాశిగాని రామసేవాశిగు
నెప్పుడైనగునాకు కాలచన కంటకిములు సమానమనియె
తోచుచున్నది మరియును.

గీ. ఇలదరిదురైఁజొ దానవి ♦ హీనతఁగని

దానపొట్టకై పాప కృ ♦ త్యములఁజేసి

చచ్చి తిరిగిదరిదురైఁజై ♦ జననమంది

పాపియగు నిదియె యదాన ♦ ఫలముతందీ.

అదియునుగాక,

“అ. వె. జరయుమృత్యులేని ♦ జనునట్లు ప్రాజ్ఞుండు
ధనమువిద్యుగూర్పఁ ♦ దలఁపవలయు
ధర్మమాచరింపఁ ♦ దగుమిత్తిచేదల
పట్టియీడ్వబడిన ♦ వాడువోలే.”

అనునార్యోక్తి ననుసరించి తానుచేసినధర్మమే తనకుదక్కు-
ననుభావమును గుఱుతెఱుగక పరమేశ్వరుండగు శ్రీరాముండ.
నాకిచ్చిన యైశ్వర్యమును బ్రహ్మర్పణంబుగా వినియోగింపక
దాచిపెట్టుటయే మంచిదను పద్ధతినవలంబింపలేదనియూ నా-
యందు తాము వెనకినతిప్ప.

రంగ—అదియొక పెద్దనేరముగ నేను వక్కాణించితినా. నీవెంతమా-
త్రము మందు చితలేనివాఁడవగుటచే యందలి కష్టములు
— నీకుఁ దెలియకున్నవి నీకుసంభవించిన యాద్రవ్యహీనతవలన
ముందుకావలసిన కార్యక్రమమును నడపుటయెట్లాయని తెలి-
చుచున్నాను.

గోప—అందులకై నన్నేమందుదు? నాకిప్పుడేమికతఁ న్యమును బోధిం-
చుదు ?

రంగ—అట్లుతోవలొనిగిరమ్ము. నీకు మున్నుండు కావలసినకార్యము-
లకై యెంతయోధనముకావలయును నీవు తెలివిలేనివాఁడవు
కావు. విద్యావిహీనుడవుకావు. కాన నీవింక నైన నేదియో-
యొక యుద్యోగమునకై ప్రయత్నించుచు యూవ్యర్థకాలక్షేప-
మును కొన్నిదినములవరకు మానివేయవలయును.

గోప—అయ్యో ! ఏమిటి ? నేనువ్యర్థముగ దినములనువెచ్చించు-
చుంటినినియా! మీకిట్లుతోచుటెంతయు నాదురదృష్టము. అది
యట్లుండనిండు. నన్నేమిచేయుమని ప్రబోధించితిరి ? ఏమియైన
నుద్యోగమునకై ప్రయత్నింపుమనియా ! అట్టి యుద్యోగము
ననేమి ?

రాగ—ఎవరైన యొకప్రభువుకొద్దగాని లేక యొకజమ్మిందాకునద
గాని తగినరాజకీయవృత్తిని గాలముఁ గడపుచు వానికిఁ జె
దోడుగానుండి వాసంఘవేతన సాహాయ్యముచలన సగార
వముగఁ గాలము వెళ్ళించుటయే

గోప—మీకేఁ జెప్పవాడనుకాను. అయినను నన్నుచున్నింతురుగాక
తండ్రి? మీరీవిషయమున నెంతయుఁదప్పఁ దలంచితిరి మీ
రన్న చెప్పటికినుద్యోగము కానేరదు అయ్య దధమమూగ
మనబడును

గీ. జననమందినందులకుగా ♦ జానకేశ

చరణకమల సేవాభాగ్య ♦ సత్పితృప్తి

నందులయెగొప్ప యుద్యోగ ♦ మగుచుగాని

యధమవృత్తుల నిటుపల్క ♦ నగునెమీకు

ఇంతసేపటినుండియు మీరేమో మహాత్మిర విషయముఁ
చెప్పెదరని తలచుచుంటి నిదియేమో! ప్రభుసేవయని మీ
రేమోగానికి గౌరవపదని నిద్దురున్నారు కాని జీవానికి
చూడ నాకు దానికన్న నిచ్చమైంది వేరేగాయు లేనది. ఇట్లు
చున్నవి. అదియునుగాక ప్రేమయు మనకు జన్మవ్యక్తిగా
నిచ్చిన స్వేచ్ఛను గోల్పోయి సేవకై వ్యాధిగారియగు పురి
శేటికార్జును!

మ జననంబందినదాది దైనము మహా ♦ స్వామిత్రీసామర్థ్యముగా
మనకిచ్చెంగదదాని వీడి కడుదు ♦ ర్కారంభదుర్దాస్యవృ
త్తిని జివించుచు నాత్మతత్త్వమును గు ♦ ర్తింపంగ నిస్సత్వంజై
మనుటేగౌరవమంచు నెంతితి నెధీ ♦ మంతా! మహాత్మా! మహా

న్యాయవీహీనమై మహాపాతకాలవాలమైన యుద్యోగమునా
నన్ను జేయుమనుచుంటిరి కడచినదినములే మనవికాని రాగు

న్న గడియయైనను మనది కాదని తలంచుకొనవలసిన విషయ
సంధిలో మిగిలిన కాలమైన దెవచింతనముఁ జేసికొనుచు పర
మార్థము కొఱకుఁ బాటుపడవలసినది లేకపోగా శరీరముమ్మ
కుని రాజులాజ్ఞాపించు యేద స్కార్యమునకైన సిద్ధపడి ప్రజాసి
రోధయై పరిమపాషియై కాలముఁ గడపవలయునా ! జనకా !
వేయిమాటలేల

ప్రభువు చెప్పినయెల్లు ♦ పాపకార్యులైన
బద్ధుడై య చరిం ♦ పంగవలయుఁ
దనస్వామి సెలవైనఁ ♦ దిగవిసాక్ష్యులైన
సంశయింపక పల్కు ♦ సాగవలయు

ప్రభుసేవకులక గా ♦ పాపకరులైన
గోహృత్తుకైనను ♦ గూడవలయు
లక్ష్మణాచార్యులు ♦ లను సదాత్మజులయించి
చెడ్డపనులకుఁగా ♦ జేరవలయు

నీ సంతోషానికి నిలినాజు ♦ యైనయెడల
మ చిచ్చెడల విడిచినాడే ♦ మానహృదయ
మునకు రోయక నీ చర్చి ♦ నునకెత్తము
బీదవారిలఁ బిడింప ♦ వెడలవలయు.

ఒక కేసి నిచ్చి పాపముల కొడిగట్టి యే సేవమానకైన సిద్ధ
పడి కుడిమొనకు కేసుల నదలి వారి వేసిపెట్ట ముఖ్యుల
తొలఁ జేసికొనుచు వారి యిచ్చవచ్చినట్లు ప్రాధాన్యమునకు
జాచియి పొరుగునగుఁ దిరుగానగు డివను వారికి సెలక
యందెప్పటికిని సాక్షిమాత్రపుచుయె. ఇహమా పరమా
ఏమిలాభమని గుట్టిపని కొన్న కొనుమనుచున్నారు.

రంగ—ఓహూ ! ఏదియో పెద్దగాధయైతికొంటివే ? నేటికాలము
కాలమునకు రాజకీయాద్యోగవృత్తి దూష్యమని పల్కుట గా

నిమోక కొత్త సిద్ధాంతివి ఒకరులుజేరితివిగా? అందరున నీ
వలె స్వతంత్రముని మన్నకుడినచో రాజకీయత, త్రిమునివా
శిమైపోవలసినదే ఎవనికి వారే స్వతంత్రులై విద్య, భిక్షా
రాష్ట్రములయు, గల్లాలముల వాలుకావలసినదే? దాసికెటు
లే! యిష్టములేనిపట్ల నన్నియు నట్లే కాస్పించుచు ఉండు.
కావలయునన్న ధర్మాత్ములగు ప్రభువులే లేకపోయినాచా
యేమి?

గోప—తండ్రీ! అగ్రహింపకుడు. నూటికొక్కడైన సన్మార్గసంపాది
యగు ప్రభువు సహస్రవాయసమధ్యగతి పికమువలె నుండక
మానడు. కాని యట్టివాడు ముంకెట్లు లభించును? నల్కునె
పుల నెటువీక్షించినను కుచ్చితులగు వారలే ప్రభువరేణ్యులై
ప్రకాశించుచున్నాను “రాజానుమతే ధర్మః” అనునట్లు వా
కిడునున్న యుద్వోగములు తమ యెలకేనే మంచివాడనిపించు
చున్నారు. రాతుకొలది గుఱును నామ్య మిట్టిదేగదా?

రింగ—అట్లయిన రాజకీయ కర్మచారులందరు పాపులనియోచియు,
పాపము?

గోప—జనకా! నేనేమైన ననుము. నివృత్తిలగచి, నీ నెనుంటికలవు
మాట. ఈ విధములలో రాజు యోద్యోగులు ధర్మా
విచక్షితి న్యాయాగ్రాహులుగా వుండరాదు. శిష్యులుగా వుండి
యెలేని స్థానాధ్యభివము చేరావచ్చును. భూమినిగా మేలం
కి నెట్లును పుట్టిన నీ నెన్నో సుఖములు నందుకై మేలం
లేకొన్నవలె తానెవనిగా నాచేసి పరిచి నీ నెన్నో
చిన్నములకులకు కేరిగనే వారకొక్కరిగే గాన
ముదిముగ . నాటమిత్తొని వానిని అడవి నుండి
వారి యుపకృతి కాసించివచ్చిన వారైతి మునియుండెను
సత్సరిముగ వారితో మాట్లాడి వారియక్కరిదీర్చి పంపిన యె

జల తమపదవికైక్కిడ భంగముకలుగునోయను భయమునఁ
గాఁబోలు వాఁట నొక్కగంట నిలుపుజీతమిచ్చి తుదకు లేదని
యో మరునాటికి వాయిదానొసఁగియో పొమ్మమగు బిచ్చ
గాండ్రమీఁద నాగుచూపు తీక్షణముగఁట మేరి లేదు. నీవు విశ్వా
యముగ విచారించినచో

సీ. అధికారి మదమున ♦ నదరిపడుచు సాటి

వారలఁగని గర్వ ♦ పడెడువారు

మర్యాదయనుమాట ♦ మది నెందక బుధుల

సత్సంత పరిహాస ♦ మాడువారు

సన్మార్గమునఁ జను ♦ సత్పురుషులఁగని

ఘృద్ధులై కారులఁ ♦ గూయువారు

— పాపకృత్యంబుని ♦ భావింపకక్కటా

దేశనాశమునకె ♦ తెరలువారు

గీ. పాపమతులొచు ప్రభువుల ♦ ప్రక్కఁజేరి

చీనజనముల కొంపలఁ ♦ దీయువారు

ఖలులు సీచులు కూగులు ♦ కరించుతులు

ప్రభులుచున్నచా రుద్యోగ ♦ పదవులందు.

ఇంక రామనామ ధ్యానమన్నచో ధర్మహీనతె
మాత్రి మైపుష్పకొనదు. దుష్కార్యముల జేయు ముకల్పి
యదు. దుర్వనయ దుర్బుద్ధుల నెఱియిం గంగులందుకొనె
కామకృద్ధావి శిత్తురర్గి భును నాశిసమైగగ్నులు. రాజు
యంగి సత్తా సాక్షిముల కిచ్చుట నెఱవూర్చు మి
కార్యాధ్యైచిచ్చు వానికిడి లునవల గొనె నెది
నామ మూసార్చ్యము బోధపడదు. ముడిచాచు

సీ. పరిజాతీనేమి ♦ పాపసంహారి యు

శ్రీరామపదయుగ ♦ సేవసంబు

గోహత్యలంజేయు ♦ కూళలఁ గడతేగు

శ్రీరామనామ సం ♦ సేవనంబు

కారాగృహవాస ♦ కష్టసంతానింబు

శ్రీరామరూప సం ♦ సేవనంబు

జన్మాంతర దురిత ♦ సంఘసహరణంబు

శ్రీరామసత్పాద ♦ సేవనంబు

గీ వసుధ భవపాశబద్ధులై ♦ పారతంత్ర్య

దుఃఖమనుభవించుచు సదా ♦ దుర్భరమగు

యిదుమలను బొందుచున్నట్టి ♦ వెడగువారిఁ

గాచునారామ పదసేవ ♦ త్కృతలమున.

అట్టి శ్రీజానకీమనోహర దివ్య పాదాగవింద మకరందపాన

మును బరిత్యజించి రామనామ తత్త్వార్థ విచారణను విని,

శా. న్యాయంబున్విడనాడి దైవముఖ మా ♦ దన్యాయసాక్ష్యంబులన్

హేయగుబైన యసత్యవృత్తిలనన్ ♦ హెచ్చించుచున్మోగుడై

ధ్యేయంబైన రమామనోహర పదా ♦ ప్రిన్ బొందఁగాలేక యీ

కాయంబున్దరియి చుకంటె కలదే ♦ కాలువ్య మీధాశిఖో.

బ్రదికినన్ని దినములకును మనకు పైనమాహర్మ్య కెట్టిసం

యున్నాఁడు. తుణభంగురఁబైన కటిబుగ్గనాగి లేని యాడన్

ముపై నెహమును విడనాడఁజాలక కక్షింభగులై యీయ.

న్యాయ కూపంబునఁగూలి యధికారాలొసఁగెడి పదిహాకలకై

నారాజ్యహేచిన సకల నీచపాపకర హేయహింసా కార్య

ముల కొడిగట్టి యిహమున జననిందయుఁ బరమున యపా

నాధముఁ బ్రోవించునట్లు సఁచరింపవలయునా విశ్వము నా

శ్రీయించియెన్నిజీవములు బ్రదుకుటలేదు వానినిన్నిటి నె

చకనర్తి పోషించుచున్నాఁడు? పరమేశ్వర కల్పితమైన ఈ

యనంతకోటి జీవరాసియంతయు నాహారము లేక యేఁ జచ్చు

చున్నదా.

సీ. అడవిలోనుండు వృక్షావళి నెవ్వండు
 రక్షించుచుండు నీ రమ్మలొసంగి
 జలమునఁ జరియించు జంతుకోటికి నెవ్వఁ
 డాహారమిచ్చితా నరయుచుండు
 వన్యమృగంబులు బ్రదుకుటకేదైవ
 మత్యంతప్రేమ నా హారమొసంగు
 గాలిని జన్మించి కదలు కీటకముల
 కాహారమిచ్చి కా పాడు నెవ్వఁ

గీ. డట్టి పదునాల్గులోకంబు లరయువాఁడు
 లీలలోకత్రయమ్ముఁ దా నేలువాఁడు
 మనలఁ గావలయుఁగాని మనఁజూడొకఁడు
 కూర్మితోఁగొచుననుబుద్ధి కూడదీక్షను.

కాప్యన మనకావ్యపారము తగదు. నామనవిని విని నా
 వాక్యములయందుఁ దప్పులున్న మన్నింతురుగాక.

రంగ—కుమారా! ఎవ్వరైన యొక్కప్రభువు సన్మానమును ఒడసి
 పేరను బ్రతిష్ఠను సంపాదించి పాణిగ్రహణముఁ జేసికొని
 యొక యింటివాఁడవైయుండుమని చెప్పినందులకుగా సొగ
 పొడుగున చదివితీవి. దానికేమి నీవీకఁ బెద్దవాఁడవైతివి. స్వ
 తంత్రి బుద్ధికలిగెను. నీకు నే నేలబోధింపవలయున్న? చెప్పనల
 సిన నీ జననీజనకు లెప్పుడుమరణించిరో యప్పుడు నీకొరల
 వాక్యములతో నవసరములేక పోయినది. యిట్టి వృథావాక్యము
 లాడి నీకేల కష్టముఁగల్గింపవలయును. నీయిచ్చవచ్చినట్లు చే
 యుము నాదారిని నేబోయెదను. (అని మరలును.)

గోప—(అడ్డమువెల్లి) పెద్దనాయనగారూ! నాపైకోపించి వెడలి
 పోవుచున్నారా. (తనలో) ఈయనను శాంతింపఁజేయకున్న
 విధిలేదు. (ప్రకాశముగా) నేనిప్పుడు తమతోమనవిచేసికొని

నది నావిషయమేయని తలంచితిరా? లేదు లేదు. దేశకాల పాత్రముల ననుసరించి దానిస్థితి యిప్పుడిట్లున్నదని మీకుఁ దెలియపరచితినిగాని నేనుద్యోగముఁ జేయనంటినా యెల నాపైని కోపము?

రంగ—నాయనా! నాకుఁ గోపమెందులకు? నేనెవ్వరిపై కోపింప వలయును. నేనెన్నటికైన నీయభివృద్ధిని గోరినవాఁడనగుటచే నీతోనితగా నొక్కిచెప్పవలసివచ్చినది. లేకున్న నాకేల. నీ విప్పుడన్నమాట నిశ్చయమేయో లేక నన్ను సమాధాన పరచుట కిట్లనుచున్నాఁడవా?

గోప—దానికై మీకింత చింతయేల సమయము వచ్చినప్పు డట్లే యొనర్చెద. తాము నిశ్చింతతో నుండుడు.

రంగ—అట్లయిన సరియే (నిష్క్రమించుచు) ఎట్లయిన శ్రమపడి వీనికొక యుద్యోగము లభించునూత్ర మాలోచించినఁగాని వివాహము కానేరదు ఈ రెండుకార్యముల నెఱవేఱ్ఱినా నా తలపైని బరువువదలిపోవును నేనిందుగూర్చి వీనిష్ఠేనమానులైన యక్కన్న మాదన్నగార్లతో యోచించెద. (వెళ్ళును.)

గోప—చూచితివా పెంక! మోక్షమేదో! మాపెద్దనాన్నగారి కెంతకోపము వచ్చినదో.

పెంక—నీవిశముందు పెద్దరాజకీయ కర్మచారివగుదువు కాఁబోలు

గోప—వ్రేరివాఁడా! ఎంతతప్పుఁ దలంచితివి? పాపాంతకమగు బాధ సంభవించినను రామభజనమునకు భంగమురానిత్తుననఁకుటే వా? ఇట్లే మాపెద్దతండ్రిని సమాధానపరచుచుఁ గాలమును వెళ్ళించెద.

పెంక—నేఁడిక్కడికేకాలహరణమైపోయినది. ఇంకొక్కరడవు రామ కీర్తనమునుసల్పి యింట్లకేగుదము

గోప—అట్లనేకానిమ్ము.

(4 వ అనుబంధము.)

వెంక—చెలికాడా ! అదేమిచిత్రమోకాని రామకీర్తనమొనర్పవలయునని తలంచినంతసేపు నాహృదయ మవాఙ్మనసగోచరావస్థకుఁజిక్కుచుండును.

గోప—అదే తన్మయత్వలక్షణము.

(రామకీర్తనమొనర్చుచు కబీరుదాసు ప్రవేశించును.)

(5 వ అనుబంధము.)

గోప—(అంజలిబద్ధుఁడై) మహానుభావా ! మిమ్ముంగాంచిన మహాతపస్సంపన్నులని తోచుచున్నది. తమ పవిత్రనామాక్షరములఁ దెలిపి ధన్యునిగావింపుడు.

కబీ—కుమారా !

గీ. సకలభోగంబులవదలి ♦ సంగహీన

సాధుసాంగత్యమునుగోరి ♦ జగతిలోన

రిఘుకులేశ్వరుఁగొల్చి నే ♦ బ్రదుకువాఁడ

వసుధ భక్తకబీరునాఁ ♦ బరగువాఁడ.

సాధుసంగతినపేక్షించి ప్రపంచకసౌఖ్యములఁ బరిత్యజించి నిరంతరానందమయంబైన రామభక్తిసామ్రాజ్యమును బరివాలించు తలంపుతో దేశాటనమును సల్పుచుండును.

గోప—మహాత్మా! ధన్యుఁడనైతిని నిరుపమానమైన పాపపహితమైన తమపవిత్రచరిత్రమును సాధువులు హరికథారూపంబున గానమొనర్చుచుండఁ గర్ణరసాయనంబుగ వింటిని నేఁడఁ లెమ్ముఁగాంచితిని. నాపాపములన్నియు నశించె. నన్నుఁ దమశిష్యుఁడొకటి లోక జేర్చుకొని ధన్యునిజేయవల్లయును.

కబీ—వత్సా ! సకలలోకరక్షకుండైన శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమహిమను దెలిసికొనుట కెవ్వరికిని శక్యముకాదు. అతనిసంకల్పమే లేనియెడల నేనునీవద్దకు నేడిట్లువచ్చుట సంభవింపదు. నీవెగోత్రజుడవు నీయింటిపేరేమి ?

గోప—సాధువర్యా! నేనాత్రేయసగోత్రజుడను కంచల్లోపనామకుడను. లింగస్థమంత్ర కుమారుడను రామనామముపఠెడించి నన్నుఁ దరింపఁజేయవలయును.

కబీ—బాలకా! నీముఖమునుపలక్షించినయెడల పరమభాగవతోత్తమ లక్షణములన్నియుఁ గానవచ్చుచున్నవి. నీవుకొలఁదికాలములో గొప్ప భక్తుడవయ్యెదవు. నీవిప్పుడు నావాక్యములను శ్రద్ధతో నాలింతువుగాక.

శ్రీ. త్రికరణసెద్దిగ ♦ దినదినంబునను రా
మధ్యానమునుజేయ ♦ మరువకఁగన్యు
సకలచరాచర ♦ జంతువస్తుసమితి
దైనరూపంబని ♦ తలఁపుమయ్య
కష్టసుఖములకుఁ ♦ గడలనీయక మదిన్
నిఖలేశ్వరునియందె ♦ నిలుపుమయ్య
ప్రాణికోటులదయా ♦ భావుండవై చూచి
సర్వసమత్వము ♦ స్సలుపుమయ్య
గీ. ఎన్నేకష్టముల్లగిన ♦ నింతయేని
మనమును జలింపనీయక నినకులేశు
భక్తియుక్తుడవైనీవు ♦ పాడుచున్న
కొలఁదికాఁముగోచె చే ♦ కూరు ముక్తి.

విశ్వమంతయు రామమయము ఈకన్నట్లుచున్న జంగమస్థావరాత్మకమైన జగమంతయు శ్రీగాముని సంచారప్రదేశము అతల వితలాద్యధో లోకములయందు భూర్భువరాద్యుర్ధ్వ

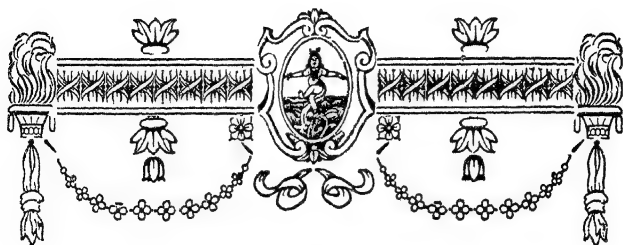
లోకంబులయందును సీవెచ్చట వెదకిచూచినను రాముఁడుం
డని ప్రదేశము నేట్పురుపఁజాలవు. సకలజగత్కల్యాణ ప్రదుఁ
డైన కారణభూతుఁడైన యావేదాంతరాముని మహిమలు
వచింపనలవికానివి. సమీరసుతుఁడగు మారుతి యామహాను
భావునిపాద సంసేవనమువలన సకలకార్యసిద్ధి ప్రదుఁడయ్యె.
గిరిజారమణుఁడైన పరమేశ్వరుఁడేమహామంత్రజపమున మైమ
రచి సొక్కిసోలుచుండునో యట్టి పవిత్రతారకమంత్రానుష్ఠే
యుఁడు రాముఁడనితలంపవలయును. ఈరామనామతత్త్వార్థము
ను గుర్తెఱుంగుటయే యద్వైతసిద్ధికి మూలకారణము కావున
నేటినుండియుఁజక్కగ ద్వితీయాశ్రమధర్మంబును నెఱపుచు
సమస్త గృహస్థధర్మములఁ బాలించుచు శ్రీరాము నెడతెగని
భక్తి భజించితివేని సమస్త బాధలును గృహకల్లోలములును
రాజదండనములు నిన్నేమియుఁజేయవు ఇటురమ్మ పరమ
పవిత్రమైన రామతారక షడక్షరీమహామంత్రము నుపదేశించె
దను. తద్దపమున నీవు ధన్యుఁడవయ్యెదవు. (చెవియందుపదే
శించును.)

గోప—(పాదములపైబడి) మహాత్మా ! నీవు నన్ననుగ్రహింపవచ్చిన
రామచంద్రుఁడవుకాని మానవమాత్ముఁడవుకావు భవదీయ
దివ్యోపదేశమునకు గురుదక్షిణగా నాశరీరమునధారవోయు
చున్నాను.

(6 వ అనుబంధము)

(నమస్కరించుచుండఁ దెరపడును.)

ఓమ్.

శ్రీ మేధాదక్షిణామూర్తయేనమః.

భక్త రామ దాసు

అను

రామదాసు విజయము.

ॐ నమః శ్రీ గణేశాయ ॥

ద్వితీయాంకము—ప్రథమరంగము-గృహబహిరార్థగము.

(పాడుకొనుచు గోపన్న కూర్చుండియుండును.)

(7 వ అనుబంధము.)

గోప-సీ. ఇదియేగదాజన్మ ♦ మిలలోనఁదరియింపఁ
 దగుసాధనంబయి ♦ తనరియుండె
 ఇదియేగదామోక్ష ♦ మింపొందఁగాంచఁగఁ
 జక్కనిమార్గంబు ♦ జగతిలోన
 ఇదిగదాశ్రీరాము ♦ నెదలోభజింపఁగ
 ననువైసతెఱవయ్యె ♦ నవనిలోన
 ఇదియేగదాపూర్వ ♦ కృతపుణ్యవశమునఁ
 దగనేకరించిన ♦ ద్రవిణగరిమ

గీ. భాగ్యవశమునజన్మమీ ♦ వసుధలోన
 ధన్యతనుగాంచె నద్దిరా ♦ ధనముతోడ
 విషయసౌఖ్యముతోడను ♦ వెదకిచూడ
 లేదు సంబంధమింకనాకు ♦ లేదులేదు.

భళిరా ! ఏమినాభాగ్యము. ఆమహానుభావుడగు కబీరువ
 చించినట్లు పరమేశ్వరుండగు శ్రీరామునియనుగ్రహ మేనాటి
 కెవ్వరిపై బ్రసరించునో యెవ్వరెఱుంగుదురు ? ఆజగత్కళ్యాణ
 సంధాయకుని యనుగ్రహమేలేకున్న నాకీసమయమున నల
 భ్యయోగముగ నప్రయత్నముగ సద్గురుఁడులభించుటయుఁ బేద
 కుఁబెన్నిధిదొరకినట్లు తుత్పిపాసాపీడితున కన్నపానీయములు
 లభించినట్లు మరణాపన్నునకు సంజీవిని లభించినట్లు మార్గము
 లభింప కల్లాడుచున్ననాకు రామతారకమహామంత్రమా మహా
 త్మునివలన దొరకునే. ఇదంతయు దైవయత్నముకాక వేరేము
 న్నది ? ఇంకనేను సమస్తాశాసాశంబులను ఖండించి సుఖేచ్ఛలఁ
 బరిత్యజించి మనస్సును జలింపనీయక పరిపాలితాఖిలస్వధర్మం
 డనై జపతపస్వాధ్యాయానుష్ఠాన తత్పరుడనై శ్రీరాముని ది
 వ్యమంగళవిగ్రహమును జిత్తమున ధారణ మొనర్చి యారఘ
 రాముని, ఆశ్రితావనతత్పరుని, లోకైకరక్షకుని, పరంధాముని,
 యానందభాముని, వేదాంతరాముని, త్రిజగత్కళ్యాణ సంధా
 యకుని, నీలమేఘశ్యాముని అయోధ్యాపురవినిర్మలభర్తృమయ
 నిజాలయగర్భాంతర్విహారిని, జనకతనయామానన సరసీరుహ
 భాస్కరుని, దిగంతవ్యాప్తతేజోవిరాజమాన మకరకుండల
 ప్రభాసహిష్ణుని, వసిష్ఠభరద్వాజగౌతమాది బ్రహ్మర్షిగణ దహ
 రాకాశసంచారుని, లోకకంటకసకలదానవాన్వయ విరాముని
 పరమాత్ముని శ్రీరాముని నామసారాయణమొనర్చుచు దినము
 లను వెచ్చించినయెడల నాకోర్కె యీ డేరదే నానుకల్పము

కొనసాగడే ఆమహానుభావుడు నన్ననుగ్రహింపరాడే. ఇంకెల
సంశయము ? ఇవియేనిర్ధారణము ఓరామచంద్రమూర్తి !

మ. గతిసేవేయనినమ్మితి న్ననమున ♦ స్కల్పాణదానన్నిఁ
గతివీక్షించెడొ నాశేరమును సం ♦ కల్పించితిన్నీకునై
సతభక్తాస్వయనీదుసేవలకునై ♦ నారాయణా నన్న స
మృతితోఁబ్రావగ జానకీరమణ ర ♦ మృదీనచింతామణి.

నాశేరమును నీయసేనమునుజేసితిని. నీకుదప్ప తదితరము
నకు నాహృదియరంగమునజోటియను. నన్న గాపాడు భార
మునీడే.

ఉ. చూచెనామనంబున వి ♦ భుద్ధమతిన్ భవవీయరూపము
న్దాచుచునుందునీదయకు ♦ గాబహుభంగుల నీధర్మితిలోఁ
బ్రోచెదవేనిరమ్ము నను ♦ పూర్ణకృపామతిఁ జూడుమచ్యుతా
కాచినకావకున్నకల ♦ కాలముభారము నీదెరాఘవా.

(రంగనాథం ప్రవేశించును)

రంగ—గోపన్నా ! ఒకమాఱిటు రమ్ము

గోప—(ఉల్కిపడి) పెద్దనాన్నగారు ! మీరెప్పుడు వచ్చితిరి ?

రంగ—ఈజాబేమో చదువుమునాయనా!

గోపన్న—(జాబు విచ్చి) మహారాజకీర్తి కంచర్ల రంగనాథం బావ
గారికి

తాము వ్రాసుంచినజాబు చేరినది. మాయక్కయగు
కామాంబకు లేకలేక యొక్కకుమారుడు కల్లుటయు వాని
పసితనమందె వారు చనుటయు విచారకరము అతఁడైన నల్పు
రివలె కాక విరక్తుడై సంచరించుచుండెనని మీవలన వినుట
వలనఁ గడుచితగానన్నది మీరువ్రాసిన విషయముగూర్చి

నేనాలోచించుచునేయున్నాను. అతిని వెట్లయిన నొక్కమాట నాపెద్ద కంపవలయును.

మాదన్నవారిలు.

(ఁనలో) మాపెద్దశంధి గట్టి పట్టుదలయే వహించినాఁడు.

రంగ—గోపన్నా ! నీవు కతిపయ ప్రమాణముల గోల్కొండకుఁ బోయి నీమనమామగాఁగిని కలిసికొని రావలయును.

గోప—అయ్యా ! అట్లే పోయివచ్చెదను.

రంగ—నీకు తోచినవఖర్చునకగు వ్యయము నొసంగెదను. నీవాలస్య ముసేయక పోవలయును (నిష్క్రమించును.)

గోప—అక్కటా ! నాకిదేటి సంకటము వచ్చెను. శ్రీరామచంద్రా ! నాయానందరస ప్రవాహమున కప్పడేయడ్డుకట్టనువైచితివా ? నేనెప్పుడు గోల్కొండకేగిన యెడల నామనమామ నన్నొక యుద్యోగమను ఘోరపిశాచము బాఁకిఁ ద్రోయకమానదు. నేనెప్పుడేమి చేయవలయును ? ఓయుద్యోగమా ! ఓసేవక న్యాపారమా ! జేశకాలపాత్రముల ననుసరించి నీచరిత్రమెంత నీచమైపోయినది.

సీ. పరమ పండితునైనఁ ♦ బడఁగొట్టి తలయూచి

విడువక యాసఁగ ♦ ల్పించినావు

చేరినతోడనే ♦ చెలఁగి నెత్తికిఁజేరి

మించిన గర్వమె ♦ క్కించినావు.

పృథువులు కుటిలులై ♦ పడఁద్రోసినను పట్టి

వేలాడు బుద్ధిఁజూ ♦ పించినావు

సర్వనాశనమును ♦ సంకల్పముంజేయ

మంచిగా మదికిఁ దో ♦ పించినావు

గీ ధరను బెద్దమ్మ దారిద్ర్య ♦ దళనొసంగ

ధనమునకు గడ్డిఁదిన్నింపఁ ♦ దలచినావు

ముందునకుఁ ద్రోయఁజూర్వట్టు ♦ మందులైరి
నిన్నుగోరినవారు బా ♦ నిసపుతనమ.

[వెంకటేశము పోవేళించును.]

వెంక—మిత్రమా ! ఒంటిగఁ గూర్చుండి యాలోచించుచుంటివేని !

గోప—ఏమియునులేదు. ప్రయాణము దగ్గిరకు వచ్చినది.

వెంక—ఎక్కడికి ప్రయాణము ?

గోప—గోల్కొండకు.

వెంక—ఆకస్మికముగ నీప్రయాణ మెట్లు సంభవించినది.

గోప—ఇదంతయు మాపెద్దతండ్రిగారి ప్రయత్నఫలితము

వెంక—ఓహో ! ఇదియాసంగతి. నీవిప్పుడేగునది మీమేనమామ
గారి యొద్దకేయా ?

గోప—అందులకు సందేహమా

వెంక—మీరింకమీఁద రాజకీయోద్యోగులు కాఁగాలు

గోప—చెలికాఁడా ! మనోవ్యాకులముతోనున్న నన్ను మరింత వెక్కిరింతువేల ?

వెంక—పోనిమ్ము. నీప్రయాణమిప్పుడు నిలుపుకొనరాదా

గోప—మిత్రమా ! అదెంతయు సరియైన యోజనముకాదు.

గీ. పిన్ననాటనుండియు నన్ను ♦ బెంచినట్టి
పెద్దతండ్రి మాటలను నే ♦ వినకయున్న
నెంతనొచ్చునో యాయన ♦ హృదయమంచుఁ
దల్లడిల్లుచు నున్నాఁడ ♦ యుల్లమందు.

అదియునుం గాక మరొక్కసంగతి కలదు. తానీషార్యైక
యెత్తు ఊమామయ్య మాదన్నగారొకయెత్తని ప్రతీతికలదు.
తానీషాగారి సంకల్పమువకైన యొకప్పుడు భిన్నముండును.
కాని మాదన్నగారి యాజ్ఞకుఁ దిరుగులేదు. ఆయనకు పట్టు

దలచుచున్న నేను వెళ్ళకయున్న దానైనరాగలడు. పెద్దల కేలఁ గట్టము కల్గిపవలయును? నేనే వెళ్ళివచ్చెదను. అన్నింటి కిని రాముడే కలఁడు.

వెంక—అట్లయిన నేనును నీవెంటనే వచ్చెదను. మరల నెన్నిదినము లకుఁ గలసికొందుమో తెలియదు. మన మిత్రులతో నొక్క మాటు కూడుకుని కోవెలకేగి రామసంకీర్తన మొనర్చి వారితోఁగూడ నీప్రాంతమున జెప్పి వెడలిపోవుదము.

గోప—నీవుచెప్పినది బాగుగానున్నది.

(8 వ అనుబంధము)

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయ రంగము.

(మాదన్నగారి కచేరీసావడి)

(అక్కన్న మాదన్నగార్లుపవిష్టులై యుందురు)

అక్క—సహోదరా ! నిన్నటి దినమున హజూరు తీర్పుచెప్పిన యభి యోగములో దోహని నిర్ధారణసేయుట సామాన్యబుద్ధికి సాధ్యమైన కార్యము కాదు.

మాద—సామాన్యబుద్ధి కసాధ్యముకాని సూక్ష్మబుద్ధి కేంతమాత్రము సాధ్యముకాదు దురపవాద సంభూతక్షేత్రముచే మనోవ్యాధి పీడితుండై నిలువఁబడిన వానికిని సావరాధుండై తననేరము మాసిపోవలయునని లేనిదైర్యముఁ దెచ్చుకొని నిలువఁబడిన వానికిని భేదము కనిపెట్టుట విమర్శనబుద్ధి కసాధ్యమైనకార్య ముకాదు. కనుకనే విమర్శనశక్తిలేనివాడు న్యాయాన్యాయ విచారణ కేంతమాత్రము తగనివాడు. ఇట్టి విషమసంకటము

అయందు మనతాగ్నేషాయొక్కబుద్ధి పాదరసమువలెనే పారునా
 ఆయనవిధించు శిక్షలయందెన్నడును నిరపరాధులు బాధించ
 బడి యుండలేదు. పక్షపాతబుద్ధి యిసుమంతయుఁ గన్పట్టకు
 వేయెల నాయనకు హింమవులును మహమ్మదీయులు నొక్క
 మావు. ఏది? ఈకాలమునఁ బ్రభులమని చెప్పకొని పిట్టపేస
 వారలో నొక్కనికైన న్యానూన్యాయ విచక్షణమెక్కడిది
 ఏవొక్క పీక్షించినను

సీ. పరిపాలనపుసౌఖ్య ♦ పటిమ నెంతుమటన్నఁ

గన శోకరవములు ♦ వినఁగవచ్చు

సకలజాతిసమత్వ ♦ సౌభాగ్యమా హైంద

వ జనులకును శార ♦ ఎగులులేదు

శాసననిర్మాణ ♦ సౌకర్యమెంతుమా

స్వార్థపరత్వబె ♦ ప్రిబలియుండె

వర్ణాశ్రమాచార ♦ వాలనమాయన్న

జాతిసాంకర్యమే ♦ సంభవించె

గీ. జనులకబ్బిన సౌఖ్యమా ♦ సన్నగిల్లె

ఎన్నలేని దరిద్రమా ♦ హెచ్చిపోయె

దీనజనములుకనులకుఁ ♦ గానరారు

అక్కటా వీరలాప్రభు ♦ లవనిలోన.

అక్క—తమ్ముడా ! భారతీయులకు నిర్భాగ్యపుదశ పట్టుకాలము
 సమీపించుటచే నేటికాలమునకు భారతీయ స్వరాజ్యలక్ష్మి
 హైందవులవదలి తదితరులను వరించినది. అంతమాత్రమునకే
 పరిపాలనాది సౌకర్యములెట్లవడును. వనిత పురుషవేషమును
 ధరించినంత మాత్రమున మగవాడగునా వాతలను వేసికొని
 నంత మాత్రమున శృగాలము వ్యాఘ్రముగునా మొరుగుట

నేర్చినంత మాత్రమున కుక్క మృగరాజగునా రాజ్యమబ్బినా
త మాత్రమునఁ బ్రతివారును రాజులగుదురా ?

మాడ—అదొక్కటియేకాదు పరిపాలనకై గడంగెడివానికున్న భాగ
ము వేరెవ్వరికిని లేదు

గీ. రాష్ట్రసంరక్షణాది భా ♦ రంబువదలి
వ్యసనసప్తకంబునకును ♦ బద్ధులగుచు
రాజనామంబు తమకువ్య ♦ ర్థంబుకాగ
దినములనుపుచ్చుచున్నారా ♦ ఘనులమనుచు.

ఒక్కనామాన్య సఁసారి నేర మొనర్చినయెడల దానినెట్టి
వాడును సరికునేయడు. స్మరణకై నఁ గొనఁడు. అదియేప్రభు
వగువాడెంత స్వల్పనేరమొనర్చినను అయ్యది వీధికి రా
క మానదు తననోటిమాటకుఁ దనచేతి ఖడ్గమునకుఁ దనబుద్ధి
నిపుణతకుఁ దనసకలజాతి సమర్థమునకుఁ దనధర్మపరిపాలన
మునకు బద్ధులై యనేకలక్షలకొలది కోట్లకొలది జనులారా
రపడియున్నారు. తనచరిత్రము నాదర్శముగాఁగైకొన జెక్కు
మంది రాజపుత్రులు, తనకథను ప్రధానకావ్యముగావ్రాయఁ
జెక్కుమందికవులు వేచియుందురు. లెక్కకు మించిన కన్నలా
ప్రభువును నిరంతరము వీక్షించుచుండును. ఇట్టిస్థితియందు
రాజైనవాడెంత సమర్థుడైనచోఁ దన ధర్మములను నిలుపు
కొని జనామోదమునకుఁ బాత్రుఁడుకాఁగలడో యోజింపుడు.
నిశ్చయముగ రాజైనవాడు

నీ. వర్ణాశ్రమాచార ♦ పరమ ధర్మంబుల
సంరక్షణముఁ జేయ ♦ సాగకున్న
అఖిలజనామోద ♦ మైన సత్కృతముల
హితమతితోఁ జేయ ♦ నెంచకున్న

హస్తశాసనముల ♦ సృష్టించి జనులను
 బీడించుచాఁడో ♦ వెడలియున్న
 మోయఁజాలని నన్ను ♦ మొట్టయటంచేస్తు
 బీకలపైఁగట్ట ♦ వెడలియున్న

గీ. జనవిరోధమునైనను ♦ సుకుఁగొనక
 స్వేచ్ఛగా నిలనేలఁగ ♦ వెడలియున్న
 నార్తజనులను బాలింప ♦ నరుగకున్న
 నారకమెకాక వానికి ♦ వేగుకలదె.

అట్టి—మన కుతుబ్బాయందు వెదకిన నిట్టిగుణము కన్పడదు. ఎంత
 దేశమును బాలించుచున్నవాఁడు ? ఎందరు హైందవమహమ్మదీయులఁ బాలించుచున్నాఁడు ? ఎంతకీటిని సాకాదించెను.
 ౧) పెట్టి యితఁడెట్టి ఖమ్మగఁగియని నిఁగూడంపగలవాఁడు ?
 ౨) నవ్వఁజేసి కలఁడా ? రాష్ట్రదురపథ యిట్లు ప్రబలుటకు మర
 యెఱుక కారణము కలదు. ఇప్పటికి సమ కాలీనులగు మహమ్మదీయ ప్రభువుల కందరికిని బ్రహ్మద్వేషము వృద్ధిఁజెందినది.
 ఎవ్వరైన నొకరిద్దరు కొంచెము హిందువులమీఁద నభిమానము కలవారున్నను వారిలంఘింప వారునావారి ధాటికి వెరచి
 తమయభిప్రాయమును వెలికి రానీయరైరి. అదృష్టమున్న సఖుల
 భోదములఱ్ఱును కాని యాత్మిగారివ ఘట్టునా యన్నట్లు
 తంత్రీములఁ గల్పించియో, యాశిలఁ జూపియో, యిచ్చకము
 లాడియో, మోసముఁజేసియో, దేశమునుమాత్రముస్వాధీనపర
 చుకొనిరికాని యంతమాత్రముననే పరిపాలనాది సౌప్యసముల
 లవడునా ఈతత్త్వ మెఱింగిన తానిషా యాబ్రహ్మద్వేషమును
 వదలి రాజనీతిజ్ఞత విద్యాధురంధరత్వము రాజ్యశాసన విధాన
 ము మొదలగునవి బ్రాహ్మణుల జన్మప్రభృతి సంభవించిన ధన
 మని తెలిసికొని యట్టివారిని మంత్రులనుగా నుంచుకొనుటయు

వారువీరనః భేదములేక సమస్త జాత్యైక్యత కలిగియుండుటచే
గోల్కొండరాజ్యము రామరాజ్యమనఁదగియున్నది. ఈసూత్రీ
ము నాది సగ్భరుచఃస్థితియే గ్రహించెను నేటికి మనతానీ
మా మాచరణలోఁ బెట్టెను.

మూద—అన్నయ్యగారూ ! మీరు మిక్కిలి పొటబడు చున్నారు.
అగ్భరునకును కుతుబైహకును చాలవ్యత్యాసము కలదు
అగ్భరునకున్న కపటము తానీమాకు లేనేలేదు. తానెంతయో
హిందువులయెడ దయగలవానివలె నటించి రాజపుత్రులెల్లరు
లోకువ యగువరకుఁ దియ్యనిమాటల నాకర్పించి వర్ణసంకర
మును గలుగఁజేసిన వారిలో సగ్భరే పద్ధముఁడు. రజపూతు
వంశమునకుఁ గళంకిమును గల్పించిన మహానుభావుఁడితిఁడే
వాని ననుసరించియే వాని సామంతరాజకీయోద్వేగులెల్లరు
సంచరించి “ యధారాజా తిథాపజాః ” అనున్యాయమును
జూపించినారు. మీరింకను పెరటితోనలోనే యున్నారు.
ఈకాలపు రాజకీయన్యాయాధిపతి న్యాయవాద పద్ధానా
మాత్మ్యవర్గంబునకును రాజనీతికిని కొన్నివందలమైళ్ల దూరము
న్నది.

౧. అధికారమదమున ♦ సద్ధిపులకడఁజేరి

యతిప్రేమనిచ్చుక ♦ మాడువారు

వేలకు వెలుగ్గా ♦ వేతనంబులనంది

దేశరక్షకులను ♦ దిట్టువారు

ప్రజలస్వార్థంబుల ♦ స్వాతంత్ర్యములనెల్ల

నాశముఁగావింప ♦ నడచువారు

తమకిష్టమైన ప ♦ ద్ధతులనుగల్పించి

జనసౌఖ్యమునకెగు ♦ సలుపువారు

గీ. తమకుఁగల్గిన యధికార ♦ దర్పమునను

పేదవారలఁ బీడింప ♦ వెడ్డలువారు

ఖిలులు స్వార్థపరులు మహా ♦ కఠినమతులు

మంత్రులూ ! వీరు యమభట ♦ మండొంబ.

రాష్ట్రీయ పరిపాలనకు సంబంధించిన సమస్త భాగంబుల గనిపెట్టుచు ప్రజాపరి పోషణయందును దేశాభివృద్ధికర శాసన నిర్మాణమందును సమస్త కళాభివృద్ధియందును సాటిరాజ్యముల కన్నఁ దమ రాజ్యమే మిన్నయనుచు సర్వులు జయజయ ధ్వనులు నలుప రాజకీయరంగమున సంచరింపవలసిన మంత్ర వర్గము తమ ధర్మములను బరిత్యజించినచే గాక ప్రభువులకడ జనులు చెమటబొట్టునోడ్చి సంపాదించిన రిక్తబిందువులవంటి గూఢ్యములను లెక్కకు మిక్కిలియగు వేతనముగాఁ గొనుచు రాజుల దుస్సంకల్పముల కనుకూలముగఁ బాటఁబాడుచు వారి యిచ్చవచ్చినట్లు తాళమును వాయించుచు ప్రజాధికారస్వార్థంబుల నధికారుల వశముఁగావించుటచే దేశము దరిద్ర దేవతకుఁ జిక్కఁ బాటకజనము కూటికిలేమి కడుపు మాడుచుండుటచే యలోలక్ష్యుణాయని యెడ్చుచుఁ దమ మొగమున దుమ్ము తూర్పాటఁబోయుచుండ వారిమొఱు నింతైనఁ జెవులఁబెట్టక సాధాంతరములపై మృదుతల్పములమీఁద హాయిగ దార సుతాదులతో నిద్రించునట్టి యధికారోన్మాదులు మంత్రులగుదురా ? ఎవ్వఁడైననేమి ఢిల్లీశ్వరుఁడైననేమి బీజపురాధినాథుఁడైననేమి జనసాఖ్యమును విచారణసేయకఁ బాలించువారు రాక్షసులేకాని రాజులుకారు.

లక్క—ఆయుస్సొద మొక్క రాజమంత్రులకేగాదు. వారిచే నియమింపఁబడిన న్యాయవాదన్యాయాధికారులకు సైత మావహించినది కాని యూరకపోలేదు. ప్రపంచమంతయు నిప్పుడు కాలానుసారముగఁ దలక్రిందుగ నడచుచున్నది. ధనమునకై ప్రతివాఁడు నుచ్చనీచములను వదలివేయుచున్నాఁడు. ఎన్ని కొంపల నార్పియైన ధనమును గూడబెట్టి మేడఁగట్టినవాఁడు

మహాపురుషుడు. అల్పుని మొదలధికుని వరకు నోటచెప్పనది
యొకటి చేయునదొకటి ఆలోచించుచున్న దింకొకటి.
పరుల కుపదేశించునవి మాత్రము శ్రీరంగసీతులు. వేయేల
మేమే న్యాయవాదులమని బల్లనుగొద్ది నోరువిప్పి గుండియ
లదరునట్లు వాదించు పెద్దమనష్యులకును న్యాయమునకును
సంబంధ మెచ్చటను గనుపడదు.

సీ. ధనమునార్జింపఁ బా ♦ తకునైన సభానాథ

సత్పురుషుడని ♦ చాటిచాటి

తనదువాఙ్మయము నెఱ ♦ తియు నపయోగించి

శాడును మంచిదటంచు ♦ జెప్పి చెప్పి

తనకున్న నేర్పరి ♦ తనమువెచ్చించి స

జ్ఞనుని దండించి దు ♦ ర్జనునిగాచి

రాజసభను నిన్ను ♦ రక్షింతుననిపల్కి

చాలధనంబును ♦ సంగ్రహించి

గీ. తుదకు సభియోగమంతయు ♦ నెదుటివాని

పక్షమైపోవ నాతప్పు ♦ వానిసాక్షి

మీఁదవైచుచుఁ జరియింతు ♦ మేటిఘనులు

న్యాయవాదులమంచు న ♦ న్యాయలీల.

ఈవిధముగఁ దరచినకొలఁది యిసుక పాతరవలె తరుగని
యీ దుష్పరిచాలన పద్ధతిని మనమెంతని ఖండింపఁ గలము.
ఇంతకును మన పుణ్యముమంచిది గనుక మనకట్టి దుస్సాంగ
త్యముతో సంబంధములేని పవిత్రమైన ప్రదేశమునఁ బడుట
సంభవించినది. అదియునుంగాక రాజవృద్ధయము మంచివై
నపుడే ప్రధానుల సదుపదేశములు ఫలించునుగాని వా
చిత్తంబులూసరజ్జేత్రంబులైనపుడు తక్కినవా రేమిచేయు
గలరు ?

(ప్రేక్షకులు, శిరస్తాదారు రంగారావు)

రంగా—జయము మహామంత్రిలవానికి.

మాద—రంగారావు ! కూర్చుండుము. ఏమిపనిమీఁద వచ్చితివి?

రంగా—కొన్ని కాగితములమీఁద తమ సంతకములు కావలసివచ్చి నది. అదియునుంగాక నారాయణశాస్త్రిగారు తమ యభియోగములో న్యాయాధిపతి తనక న్యాయమొనర్చినని మొఱుఁ బెట్టుచుఁ దమకు విజ్ఞాపన పత్రమును బంపుకొనియున్నాఁడు. ఇయ్యదే యావత్రిక. తత్సంబంధములగు కాగితములనుగూడఁ గొనివచ్చితిని.

మాద—ఆ యభియోగము యొక్క స్వభావము నొక్కమాట చదువుము.

రంగా—(కాగితముంజూచి) నారాయణశాస్త్రి యను బ్రాహ్మణుఁడు తన పెద్దకోడలిని గోపింపక వేళకన్నంబిడక వాకిటఁ ద్రోసి వేయ నామెలంకణములుచేయుచుండుటచే జాలకలిగి వాదినై ననేను అనఁగా కొంపలమాపు సుబ్బారావు అను నేను నాయొంటికిఁ బిలిచి యన్నముఁ బెట్టించితిని. ప్రతివాదియు సతనిపెద్ద కొమరుఁడును నాపై కోరిధమును వహించి కసిఁదీర్చుకొనుటకై పైన నుదహరింపఁబడిన నాటిరాత్రి వెన్నెలలో బైటపరుండి యుండ నెట్లుపలికి వెళ్ళి వచ్చుచున్న సదరు ముద్దాయిలిద్దరును నన్ను పట్టికొట్టి నెత్తి పగులనట్టి క్షిడి చెంబుతోఁ గొట్టినారు. నాకు వేరుదిక్కులేక న్యాయస్థానమువారిని శరణుజూచ్చినాను ధర్మప్రభువులు న్యాయమును దయచేయఁగలందులకై కోరుచున్నాఁడను.

మాద—నారాయణశాస్త్రిగారనఁగా ?

రంగా—మావీధిని కాపురమున్న గొప్పపండితులు. తమకొరకప్పు డప్పుడు వచ్చుచుండువారు.

మాద—ఒహో! ఆయనయా ? వారుగొప్ప విద్వాంసులు. అట్టివాఁ డిట్టిపని జేయడు సరయే దానికేమి తీర్పును జదువుము

రంగా—వాడికిఁదగిలినదెట్లు బలమైనదని వైద్యులు చెప్పినందువలన ముద్దాయీలు సేంస్థులని తోచుటచే వాది పక్షమునఁ దీర్పు జెప్పడమైనది.

మాద—వాదిప్రతివాదులయిండ్ల మధ్య నెంతదూరమున్నది ?

రంగా—నుమారు రెండువందల గజముల దూరము కలదు మధ్య నైదారుగురి గృహస్థులయిండ్లు కలవు.

మాద—అకోడలికాపేటలో దగ్గరబంధువులెవ్వరైనఁగలరా ?

రంగా—ఎవ్వరోయననేల పిన్నతండ్రిలే యున్నారు.

మాద—ఇరుగుపొరుగువారికి నింటియెదుటవారికి లేనిజాలి దూరము ననున్న యితనికేలఁ గలుగవలయును ? అదియునుం గాక నా కోడలు పెన్నిటియొక్క కాపురమును వీధిని బెట్టఁదలంచినయె డల దగ్గరనున్న పిన్నతండ్రిలకేల తెలియపరుపలేదు ? ఎవ్వరి కినిలేని యవసరము వీనికేల ? తప్పక నిండేదియో మోసము న్నది. న్యాయాధిపతి చేసిన తీర్పును రద్దు పరచుచున్నాను. ఈయభియోగమును విచారణ సేయుటకు నేటికి నాలవనాటి కి గడువిచ్చితిని. అన్నిటికినిముందా శాస్త్రీగారిని నేనెఱుంగు దును. ఆయన కెవలము ఋషివంటి వాఁడు. తక్కుంగల కాగితములనిటు తెమ్ము. (వుచ్చుకుని సంతకములఁ జేయఁగా రంగారావు నిష్క్రమించును)

మాద—అన్నయ్యగారూ ! చూచితిరా ? తీర్పును విధించుమార్గమె ట్లున్నదో ఆబ్రహ్మణుఁడెంతయో యమాయకుఁడు. వారికి కుటుంబ కలహములుండవచ్చును. దీనివైఖరిఁజూడ యా కోడలొక రంపరాకాసియై భర్తతో జగడమాడి పుట్టిన యింటికి లేచిపోయి తల్లిదండ్రులకడ తనను కొట్టినట్లేడ్వగా

వారే వైరమును సాధింప నారామారావుగారి కేమాత్రమో
 లంచమిచ్చిపంప వాదియగు సదరు రామారావు ప్రతివాదులఁ
 గొట్టి యాగడవిడలో తానే చిన్నదెబ్బనో తగిలించుకుని
 దానికి పెద్ద కట్టుగట్టి వైద్యులకు లంచమిచ్చి వారిచే సాక్ష్య
 ముఁ జెప్పించియుండవచ్చును. ఇది యోనిశ్చితార్థము. ఎక్కటా!
 న్యాయమంతలో దగ్ధమై పోయినది.

అక్క—సహస్రాక్షులవలె వేయికన్నుల గనిపెట్టుచున్న మనస్సా
 యాధిపతులే యిట్లొనర్చుచుండ నింకెక్కడిన్యాయము.

మాన—న్యాయాధిపతులకీనాటి కాసీరు నేతిబీరకాయవలెనున్నది

౪. ఇవిధర్మమార్గమ్ము ♦ లివియధర్మములను

సదసద్వివేకము ♦ స్వదలివైచి

లంచంబులాసించి ♦ మంచివారలనైనఁ

గఱుదోషులనుచు శి ♦ క్షులవిధించి

నైతికాచారసం ♦ చారులమనిచెప్పి

వరదండనీశిని ♦ బారవైచి

పెక్కుముఖస్తుతు ♦ ల్విసువులేక వచించి

పైయధికారుల ♦ ప్రాపువడసి

గీ. పదవులబ్రృచుగాయను ♦ మదముకనుల

కెక్కసంతతము వివేక ♦ హీనులగుచు

సంచరించుచు నున్నట్టి ♦ సత్పురుషులె

నేడున్యాయాధిపతులైరి ♦ నిక్కమిదియ.

శ్రీహరి—(ప్రవేశించి) జయము మహామంత్రిలవారికి.

రాద—ఏమి విశేషములు ?

శ్రీ—అయ్యా ! ఇర్వురు పురుషులు వయసునకుఁ జిన్నవారు తమ
 దర్శనమునకు వచ్చియున్నారు. ఇది వేళకాదన మూర్ఖులవలె
 నిలువఁబడి యున్నారు. నేలకొండపల్లినుంచి యరుదెంచినారు

మాద—వారెవరు? మామేనల్లుడై యుండడుకద. రెండవవారెవరు?

అక్క—సమ్మతిమున రాయభారమెందులకు పిలిపింపరాదా?

మాద—ఓ! ఈకొక కెచ్చెరెట్టి పేళల వచ్చినప్పటిని వాడినాటంక
 పగలదని చెప్పలేదా? ఇంకొక మజ్జి కార్తిము నో
 ప్పిటికే ననౌకరి యూదవిగలదు జాగ్రత్త పోయి వారి
 గొరిమ్ము.

(నోటికొక నిష్క్రమించు వెళిమేళముతోఁ గలసి

గోపన్న పోవెళిచును)

గోప—మామయ్యగారికి పండసము (సమర్థునిచును)

మాద—నత్తా! “దీర్ఘాయుస్మాన్ భవ” కూర్చు సము అగ్గ, య!
 నివుకూడఁ గూర్చుండు. (గోపన్నను దగ్గరికుఁదీసికొని,
 నాయనా! నిన్నుజూచి చాలకాలమగుటచే నెఁడు కడ సంతస
 ముగ నన్నది. ఇతఁడెవ్వరు?

గోప—మామయ్య! ఇతఁడొక చిన్ననాటి చెలిమికాదు. బానికి
 నేను వచ్చుటకు సహింపక వెంటవచ్చి యున్నాఁడు

మాద—నేలకొండ పల్లెలోని మనవారిందరికిని గుఱిలమేనా?

గోప—పెద్దనాయనగారు మొదలగు వారందరు కుళలులే.

మాద—కుమారా! నీదినచర్య యెట్లు కడచుచున్నదో చెప్పుము.

గోప—నాదినచర్యయా! ఇటువినుండు,

నీ చతురాసనాదిదే ♦ వతలెల్లరేమహా

మహుదివ్యరూపము ♦ స్మదిదలంతు

కపికులరత్నమహా ♦ గానికొమరుఁడే మ

హత్తునిగొల్చి తా ♦ సందెముదము

జనకుఁడెవ్వఁడద ♦ సరసిజంబుల నీటఁ

గడిగి సతము యశః ♦ కాయుండయ్యె

దశకంఠుడే మహా ♦ ధరణీశుబ్రహ్మస్త్రీ

మునఁజచ్చి నిజరూప ♦ మునుధరించె

గీ. ప్రమథగణసేవితుండైన ♦ పార్వతీశుఁ

డే మహామూర్తిమును బరి ♦ యించుచుండు

నట్టశ్రీరామపాదయు ♦ గాబ్జములను

గొలిచి కడవుచుంటిని దినం ♦ బులనునేను.

మాయామానుష విగ్రహుడై పితృనాక్యపరిపాలన ధర్మముల ననుష్ఠించి చూపుటకై భూలోకమందవతరించిన శ్రీమన్నారాయణానతారమై దుష్టజన శిక్షణమును శిష్టజన రక్షణముఁ గావించి లోకసంరక్షణ మొనర్చిన యాపరిశుగామగర్వ విరాముని రవికులహాముని పరమాత్మారాముని శ్రీరాముని యనవరతిము భజించుచుఁ గాలమును గడుపుచుంటి.

రాద—కుమారా ! నీవిట్లు విరాగివైతిరిగి నందువలన నింతేని లాభములేదు. నీవృత్తాంతమంతయు వింటిసి. నీకుఁ దగిన యుద్వోగ మొకటి తావిపాగారితోఁ జెప్పి యేర్పరచితిని నీవు కొన్నాళ్ళు నాకడనుండి తద్విధానమును నేర్చుకొనవలయును. నిన్ను భద్రాచలం తాబూకా తహాసిల్దారుగా నియమింపుమని హుజూరువారి యనుజ్ఞ యైంది బహుహగ్నిత్తతోఁ బనుల నెఱవేల్పుచునత్సారాంతమున దమ్మిడియైన మిగలకుండ పైకమంతయు హుజూరునకుఁ బంపవలయును. దీనివలన సీరామభజనము కూడ సాగుచుండును.

ప—పెద్దలగు మీయాజ్ఞ నెన్నటికిని జవదాటువాడనుకాను.

రాద—అందరమును లోనికేగుదమురండు. గోపన్నా ! సమీక్షించవై లోనికిరమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(తెరపడును)

తృతీయరంగము—భద్రాచల సమీపము.

(గోపన్న, వెంకటేశం, రాజభటులును ప్రవేశింతురు)

గోప—మిత్రమా ! రాజభటులారా ! చూచితిరా ?

9 వ అనుబంధము.

సీ. తక్కిల హింతాల ♦ తాల తమాలాది

బహువృక్షరాజ సం ♦ వాహకంబు

లోకరక్షణకార్య ♦ లోలాత్మకంబైన

శ్రీరామసదయుగ ♦ చిహ్నితంబు

తత జపతప ♦ స్వాధ్యాయభూషిత

విమలచంద్రికాగణ ♦ వేష్టితంబు

కలపాపాఘనా ♦ శకహేతు గౌరవీ

పుణ్యంబుపూరిత ♦ భూషితంబు

గీ. అఖలతీర్థవాసులకుఁ బు ♦ ణ్యప్రదంబు

పూర్వజన్మార్జితంబైన ♦ పుణ్యకర్మ

ఫలితమన భాసిలుచునున్న ♦ పర్వతంబు

పరమపావన భద్రాఖ్య ♦ గిరివరంబు.

నందేట్టి ముదినము. మహాపవిత్రమైన భద్రాగిరి షాడంగల్లె
తిమి. నాపాపములెల్ల భస్మమైపోయినవి. పేదకుఁ బెన్నిస
చేకూరినట్లు నాయానందరాముని విడువక నేవించు భాగ్యము
కల్గినది. నా మేనమామ నాయభీష్మితమునకు విరోధమగు
తహసిల్దార్ పదవి యంటఁగట్టినను నన్నీ పుణ్యస్థలాలున కేగు
మని యాజ్ఞాపించుట కొంతవరకు మేలేయైనది. (చూడ్కొనా
రించి) ఆహా ! బ్రహ్మహూది మహాపాతక సంహరించెయై నిరం
తర మంగళతరంగిణి యగు గోదావరీ స్రవంతి. (చేతులొగ్గి)
జననీ ! పారావార సహధర్మచారిణీ !

ఉ. పాపలజంపుచున్ విగమ ♦ వాక్యములన్నిడనాడి దూగుచున్
 కాచగుందులొక్క కడు ♦ కట్టడికృత్య మొనర్చునట్టి యా
 చామనాల్లి సేనగు ప్రి ధ వాహనుగర్వడి చ్చామనాడగా
 నెఱవ వారివోషముల నెఱవెనుక గాపింపవచ్చు గాఢయా

పెరికాడా ! రాముని పుణ్య సుతయు నిచ్చెలివర్తి
 యుగములయందు సైతము సుఖమిచ్చుటయు, విన్నవమ్మన
 వాని నింకరముని పుణ్య వెన్నాడి చూరక్షించుచుండు గాఢయా
 కృపావిశేషము నెఱవెనుక చూడెనవ దా తీరని వృద్ధి చూచు
 గోల్కొండయం చెంతకాలకు వెళు ?

పై ౩—సుచూరు పెంపనవత్సరము లుంటిమి

పై ౪—నాకే రెండేళ్లు రెండుకష్టములనెల్ల తోడి పడది. రాము
 యామ నాకు రాజ్యా గ్రహ పక్షుల సెన్చున్నది. అది
 వెలుసలికివచ్చి చాలామారుల కైకల గార ను చూచు విన్న
 నదికాదు. నేటికి నాకు నిర్భయమందుము కలిగినది. నా
 నాదినములో

గి. తల్లిని గోలుపోయిన ♦ తనయునివలె
 పెన్నిధి గోలుపోయిన ♦ చేరమాడ్కు
 ధరణి మనోహరుని నం ♦ దుష్టము
 లేఖి పరితపించుచునుంటి ♦ భూమిలోన్న
 అయ్యది నీ వెఱింగినదేకదా ?

పై ౫—సందేహములేదు. నీశరీరము పనియందున్నను మనస్సుమా
 త్రము రామునియందుండుటచే యెప్పుడు భద్రాద్రికిగొదనా
 యన్న తొందరయే నీమనమును కలవర పెట్టుచున్నట్లు నీ
 మాందోళనమువలన గ్రహించితిని. అదియునుం గాక శర్మ
 రతోఁ గలిసిన క్షీరమ్ములఁ గోలువాడు యవాగూరఫము
 ను చెంతకైన రానీయనట్లు శ్రీరామ పాదారవింద మకరం

చాన ప్రాస త్తచిత్తుడైన క్తున కితరవ్యాసారములన్నియు
హ్నంబులగుచోచును.

గోప—ప్రసాదమున జన్మించినన్ని దినములకు నేటికి యొక్కన
గతి మాత్రము గ్రహించితిని. ఏమందువా ?

2. నోరాట నిరతంబు ♦ శ్రీరామ వరనామ

చింతనంబున భక్తి ♦ జేయకున్న

ఘనమనోవాక్కాయ ♦ కర్మములనామ

రూపార్చనము సేయ ♦ నోపకున్న

జన్మంబు తిరియింప ♦ సతతంబుజానకీ

నాయక స్మరణంబు ♦ జేయకున్న

చేతులాటగఁదాను ♦ శ్రీరామపదయుగ

మ్ములను బూజింపవె ♦ డలకయున్న

3. నమితభక్తినిరాము ది ♦ వ్యాలయమున

కేయాదేవదేవు వీ ♦ క్షింపకున్న

జన్మమెత్తినఫలమేమి ? ♦ జగతిగొన

శ్వానకుక్కుట మార్జాల ♦ సంతతివలె.

కావున నితనైన దశరథనందనుని నమ్మి సేవించిన వా

న్నటికిని చెడిపోరిన పతివాఁడును నమ్మవలయును.

(కొంతరు భూస్వాములును, రైతులు ప్రవేశింతురు.

భూస్వా—బాబయ్యగారూ ! దండాలండి.

గోప—కర్నకులారా ! భూస్వాములారా ! మీరందరిట్లకారణ వాదన

ల్య భావమున నన్నెడకొన వచ్చుటచే నాపై మీకుఁగ

యపారాభిమానము తెల్లమగుచున్నది నేను మీకెంతయు

గృతజ్ఞుఁడను. నేటినుండియు మనమందర మిదేరీతిగఁ గలన

మెలసి శ్రీరామచంద్రుని సేవింపుచు ధర్మబద్ధులమై సంచరిం

వలయును, న్యాయమార్గమునకుఁ గట్టుపడ్డవలయును.

భక్త రామదాసు.

సన్మార్గమగు వ్యవ ♦ సాయవృత్తిని సస్య
ములను బండింపుఁజో ♦ పుణ్యలార
దైన గోబ్రాహ్మణ ♦ దయకుఁ బాత్రులఁజౌచు
నవనిఁ జరింపుఁజో ♦ యన్యఃకులార
గట్టులకిఁ దసరు ♦ పెట్టుకొనెడు వేళ
జగడమాడకుఁడు భూ ♦ స్వాములార
ప్రభువులకిచ్చు సంత ♦ సత్సంగము స

త్వరమె చెల్లించుడి ♦ వారులార
గీ. భక్తజనముల రక్షింపఁ ♦ బ్రతీనఁబూని
నట్టి శ్రీరఘరాము పా ♦ దాబ్జములను
భక్తితోఁగొల్చిననె మీకు ♦ ముక్తియందుఁ
దలఁచి నేవింపుడీ మీరు ♦ ధన్యులార.

మఱియు నోమిత్రులారా ! మీయనరితో నింకొక్క
సంగతిని మనవి చేసుకొనుచున్నాఁడ సావధానముగ నాల్గి
వలయుచు.

అధికారిమబ్బెగా ♦ యను గర్వమువహించి
పెరివారిని బరాభ ♦ వింపజాల
దీనజనులపైన ♦ లేని శిస్తులఁగట్టి
నెక్కుగతుల బాధ ♦ పెట్టజాల . .
పరులు నాసాయము ♦ న్నడయఁగోరినయెడ
నింతైన లంచమ్ము ♦ నెన్నఁజాల
అలప్రధానామాత్యుఁ ♦ డైన మాదన్న నా
మేనమామ యటంచు ♦ మానసమున

గీ. దలఁచి స్వేచ్ఛగఁ జరియింపఁ ♦ దలఁపనెపుడు
రమ్యగుణధాముడైన శ్రీ ♦ రామమూర్తి
సాక్షిగా వచింపుచునుంటి ♦ సత్యమిదియ
సోదరులవలె మిమ్ములఁ ♦ జూచువాఁడ.

ఇందులకు వ్యతిరేకముగ నడచితినేని రామునిపాదములకుఁ
దప్పినట్లని ప్రతీజ్ఞఁ గావించుచున్నాను.

ఒకఁడు—స్వామి! నీవెవ్వఁడవో మాపాల దేవుఁడవుకాని వేరొకఁ
డవుకావు. ఇంతవర కుపకారము చేసినను చేయకపోయిన నిట్ట
మాటలాడియైన మామనస్సును జల్లపరచినవాఁడేడిబాబూ !
నీవు సంఖ్యముగ నూరేండ్లువర్ధిల్లి మావంటిదీనలఁ గాపాడుము.

వెంక—జానపదులారా ! మీరావిషయమున నింతనొక్క చెప్పనక్క
రలేదు. నాచెలికాఁగు కరుణారసపూరితుఁడు. సత్యప్రియుఁడు.
ధర్మాత్ముఁడు. అట్టియూమిత్రుని పరిపాలనలో మీతాలూకా
కేంతమాత్రము రాజకీయ సంబంధముగ కష్టమేమియును సం
భవింపదు. మీపనిపాటలను మీరు చేసికొనుచు హాయిగఁ
గాలముఁ గడపవచ్చును.

ఇంకొకఁడు—ఎట్లయిన మాకింకేమి కావలయును. చవుడున్న భూమి.
కుంచెడుగింజలు పండుటలేదు. కావలసిన మీరు చూచుకొన
వచ్చును. ఏయేటికాయేడే నీటి యిబ్బందిబాబూయని యెంత
యెడ్చినా రెట్టింపు శిస్తైక్కువగా నిచ్చుకొమ్మనేవాఁడేకాని
మామొఱుకాలకిందు నాధుఁడేడి ?

వెంక—లేదు ఇకమీకాభయమక్కరలేదు.

గోప—మిత్రమా ! మనము హరినామకీర్తనముతో గౌతమిని స్నాన
మాడి గిరిమీఁదనున్న దేవదేవుని సందర్శించుకుని విడుదుల
కేగుదము. మిత్రులారా ! పురవాసులారా ! రండు పోదము

(10 వ అనుబంధము)

(తెరపడును.)

గల్గించి తగిన సాధనములచే వానిని ఫలవంతముగాఁ జేయుటచే తాలూకాపైన మూడురెట్లెక్కువ శిస్తు చెల్లుచుండెను. మునుపటివారు వచ్చి ఏభూముల కెక్కువశిస్తుఁ గట్టిరో వానిని మరలఁ బరిశీలించి యహంకార ప్రధానులై మునుపటివారు చేసిన పద్ధతులను ఖండించి యాభూముల మంచిచెడ్డలను మౌతులకు వ్రాసి యనవసరముగ నన్యాయముగ విధిపఁబడిన శిస్తులను దీసివేయించెను పేయేల ఈతాలూకాలోనున్న ప్రజలలో నాయనవలన నుపకారమునందని సంసారి కానరాడు.

మాధ—ఇంతయుపకార మొనర్చుచున్న మీతిహాసిల్దారుగారికి వారు గాని క్రింది యుద్యోగీయులుగాని కట్నముల సమర్పించుట యేమైనఁ గలదా?

వసం—రామ రామ ! ఆమహానుభావుఁడో స్వప్నమందైన లంచమును మాటను విననొల్లదు. గ్రహించుట యెట్ల సంభవించును? ఆయన హృదయమెఱుంగని యే యజ్ఞానియైన లంచముల గొని వచ్చినయెడల వానిని గట్టిగ మందలించి నాకీయఁదలంచిన ద్రవ్యము రామాలయమున కర్పింపుమని చెప్పవలెను కాని దమ్మిడియైన చేతి ముట్టదు.

మాధ—ప్రస్తుతము వారి దిశచర్య యెట్టిది ?

వసం—బ్రాహ్మణులూర్తమున లేచి శీతలోదక స్నాతుడై జపాను స్థానములఁ దీక్కుకుని వాల్మీకి రామాయణమును బౌరాయణ మొనర్చుచుండ మరియొక శాస్త్రీగా రర్థముచెప్పుచుగూగు ప్రాతికాలమునఁ నొమ్మిది గంటలవరకిట్లయిండి తదన తరము రెండుగంటల కాలము రాజకార్యములఁ జక్కఁజెట్టుకొనును. పిమ్మట లేచి మాధ్యాహ్నిక కృత్యములఁదీర్చి యతిధిజన పరివృతుడై భోజనముఁ జేయును. సర్వకాలసర్వావస్థలయందాయన సీతాకాంత స్మరణానంద మగుచుండై యుండును. వింటివా !

వేయికాలములకు మాకీ మహానుభావుడే తహసిల్దారుగా నుండవలయునని తాలూకాలోని జనులెల్లడుఁ దమ యిష్టదైవములకు మొక్కిక్కుచున్నారు.

మాధ—నేఁడు వారింట నేమో గందరగోళముగా నున్నది.

వసం—నేఁడు వారింట శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహోత్సవము జరిగినది. దానికిఁ బెద్ద బ్రాహ్మణ సమారాధనము జరుగుచున్నది. దానిదేకావచ్చు నాకోలాహలము.

మాధ—ఔరా ! మీతహసిల్దారుగారి చర్యలపూర్వములై యతి విస్మయ పరిదములుగా నున్నవి. ఎంతలోనితఁడెట్టివాఁడయ్యెను. అదృష్టమన నిట్లుండవలయును. యీ యభ్యుదయముఁగాంచి సంతసించుటకా తల్లిదండ్రుల కదృష్టములేదుకదా ?

వసం—ఇదంతయు నిట్లుండ నాదండతులయన్యోన్యమున రాగమతి విభ్రమాశ్చర్యపరిదము. ఆయమ్మ నిట తర పతిసేవాతత్పర. అఁద సావిత్రీయని యెల్లరును గొనియాడుచుందురు.

మాధ—భగవంతుఁడు మాణిక్యముల నొకపక్కకు మసిబొగ్గుల నొక పక్కకుఁ జేర్చినన్ని సామ్యమిట్టిదే

వసం—ఉండుము. రాజభటుఁడు పరువెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు (రాజభటుఁడు రోజుచు ప్రవేశించును.)

మాధ—ఏమోయి ! ఆలాగునఁ బరువెత్తుచుంటివి ?

రా.భ—నన్నిప్పడాపకుము. రాజవైద్యునికడ కేగవలయును.

వసం—ఆవివరమేమో మాచెవినివైచి వెడలిపోఁగూడదాయేమి ?

రా.భ—బ్రాహ్మణులు భోజనములు చేయుచుండ మాతహసిల్దారుగారి కుమారుఁడు నిద్రానుండి లేచి తల్లిగారికై కన్నులునులువలకొనుచు వంటయింటికి వచ్చి పొరపాటున నప్పుడే పరికిన పేడిగంజి గుంటలోఁ బడెను. శరీరమంతయుఁ బొక్కిరించి నొచ్చి

వెంక—అక్కటా ! ఎంతసంతోషమెంతదుఃఖముగా మారినది.

శార—బ్రాహ్మణులు సగిపేచనమొనర్చిన యొకించుక కాలమునకు నేను పంటయింటఁ బనిజేసికొని చుంటిని. యీలోపుగఁ బరున్నవాఁడు లేచిఁ అమ్మాయన రోదనముఁ జేయనారంభించెను చేతనున్న సని పూర్తికామి వెంటనే నాచటకుఁ బోలేనైతిని. తుదకు నాయనయే లేచి కన్నల నలుముకొనుచు నాకై పంట యింటిలోఁకవచ్చి నిద్రమత్తునఁ గ్రిందఁబొడక యప్పుడ వార్చిన పేడిగంజ గుంటలొఁ బడెను.

శోప—ఆ ! ఏమంటివి ? తుదకు బలవన్మరణమే సంభవించెనా తండ్రి ! ఆ పేడికి నీశరీరముడుకుదుండ నెంత కొట్టికొంటివో యెంత భాధ పడితివోగద !

వెంక—శ్రీరామరాసు వినినకొలఁది శరీరము నీరైపోవుచున్నది.

శార—నేను వెంటనే పరునెత్తి నాచేయి మాడుచున్నను లక్ష్యము పెట్టక బిడ్డను గుంటలోనుండి పైకిదీసి యొడలు తుడిచి శరీరమునకుఁ దెలమునుపూసి పరుండఁబెట్టి వైద్యులకు వార్తనంపి తిని కాని వారు రాకమునుపే నావెపొకమాటు చూచి పెద్ద నిద్దురఁ జెందెను. హఠాత్తో ! నాబిడ్డా ! నిన్నువదలి ననొక్క నిముసము నిలువఁగలనా.

శోప—(శవముపైబడి) నాయనా ! నిన్న గన్నవారి కేమిగతిఁ బల్కితివి ?

గీ. తనయ ! త్విద్దత దివ్యతి ♦ ర్పణపవిత్రీ
జీవనామృతపానము ♦ స్థేయనున్న
మాదువాంఛల నన్నిటిన్ ♦ మంటఁగల్గి
నీవుదివిజేరముందేగి ♦ నావెకొడుక.

శాన—అక్కటా ! నీవిత ఘల్పకాలములో నాగర్భమున దావాగ్నిం దరికొల్పెదవని నేననుకొనలేదుగా కొడుకా ?

సీ. చిట్టయెడ్చేప్పుచుఁ ♦ జివ్వననేతెంచి

యాకలేయని యెవ్వ ♦ రడుగువారు

వచ్చియురానట్టి ♦ పల్కులతోనాకు

గొప్పసంతసమును ♦ గూర్తురెవరు

పాణిద్యయమ్మును ♦ పైకెత్తి అమ్మన

న్నెత్తు కొమ్మనుచు నం ♦ దిత్తురెవరు

మాటిమాటికి నాదు ♦ శైటచాలునవచ్చి

యెవ్వరుముద్దులం ♦ దిచ్చువారు

గీ. కట్టుకొంగున ముఖమును ♦ గప్పకొనుచు

చెలగిదోబుచ్చులాడడి ♦ శిశువులెవరు

వాపిపైచమీఁతినా ♦ పక్కలోన

బాలునెడఁబాప నేనెట్లు ♦ బ్రదుకుదాన.

గోప—అక్కటా ఎంతలో సర్వనాశనమగుచు వచ్చె

గీ. తాతిగార్లతోబోల్పుఁగఁ ♦ దగినవాఁడు

వత్సరశతకమ్మిలలోన ♦ బ్రదుకువాఁడు

వరయశిమఁదెచ్చుననుచు దై ♦ న్నజ్జలెల్ల

పల్కినటువంటి వాక్యమ ♦ బద్ధమాయె.

స్వామీ ! శ్రీగామచంద్రా ! నాకిట్టియవస్థను సంఘటించి
తివా? పుత్రులతోకాన్సి చే మృగ్గుమనియే నానుదుట లిఖయింపఁ
జేసితివా నీభక్తునింతి చిన్నచూపునఁ జూచెదవా కాంతా !
కట్టుకొంగున నిప్పును గట్టికట్లు నీవెంత కాలమునుండి యీ
యగ్ని సహోత్రమును భరించితివి ?

శార—ఈకార్యము సమాప్తమగునప్పటికి విప్రభోజనములు సగము
వరకైనవి, నోరాజయెడ్చినయెడల జరుగుచున్న సత్కార్యము
నకు విఘ్నము కల్గునేమోయను భయమున కడుపులోని మం

ట వెలికి రానీయక యందలి భాగమును మీకుఁ బంచీయక
నేనొక్కర్తుకనే యనుభవింపవలసి వచ్చినది

మెక—అహా ! ధర్మపత్నిగారు నిట్లుగా నా యుండవలయును మనో
నాగుని ధర్మకార్య దీక్షకై పాప భాగము నానీలుకొనుచు
భయమునకు బుట్టమొరణి కోకను నైన గర్భమున భరిం
కార్యవిఘ్నముఁ గానీయచి యీ నా మనో భైరవుడు దండవర్తన
నీయము.

గోప—హాహానకీపతీ ! నిన్న నమ్మకుని దినములఁ గడుపుచున్న నాపై
ననా నీయు పేక్షాభావము.

మెక—మిత్రమా ! ఇంచుక ధైర్యముం దెచ్చుకొనుము. నీధర్మ
పత్నికి ధైర్యముఁ జెప్పము.

(కబీరుదాసు ప్రవేశించును.)

కబీ—వత్సా ! రామదాసా ! ఏమి నీయజ్ఞానము. శ్రీరాముఁడు భక్తు
లపై నెప్పుడైన నుపేక్షాభావము వహించురా ? ఎంతతప్పు
దలంచితివి !

మెక—(నమస్కరించి) మహాపాపా ! వీరిదుఃఖమునార్చి నావశము
కాకున్నది. తమ దివ్యబోధాన్యుల రసము నించుక వీరిపై దిల్లి
యూరడింపవలయును మిత్రమా ! మీయాచార్యులగు కబీరు
దాసులవారు వచ్చియున్నారు. కన్నెల్లచూడుము.

గోప—(చూచి) హగుహత్తమా ! విచ్చేసితిరా ! శ్రీరామ పట్టాభి
షేకమహూత్సవము తుడకీ విధిముగఁ బరిణమించినది.

కబీ—వత్సా ! ఏమి నీయజ్ఞానము. సత్వగుణస్ఫూర్తియైన రామచం
ద్రీశకు మనపైని యాగ్రహ మెన్నటికైన కలుగునా ? మనకు
సంభవించెడి కష్టములన్నియుఁ గర్మానుసారములని యెఱుంగ
గవా ? పరిసంచకమున బీటుటమొదలు దేహతాగమువరకు

మన మనభవించు కష్టసుఖములన్నియుఁ గర్మానుభవములే కాని యీశ్వర సంకల్పముకాదు. మనము కర్మమువలన పుట్టితిమి. పుట్టి కిర్మలఁ జేయఁచుటిమి తుదకు శరీరమును వదలి నను మనలకు సంభవించిన కర్మము మాత్రము వదలదు. కావున బుద్ధియంతఁడైనవాఁడు తత్కర్మ బంధమోక్షణమునకు బగనశ్చేనఁ జేయవలయును. కాలముగడచినకొలది రాముని యందు తన్మయత్వజ్ఞానము కలిగిన యనంతరము కర్మఫలము నందెవ్వమై తుదకు శుష్కించి రాలిపోవును. సూర్యోదయాన తరము నశించెడి తిమిరిమివలె మన కనుల నాశ్రయించి యన్న భ్రమయనుపొర యూడిపడిపోవును. మన యజ్ఞానము నశించును. మధ్యసంభవించెడి యీకష్టములన్నియు భగవంతుఁడు మనకొరకై కల్పించిన యవాంతర పరీక్షాపత్రములని యెఱుఁగుము. పుట్టువేనున దెప్పుడుకల్లెనో గిట్టుటనునది దాని వెంటనే యుండును. పుట్టువలేనిదే నాశనములేనిది. దానినే కినుఁగొనవలయును. ఈచనిపోయిన శిశువు పూర్వమెందరి తల్లిదండ్రులకు బిడ్డఁడై జనించెనో ముందు వీనిస్థితి యెట్లుగా నున్నదో మనపాట్లు నిర్ణయింపఁ గలము ? కనుకనే జ్ఞానికి మమకారముండదు. దేహభిమాన మంతకుముందే లేదు. పరస్వకీయ భేదములఁ బాటింపడు. పంసారభోగ వాంఛాంకూరమును మునుపే పెల్లగించి వేయును. లోకమునఁకతఁడు లేని వాఁడు వింటివా ? అట్టి స్థితికల్గుటయే జీవితమునకుఁ బరమావధి. నీవెప్పుడీవిశ్వము నాయాధ్యాత్మిక దృష్టితోఁజూతునో నీకష్టపడంతయును లేనట్లు కనపడును. స్వప్నగత వృత్తాంతము వలె తోఁచును. కావున నాయనా ! నీవింక దుఃఖమును వదలుము. రాముని మరువకుము. నీ మోక్కనిముసమైన రాముని భజనమున కాలస్య మొనర్పరాదు. దినములు క్రమముగ నడచునప్పుడు ధైర్యముతో నుండటాక గొప్పకాదు. కష్ట

ములు కల్గినప్పుడు మనస్సైవమును ఇక్కపట్టినదే నిష్ఠుని.

మఱియు నోరామదాసా ! యిటువినము

స. హలమున మన్నగా ♦ సలిగిన ఎనుచుతి

బహుళసప్తాష్టి నొ ♦ ప్పాదినట్లు

కరిగినయంత బం ♦ గారబు నొగిసగు

నస్తుస్వరూపమై ♦ సంగిండు

నాన దోమింకాని ♦ మాణ్య మినిగో

గడుకాగతిచేతిగ ♦ న్నడని యబుల

తరిచిననేకాని ♦ దధిపుష్పిలరయ

క్షీరమ్మనను బయ ♦ లేరనలుల

గీ. కరినమైన కష్టమును ♦ గలుగఁడసి

రక్షకుండైన యట్టికి ♦ రామమూర్తి

సాధుహృదయ పరీక్షను ♦ సల్పి తుంకు

దివ్యధల మొసంగుననుచు ♦ డెలియలేవె.

ఇట్టి జ్ఞానమును కష్టసమయములయందే కడదీక్షతో సా
పాదించవలయును.

గోప—మహాత్మా ! ధన్యుడైనైతిని. పరమ పవిత్రమైన తమ యాశె
యమును గుర్తెరిగియు మరల మందుడనైపోతిని. అజ్ఞాన
మాక్రమించినది.

వెంక—అహా ! ఈమహాత్ముడు కేవల మవతార పురుషుడనియే
గోపింపవలయును.

శార—ఈభక్తాగ్రగణ్యుని యుపదేశము వినుచున్నకొలది నాశోక
మేమయ్యనో తెలియకున్నది.

కబీ—రామదాసా ! కింక ర్తవ్యతా శూన్యుడనైన నీశొక్క యప
దేశంబిచ్చెద నటాచరింపము. వారంకాలమున నయోధ్యలో

విప్రబాలకుఁడొక్కఁడకాలమృత్యువాతఁబడిపోవ నాతిల్లిదండ్రు
లాబాలుని కశేఠరమును గొనిపోయి గామచంద్రుని కొల్లు
కూటపువాకిటఁ బడవైచి యెడ్వగా కిరుణాయ త్తచిత్తుడై
రాముఁడా బాలుని బ్రదికించెనని రామాయణమున జెప్పఁ
బడియున్నది. కాన నీవుకూడ నీసతుం గొనిపోయి భార్య
ద్వితీయుండవై రామాలయంబునఁ బడవైచి నిరాహారుండవై
నిష్కల్మషమైన నిశ్చలమైన చిత్తముతో రాముని ధ్యానించు
చుండుము. రామాయణగాథయే నిజమైన యెడల నిబిడ్డఁడు
తప్పక పునర్జీవితుఁ డగును. తథ్యమని నమ్ముము. అనపెక్కి
తాన్య క్రియాంతరుఁడవై రాముని శరణుము.

గోప—పేయసీ ! మనవాల దేవవాక్కు శ్రుతిగోచరమైనది రమ్మ
పోదము. చెలికాఁడా ! నీవుకూడ రామాలయంబునకురమ్ము.

కబి—వత్సా ! తప్పక నీవల్లెచేయుము. నేను మిమ్ములను రామా
లయ ప్రవేశముఁ జేయించి పిదప నాదారి నేగెదను.

గోప—చిత్తము. (శిశువు నత్తుకొనును.)

కబి—మన మిచ్చటనుండి రామసంక్రీతనముతోడనే పోవలయును

(11 వ అనుబంధము.)

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

తెరపడును.

తృతీయరంగము—రామాలయము.

(గోపన్న, శారదాంబ, వెంకటేశం, ప్రవేశింతురు)

గోప—(శిశువు నడ్డముగాఁ బరుండఁబెట్టి జపించుచుండును.)

శార—లోకైకరక్షకా ! కీరామచంద్రా ! జగన్మాతా ! జానకీ ! ఈ
దీనురాలి ననుగహించి పుత్రిబిక్షమిడుము.

చెంక—రామా! దైత్యవిరామా! రావణకుంభకర్ణాది దైత్యప్రముఖ
గర్వనిర్వాపహా! నాచెలికానికి సంభవించిన యాపదంబాపి
కాపాడుము.

గంప—చేవదేవా! దయాపరిపూర్ణ సుస్వభావా!

చిన్నతనంబాది ♦ శ్రీరామ నీదివ్య
పాదసేనుజేయ ♦ లేదెరామ

లోకవార్తలపేడి ♦ లోకేశ నీదాసు

కథలనే వింటిని ♦ గాదెరామ

నిరతంబు నోరార ♦ నీదివ్య నామమే

సిరమతి జపమొన ♦ రీతినిరామ

జనసీజనకులేగ ♦ సతత మీవేయని

నెమ్మదిఁ దలఁచితి ♦ నిగదగామ

గీ. తల్లిదండ్రుల విడిచి బాం ♦ ధవులరోసి

సౌఖ్యసంతతుల వదలి ♦ సంతతంబు

వేగతుల నిన్ను స్మరియించు ♦ విషయమైన

స్మగణకునురాచె లోకేశ ♦ జానకీశ.

తండ్రి జానకీరమా! అనన్యధాగతికుండనైన నాయందా
నీకుఁ గోధము. నీచే యిట్లుపేక్షించిన నన్నెవ్వరు చేపట్టు
దురు? నేనెవ్వరి పాలుకావలయును? నాకేదిదిక్కు?

మ జయమోరాఘవ రామచంద్ర కరుణా ♦ సాంద్రాహరీయును నే
భయభక్తులైనివైన మానసమున ♦ నృల్లాఘు ధ్యానింప వి
స్మయమైన న్జనియింపదాయెగద రా ♦ మా! నీకు నానేరమే
మొ యనంతానుతభిక్ష బెట్టుము స్వయం ♦ భూ దీనచింతామణీ,

రామా! దాసులపై నీకున్న యభిమానమును వెల్లడిం
చుటకీ చే మంచితరుణము.

—♦ దండుకము. ♦—

శ్రీ జానకీనాయకా లోకసంతానిశీలా ! సదాభక్తపాలా
 సదానందరూపా నినున్నమ్మియున్నట్టి దానుండ నీపాదపద్మంబులేనాక
 దిక్కుంచు గాల్యంబుండే మదిన్జితనజ్జేసి యున్నాడ నీనామవారా
 యుగళేషు నేకనృత్యబాంధుండు గాంక్షించునుంటిన్నదా దేవి నీదానుం
 ఁనాట్రాక్షున కిష్టంబునైక్కు యల్లాడుచున్నాడు నీకన్నదీక్షైవ్యదా
 న్లేరిలంచు గృహిణి మొప్పారినోకేచు చున్నాడు సయీశ్వధా
 దృష్టి నామైంపంగ నేనరమున్జేసితిన్ నాధనాథా సదానందరూపా
 మహామీన చూపుండవై చూహయగ్రీవునన్దంఁగాలేదె కూర్మార
 తారుండవై మందరంబెత్తగాలేదె కోడంబవై యాహారణ్యాక్షుమగ్ని
 దింపగాలేదె ప్రహ్లాదుఁగావన్ నృసింహతారుండవై భక్తవాక్యంబు
 పాలింపగాలేదె దేవేంద్రుని స్వర్గమం దుంపఁగానెంచి తెద్యేపతా
 మాతృ గర్భంబునన్నట్టి నిన్వాసునుండంచు లోకుల్నుతంప నృలిం
 గాంచి పాదప్రతియస్థాన సంప్రాప్తిసంబాంది రెడింట భూవ్యోమ
 మార్గంబులఁగొన్న యావిశ్వరూపుండ వీవేకదా దుష్టరాజ్యుండలిం
 జంప వైరింబునుం దీర్చికొన్నట్టి యాజాపదగ్నుండవై సూర్యవంశంబు
 నంబట్టి లంకేశునిం గూల్చియున్నట్టి షట్టాభిరాముండవై దేవశీగర్భ
 జాతుండవై ధర్మసంస్థాపనాజేసి బుద్ధావతారింబున న్మౌనమున్దాల్చి
 కల్మీస్వగూపుండవై లోకసంరక్షణజేసి యాధర్మతత్త్వంబును న్నాడు
 కాకుండఁగావూడి శిష్టాళిరిక్షించి దుర్మార్గులనేక విద్రోహులన్ధర్మ సా
 హాయులన్దాల్చి దీనాత్ములై నిన్ను దిక్కుంచు వెంటాడు భక్తావళి
 స్మృతిపాదృష్టి వీక్షించి నీసన్నిధిజేర్పవా దేవదేవా సదాసుస్వ
 భావా భవత్పాద పద్మంబులన్నమ్మియున్నట్టి నన్ను త్రిదానంబునన్దాచి
 చేడట్టుమో శ్రీరమాహృద్విహంగ సమస్తే సమస్తే సమః

(12 వ అనుబంధము.)

(బాలుఁడులేచును. అందరు నానందబాష్పములతో

వాని నెత్తుకొందురు.)

శార—మహాప్రభూ! రామచంద్రా! నాబిడ్డను తిరిగి నాకొసంగితి
వదియే పదివేలు.

మొక—ఆహా! నాచెలికాని నిశ్చలభక్తి నేటికిగదా తెల్లమయ్యెను.
ఎంత దృఢభక్తి! భగవంతునకు మిత్తునిపై యెంతిపరమాను
గ్రహమున్నది?

సోప—(అనందాశ్రివుల వినుచుచు) ఆహా రామచంద్రా? కరుణా
సాంద్రా! నీకరుణ నేనేమిని కొనియాడుదును. నీపరమాను
గ్రహమున నెంతిని సన్నుతించును. కల్యాణరామా! నీభక్త
వాత్సల్యమును నేడెగదా చూపించితివి?

మ. పరమానందమయుండవై పరుండవై ♦ భక్తార్తిసంహారవై
పరమేశ్వీపురుషాతమాని శివదే ♦ వస్త్రోత్పాత్రుండవై
చిరభక్తి స్పృజించుభక్తులనొగి ♦ జ్వలన్తు నీలీలలే
మరకేగంటిని నామదిక్ మరువ రా ♦ మాదీనచింతామణి.

ఆహా! ధవ్యోస్మి ధవ్యోస్మి. నేనెచ్చటకోయుంటిని. ఏమిది!
నాచిత్తమింత వివశమందుచున్నదేమి? చీనేమిచేయుచుంటికో,
యెచ్చటనుంటికో గుర్రెఱుంగ లేకుంటిని. నాహృదయమున
కేదియోవిభ్రమము గల్గుచున్నది. నాకన్నల కనంజములైన
ప్రదర్శనములు కనపడుచున్నవి అసమాన తేజోమూర్తులు,
తులసివళిమాలాద్యలంకృతులు, రమాసుందరీ నివాసయోగ్య
విశాలవక్షస్థలులు గోచరమగుచున్నారు. ఇదేలోకము? దేవ
లోకమా మానవలోకమా? లేక వైకుంఠము కాంగులు.
ఆహా! జగజ్జీయమానమై కొటిసూర్య ప్రభాపటలసమన్విత
మై యనంతకోటి బ్రహ్మాండములను వెల్లింపజేయు దివ్యతేజః
పుంజము కట్టెమట ప్రత్యక్షమగుచున్నది. ఆహా! ఏమి దివ్య
స్వరూపము. హారామా! రామా!

శార—(దగ్గరకేగి) పాశ్వరా ! అదియేమి ? అట్లుపడియున్నారు.
అన్నా ! చూచుచు నూరకుందువేమి ? నీచెలికాడు స్పృహఁదప్పి
యుండెనే కారణచూహింపుమా ?

వెంక—(నాడినిజూచి) అమ్మాయీ ! ఏమియును భయములేదు.
గుండెలు కుదుటపరచుకొని కుట్టవానిని దగ్గరకుఁ దీసికొనుమా.
చెలికాని కేదియో విచిత్రస్వప్నము వచ్చినది. నేనుపచారముల
సల్పెద. (అట్లానదబ్బను.)

గోప—(తటాలునలేచి) రామా ! రామా ! కల్యాణరామా ! ఆత్మా
రామా ! జానకీరామా ! ఏదియేదీ ? నీదివ్యరూపముచు మర
యొక్కమాటు చూపుము.

“శా. శ్రీరాజులైడిమీముతో యొడలిపై ♦ జీరాచానస్త్రంబుతో
కారుణ్యమృత మొల్కునేత్రములతో ♦ కల్యాణజెహంబుతో
సారాన్నత్య విభూషణావలులతో ♦ శాంతస్వరూపంబుతో
రారానన్దమింక నొక్కపరి శ్రీ ♦ రామా ! మహిజాధిపా.”

వెంక—(పట్టుకుని) మిత్రమా ! ఏమంటివి ?

గోప—వెంక ! టేశం ! నారాముండెడి ? యిప్పుడిచ్చటకు వచ్చియుం
డెనే. యెక్కడికేగెను ?

వెంక—నెచ్చెలీ ! నీవవతార పురుషుడవు గనుక నీకట్టస్వప్నము
వచ్చెనుకాని నావంటిపాపికి రామదర్శనము లభించునా ?

గోప—వయస్యా ! ఇది కలయేయగునా ? అయ్యో ! నిక్కమేయను
కొంటిని. దానికేమిగాని లెమ్ము. వేగమే రామాజ్ఞ నొనర్చు
వలయును.

వెంక—రామాజ్ఞ యెట్లున్నది ?

గోప—రాముని యనుమతి యిట్లున్నది. భక్తవర్యా ! మాకీభద్రగిరి
పెని తమ్ముల దమ్మక్కయను భక్తురాలు పూర్వము తానొక

కాళపత్రకుటీరము మాత్రము నిర్మించి చనిపోయెను. నీవిష్వడే మాకు గర్బాలయగోపుర ప్రాకారద్వార మంటపాదులగట్టించి మమ్ము దరిగి ప్రతిష్ఠఁజేయుము. నీకు శుభమగునని వల్క్వియందొనఁగడయ్యె నీవిష్వడే నిరస్తాదారుడకేగి సర్కారు వశమును గ్రామములనుండి యంతయుఁ దెప్పింపుననియు శాసించెడిది వానియైకల్యమునకు చందానుపంపుమనియు వజ్రీశుని నెవరిగు సర్కారు రక్షమను వెచ్చించి సనిచారి భవలయును.

మెక — ఇయన్యా! ని నూజ్జ కర్తవ్యమే కాని,

గోక్ష — ఏమట్లు సంధేహించుచున్నాడవు? ఇది గామాజ్జ. మఱాడ రాదు.

మెక — ముందరికేగి భుజించినచెనుక దీనిం కూర్చి యాలోచింపుము.

గోక్ష — (తలుచిచే రామునకు మొక్కించి) స్వామీ! జానకీమణి! స్వదా సిదాసునిగరుణింపుము. (అందరు రామధ్యానమునలో విష్ణుమీతురు.)

(తెరిపడును.)

౬౪

శ్రీ మేధాదక్షిణామూర్తయేనమః.

భక్త రామ దాసు

అను

రామదాసు విజయము.

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

(శిరిస్తాదారిగు రంగారావు తనయింటిసావడిలో కూర్చునియుండును.)

రంగా—భీభీ. సేవకావృత్తివలన జీవించుటకన్న సథమయోగము వే
రొకటిలేదు. ఎన్నిదినములు కాలుసేతులు విరుచుకుని పనిజేసి
నను కొంచెమైన ఫలములేదు. అబ్బబ్బా. రానురాను నాకీ వెట్టి
చాకిరితో నడుము విరిగిపోవుచున్నది. అది యేమిపాపమో
కాని యెంత కష్టపడి పనిచేసినను పైయధికారులు క్రింది
యుద్యోగీయులపై కొంచెమైన దయఁజూపరుగద. ఎంతవర
కును మాకాయుష్యము, మాకారోగ్యము, మాకు ధనము,
మీకు ఋణమన్నట్లు వారి యధికారపు చెలామణియేమో,
వారి లాభములేమో, వారి భాగ్యములేమో, వారి ముఖస్తుతు
లేమో, యిచ్చకములాడి కొంపల నింపుకొనుటయేమో తప్ప

క్రిందివారి గొడవయే వారి కెంతమాత్రము పట్టకున్నది. పేరు నకుఁ బెద్దయుద్వోగీయులమని చెప్పకొనుటయు వేలకొలది జీతంబులను, ప్రజల కష్టార్జితంబును బలాత్కారంబుగ లాగి కొని యనుభవించుటయు సమయము దొరికిన మావంటివారి నేడ్పించుటయు వారి పనియైయున్నది అమ్మకాట్టదు, విరుచుకుని తిననివ్వదన్నట్లు కిరవుకాలమునఁ దమవలనమట్ట జీతపు రాళ్ళవలన పొట్టలు గడువమి మాపాట్లు మేము పడుచున్నను కనిపెట్టి పనాల్గు చూపుటలతో కిక్కుర్తి పడినారమనువంక నొక నెలజీతమును విరుగఁగోసి చిన్న నాపొట్టకు కీర్తిరామరక్ష యను సామ్యముగ నేదియోయొకవంకను రాజుల కన్నులుకప్పి యాద్రోవ్యమును తాము తినుచున్నారు. ఇంతకన్న యన్యాయ మేమికలదు. ఒక్కొక్కప్పుడు నీనొకరీ నాకక్కరలేదని రాజీనామా యిత్తుమాయన్నంత కోపమువచ్చును. కాని ప్రయోజనములేదు ఈయున్నదొక్కటియు నూడిన కుటుంబ సంరక్షణ కూతకోల పడిపోయినదన్నమాటే. సాటిలేనిమేటి కులవిద్యలను వదలి యెఱకాసపడి చేపలు వలలోఁ దగుల్కొన్నట్లు బానిసపువృత్తికై రాజభాష నభ్యసించిన నాకీ శిక్ష కావలసినదే ఎన్నితడవలు ప్రధాన మంత్రులపేర నర్జున వ్రాసి కొన్నను దానివిషయమై విచారణకుంగొనిరాకఁ దొక్కిపెట్టి యడిగినపుడెల్ల నిదిగో యదిగో యని కాలక్షేపముం జేసెదరు. కలిగినవాడు కాలుతీయుసరికి లేనివాని ప్రాణములు పోయినట్లు వీరు మాయర్జీలను తిరిగి విచారణఁజేసి మాజీతములను వృద్ధిఁజేయించునప్పటికి మేము మాపితామహుల కడ కెగవలయును కాఁబోలు. మన కష్టమువంటిదే పేదవారల కష్టమని ధనికులందరును తలంచునంతటి సిత్రయే మనకు వచ్చినచో జేశమిట్టి దురవస్థకెందుకు లోఁబడును? తలంచినకొలది రాజకీయ రంగమందిటి నున్నకలలోనున్నును నదియెందును నే

న్నవి పోనిమ్ము విరితోమనకేమి? మనకష్టమంతయుఁ దానీషా
 గారితో మొఱఁజెట్టికొందమని యాలోచించినను నదియుఁ
 బ్రయోజన శూన్యముగనే కన్పట్టుచున్నది. కారణమేమన
 వారిది నవాబుదర్జా. అయన చిత్తివృత్తి యెప్పటికెట్లుమారు
 నో యెవ్వరికిని డెలియదు. మనస్సును కనికెట్టి సంచరించని
 యెడల నానిపని పూర్తియైన దన్నమాటే. ఎన్నివిధముల
 యోజించినను శ్లేష్మమునఁబడ్డ యీగవలె మనోవ్యాధిచే
 కొట్టుకొనవలసినదేకాని వేరాధార మేమియుఁ గానరాదు. ఈ
 విధముగ గత్యంతరములేక మేమేఘముండఁ గరవులో యధి
 కమాసమువలె యీ బ్రాహ్మణమంతుల యధికారమొకటి
 మాకు ప్రక్క పోటుగ మండిపోవుచున్నది పేరునకుఁ దానీషా
 ప్రభువుగాని శాసన నిర్మాణమునను పరిపాలనాది విధాయక
 ధర్మచర్చయందును సకలరాజ్యాంగతంత్రము నడుపుటయు
 మొదలుగాగల సర్వాధికారము లీ బ్రాహ్మణులవేయైయున్నవి.
 వారి యదృష్టమేమో. వారు ప్రభువుతో నేమాటఁజెప్పినను
 దానికి న్యతిరేకములేదు అడియునుఁగాక ముమ్మాటికి నీ
 బ్రాహ్మణులు తాముతినలేరు, మరియొకరు తినుచున్నఁజూచి
 యోర్వలేరు. నిజమును యోజించినయెడల వెనుకటి యధికా
 రులే ధర్మప్రభువులు. వారికీ ముందు వెనుక వివక్షతలుగాని
 తక్కినవారేమి చేయుచున్నారో యను పరిశీలనగోని యుండె
 డిదికాదు. ఆదినములలో కరణములు అనఁగా గ్రామాధికా
 రులు కట్టలనుచంకఁజెట్టుకొని జమాబందికొరకు రాగానే పైకి
 పంపవలసిన జరుగురుగల కాగితములను పంపకఁ దొక్కికెట్టి
 బతిమాలియో, మామూలనియో, బెదరించియో యెట్లైన
 నేమి ? నాలుగైదువందల రూప్యములకుఁ దక్కువ కన్నలఁ
 జూచెడివారముకాము. నేటికీ బ్రాహ్మణమంతులు మాకు

మైనది. గోల్కొండ సామ్రాజ్యమంతయుఁ దాసీపాపేరున
 పురు కొనవేలఁ బరిపాలించుచున్నారన్న నింకేమనవలయును.
 అబ్బా ! వీరి యతిశయమును వీక్షించినకొలది కడుపులో
 మండుచున్నది. ఒక్కవీరసుమాటయెమి? ఏసంస్థానమున బ్రవే
 శించినను తమ బుద్ధి నైపుణ్యమున సామ్రాజ్యమును నేకరించి
 ప్రభువులకు సమకూర్చి రాజులను లోబరచుకొనుటలో నీ బ్రా
 హ్మణజాతి, అందులో నీనియోగిశాఖవారగ్గణ్యులైయున్నా
 రు మాజాతికి మొదటనండియు విద్యాభిమానముకిలిగి తగిన
 జాగ్రత్తయేనంభవించినయెడల మాకిట్టియవస్థ సంభవించెడిది
 కాదు. ఈజన్మిగట్టుల తెల్విశ్రేణులకా యకారంగజేబేనని చూ
 చినబాపని మట్టివేయ నెంచునట బేరా ! ఎంతస్వమతాభిమా
 నము. ఎంత పర శ్రేయాసహనము. ఒక్కయుద్యోగమునకు నా
 వకాశముకల్గినయెడల మావంటివారెంతమందియున్నను వదలి
 యొక్క బ్రాహ్మణున కంటకట్టుచుందురు. తినుటకుగతిలేని
 మేనల్లుడు చూడరాగా వానికిభద్రాచలముతాలూకా తహ
 సిల్దారుగా నియమించిపంపిరి. ఇంతకాలమునుండి కనిపెట్టుకుని
 యున్న మాచోటమన్నే. నాకదిపులోనిమంట కింకేకారణము
 కావలయును? ఇకఁ జూచును. న్యాయమునకిది కాలముకాదు.
 ఏదియైనఁ గృత్రిమోపాయము నొకదాని నాలోచింపవలయు
 ను. మంత్రులిర్వారును గ్రామాంతరములకు జ్ఞమాబందీకి వెడ
 లియుండుటచే తాసీపాగారితో వీరిపై కొండెములు పలుకుట
 కిదియే మంచితరుణము. కాలవిలంబనమైన యెడల కార్య
 వైఫల్యముకలుగును. అదియునుగాక నాపులించినఁ
 బ్రేవులెన్నజాతి యిది. నోటిలో నూపుగింజనాననివా
 రెవ్వరైన యీవృత్తాంతమును వారిచెవులోనూదిరా నాకున్న
 గుణానొకరీసెత మూడిపోవును. ఈదినమున తాసీపాగారి

ర్యాంభ మెట్లానర్పవలయును? (ఛఫేదార్ ప్రవేశము.)

డఫే—బాబూ దండాలండి.

రంగా—నీవెప్పుడు వచ్చితివోయి భద్రాచలమునుండి? అచ్చటివిశేషములేమి?

డఫే—నేను నిన్న వచ్చితిని. భద్రాచలమున నేను విన్నదొక్కటే విశేషము.

రంగా—ఏమిటది?

డఫే—మనకెందుకు బాబూ! దానిసంగతి

రంగా—అదేమో చెప్పమనిన యనుమానింతువేల?

డఫే—తిన్నగా తెలియని దానిని వెల్లడిచేయఁ గూడదు.

రంగా—నేనుమాత్రం వింకొకరితో చెప్పఁబోదుననుకుంటివా! నీకాభయమువలదు.

డఫే—అట్లయిన చెప్పెద రహస్యముగా నుంచవలయును నుమండీ! లేకున్న మంత్రులతో పని

రంగా—నీకాభయమువలదు.

డఫే—గోపన్నగారికి రాముఁడు కలలోఁ గన్పడి తనకు గుడిఁగట్టించుమని చెప్పగా నతిఁడు తనవద్ద డబ్బులేమి సర్కారు ద్రవ్యమును ఖర్చుపెట్టి పని పూర్తిజేయించి దానిని ప్రజలవలన వసూలుచేసి పంపుటకై చందాలను పంపినాడని గ్రామమంతయుఁ బ్రతీతిగా నున్నది. నేనక్కడనున్న దినములలో మహావైభవముగ నుత్సవములు సాగుచున్నవి. ఇదియేనేను విన్న పెద్ద విశేషము.

రంగా—ఇదియూ! అయితే మనకెందుకులే యాగొడవ నాకులోని కేగ సమయమగుచున్నది. నీవుకూడ పోయి రేపురమ్ము.

హా—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

రంగా—ఇదియాసంగతి. భద్రాచలందస్తు యిదివరకే రావలసియుండెను. ఆలస్యమగుటకు కారణమిది సహేతుకముగనే యున్నది. ఇంకేమి. ఇదియొక్కటుండ వేరుమార్గమునకై వెదికికొనుటయేల. ఈతరుణము వదలిపెట్టరాదు. నేనీదినముననే సమయము జూచుకుని తానీషాగారితో మంతులిర్వగు గోపన్నయుఁ గలసి రామాలయమనువంక నానులక్షుల రూప్యములను సంగ్రహించిరని పలికెద. హుజూరునకుఁ దెలియకుండ వారి దృవ్యము వెచ్చించుటయను నేరముండియే యున్నది గదా? దైవము రక్షించిన నాయీకల్పనము సాగకుండనా? సోనదా రొట్టె నేతిలోఁబడినదన్నమాటే. దీనితో మంతులికు స్థానభృష్టుత్వము, రామదాసుగారికి కారాగృహప్రాప్తియు నాకు భద్రాచలం తాలూకా తిహసిల్దారీపదవియు ఇదే మార్గము. (వెళ్ళును.)

(తెరపడును.)

ద్వితీయరంగము—తానీషామహల్.

(హుక్కాను బీల్చుచుఁ దానీషా గూర్చుండియుండును.)

తానీ—ఎవరక్కడ?

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) హుజూర్! హాజర్ ఆదాబ్ బందగీ హాజరత్.

తానీ—శిరస్తాదార్ రంగారావు సాహేబ్బులే ఆ.

సేవ—హుజూర్కా హుకు బరాబర్. (నిష్క్రమించును.)

తానీ—వీమో యను కొందురుగాని ప్రపంచమున రాజ్యపాలన మొనర్చుటకన్న కష్టము వేరొకటిలేదు. న్యాయబుద్ధిని భూమి

నేలవలయునని తలంచువారికి సుఖమునునదిలేదు. సామాన్య జనమంతయు రాజుంగాంచి వారికేమి? మహారాజులు. సకలైశ్వర్యములు, భాగ్యభోగ్యములు కలవారని వచించుచుండమ యదృష్టమునుగూర్చి తిరస్కరించుకొను చుందురు. కాని యొక్క కూలివానికున్న మనశ్శాంతియు, నానందము రాజైనవానికి లేదనుసంగతి వారెఱుంగరు. విరహిణి విరోధియగు పూణిమాశే శాంకునివలె ధర్మప్రభువగు రాజుకూడ నొకానొకప్పుడు జననిష్ఠురములకుఁ బాత్రుఁడుకాక తప్పదు. దేశకాలపరిస్థితులే యిట్లు మార్పుఁ జేదియుండ యిప్పటి మానాటి మహమ్మదీయ ప్రభువుల పరిపాలన విధానమంతయుఁ గడు విచారకరముగా నున్నది. తంత్రములు జాతి మతవేరములే వీరి పాలనకుఁ బ్రధానసూత్రములుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఖడ్గముఖముననే జనులఁ బాలింపవలయునని వీరిసిద్ధాంతము. ఎంత విపరీతియు. కంచెయే చేనుమేసిసెట్లు రాజే యధర్మమునకుఁ జూరఁబడుచుండ రాజ్యముకు శాంతియు, జనులకు సుఖమెక్కడిది? ఏయేజాతుల కేధర్మములుకలవో రాజైనవాఁడు గుర్తెఱింగి వారాధర్మములఁ దప్పక నడపుచున్నారో లేదోయను యంశమును గనిపెట్టవలయును! అందులకుగా నొక యద్యోగుని నియమించి మితిమీరిన వారిని శిక్షించునట్లు చేయవలయును. ఇదంతయు శూన్యమగుటయేగాక మీఁదుమిక్కిలి యగ్రవర్ణముల నధమవర్ణములలోనికిఁ దాఱుమాఱుఁ జేయుచు స్వధర్మమును గంగలోఁ గల్పుచున్నారు. ప్రజాపరిపాలనయే యంతలక్షణముగనుండ నిక ప్రజోపయోగకర శాసన నిర్మాణమందెంత బద్ధమత్సరువైయుందురో వేర నుడువనక్కరలేదు. మరియొక్క సంగతి. సకలజాతి సమత్వమును గల్గియుండుననియు, సకల రాజ్యాంగ సంరక్షణమందారి తేరినవారును బుద్ధికి బ్రహ్మస్పతి సమానులైన యొక్కన్న మాదన్నగార్లను

నేను మాతృలనుగా నుంచితిననియు సాటివారికి నాపై కోరికలు నృద్ధియగుచున్నది. కానిమ్ము దానికి నేనేమిచేయగలను. సాటివారితో విరోధము కలుగని దేశము నన్యాయముగ బాలింపవచ్చునా? అయ్యదెన్నటికిని పనికిరాదు దైవము మెచ్చినదే మిచ్చుటగాని జనుల మిప్పులతో నాకు నిమిత్త మొతమాత్రమును లేదు.

సేనకుడు—(ప్రవేశించి) ఆదాల్ బందగీ హజరత్.

తానీ—క్యాహువా?

సేన—సర్కార్! శిరష్టావార్సాహేబ్ ఆగూహై.

తానీ—భీతరేజ్జో.

(సేనకుడు నిమ్మ)మింప రంగారావు వచ్చి సలాముచేసి
విలువబడి యుండును)

తానీ—రంగారావ్! కూర్చుండుము.

రంగా—(కూర్చుని) దేవరవారి యున్నజ్ఞయేమి?

తానీ—ఈసంవత్సరపు జమాబందీ లెక్కలేవి?

రంగా—హుజూర్! చిత్తగింపవలయును. (ఎదుటనుంచును)

తానీ—(తిరుగ వేసి చూచుచు) అన్ని తాలూకాలనుండియు రావలసిన ద్రవ్యమంతయు బొక్కసమునకుఁ జేరినదా?

రంగా—అంతయును వసూలైనది. ఒక్కచూప్యమైచా మిగులలేదు.

తానీ—ఇంక నేతాలూకాయైన దస్తు పంపుటయందు వెనుక దిగఁబడియున్నదా?

రంగా—(తనలో) ఇదేసమయము గ్రంథములోనికి దింపుటకు. (ప్రకాశముగా) ఇంకను భద్రాచలం తాలూకా ఖజానా హుజూరునకుఁ జేరలేదు.

తానీ—కారణమేమో నీకుఁ దెలియునా?

రంగా—నాకేమియుఁ దెలియదు.

తానీ—మంత్రులు వెడలిపోయిన తర్వాత నీవేమైన తాళిదున్నవాసి పంపియుండలేదా?

రంగా—పంపియుంటినిగాని దానిసంగతి యంతయుఁ జాలకలదు.

తానీ—ఏమాసంగతి?

రంగా—దానివినరమేమో నాకుఁ దెలియదు.

తానీ—ఓయీ! అర్థముకాకుండునట్లు మాట్లాడెదవేల? సరిగా చెప్పము.

రంగా—సర్కారువారికి మామాటలయందు విశ్వాసము లేనపుడు మేమేమని మనవిచేసికొందుము? మంచికాని చెడుకాని మంత్రులే చెప్పనలయునుకాని మామాటలేమియుఁ బనికిరావు. అంతకు మిగిలివచ్చినయెడల మాయుద్యోగమునకు నీళ్ళు వదలుకొనవలసినదే.

తానీ—ఓయీ! నీ తికమకలు నాకర్థముకాలేదు. మాకొకరియందభిమానముకాని, విరోధముకాని లేదు. అనుపమానసీ విశేషజ్ఞులగు మంత్రులపై విశ్వాసముంచుట తప్పందువా?

రంగా—హివిశ్వాసమునకుఁ బ్రతిఫలముగా వారేమిచేయుచున్నారో తమకుఁ దెలియునా? అందలి మోసమున్న తామిప్పటికైనా కనిపెట్టగలిగితిరా?

తానీ—నేడు క్రొత్త ప్రసంగముల మొదలుపెట్టుచున్నాడవు. బాహ్యస్వజ్ఞులేమి? మమేమి మోసముచేయుటేమి? ఇది కడు చిత్రముగా నున్నది. నీకును వారికిని విరోధమున్నదాయేమి?

రంగా—క్షమింపవలయును. నేనిక మాట్లాడను. వ్యర్థసంభాషణముఁ జేసి యాబాహ్యులుపై తమకున్న విశ్వాసమును బోగొట్ట

తలపడు. సుస్థానములోని ద్రోవ మెంతమంది సంగ్రహించు
కుని పోవుచుండురో వారిలో వీరొకఁడు.

తానీ—నీప్రసంగమంతయు పృష్ఠతాడినము దింశభిన్నమన్నట్లున్నది.
ఒక విషయమై మొదలుకెట్టి చురియొక దానిలోనికి చెచ్చి
పోవి? ఇంతకు గావలసిన సంగతికి సమాధానమువాలేదు.
ఎందుకీ యీకాదగవు? నీకడపులో నున్నదియొకజెప్పుము.
ఇది సర్కార్కు తెలిసినదా?

రంగ—భద్రాచలం తాలూకా పోలీస్టాన్ గా పెనరో తెలిపి
దెలిసేయె యుండునా?

తానీ—చేసెఱుగుచును. చూడన్నగారు లెవ్వరవాడనీయు
యోగ్యుడనియు చెప్పి యిదినికా యిద్దొగ మిప్పించె.
పెను సేపన్నయని జ్ఞాపిము .

రంగ—నేకెఱంగినది విచించుచున్నాను. ఈసంవత్సరము హుజూరు
నకు కావలసిన యారులక్షల గూప్యములు రామాష్ట్రముపై
పోయినవి.

తానీ—(అదరిపడి) ఏమది? మరి విచింపుము.

రంగ—అతహాసిల్దారుగారు సజానాకుఁ జేరవలసిన యారులక్షలును
వెచ్చించి రాములవాడికి గుళ్ళు, గోవురములు కట్టిగొనిరాడట.

తానీ—మాయచుమతిని పొందక మా ద్రోవమంతయు వెచ్చించి
నాడె? అంత నిర్భయమా?

రంగ—వలయునెడల తాముకూడ పరిశీలించి కనుగొనవచ్చును.
లేకున్న పంపవలసిన గడువు దాటిపోయినను రొక్కమంతయు
హుజూరున కెందువలన రాలేదో.

తానీ—తెల్లమంతు లుండగనే యీవారత నీకుఁ దెలియవచ్చెనా?
లేక వారూరికేగిన విమ్ముట తెలిసెనా?

రంగా—వారు గ్రామాంతర మరిగిన పిదప నాకీసంగతి తెలిసినది.

తామెవ్వరియందు సమ్మతి ముంచి ప్రవర్తించు చున్నాగో వారిచే నిర్దేశించి బడినవాడే యాగోపన్న. ఇట్లవానియందా మాదన్నగారికి సమ్మతి మెట్లు కుదిరెనో తాముయోచించితిరా.

తాని—అది యేమిది కెదనంగతి? ఇంకను తెలుగుమంత్రులకీ సంగతి యింకను దెలియలేదు తెలిసిన వారెవ్వరగుదు యుండదు.

రంగా—సర్కారు వారికాభిప్రాయకకేసు. వారికి దెలిసినను వారా గోపన్నగారి విషయమై లెగుచర్య జరుపదు.

తాని—నిన్ను చెప్పినది మాకెంతమాత్రము సచ్చలెదు. నేనింతసరి కును నాసర్వాధికారములును వారికిచ్చి నిర్వహణముగా కాలముం గడుపుచుంటిని. ఈక్షణమువరకు వారు నాకెట్టి ద్రోహముం కెనుమనలేదు. నాకెట్టి యశోహస్తం జనింపలేదు. కెచ్చువారివలన మాకు చుహూషకారమే కలిగినది. ఇట్టి స్థితిలో కొండకు నారెడపకును ముడికట్టినట్లు శతహస్తార్థాకంగా రాజధన పవహరింప నయ్యది నీవు మంత్రుల కల్పితమని వారిపైద్రోయం జూచుచుంటివి. ఒక శత మాదన్నచే సంపాదనవాడగునా కాదాయని నీవు ప్రశ్నింపవచ్చును. దానికిని సమాధానమున్నది. యోగ్యుడనియెంచి యుద్యోగ మిప్పింప నాదుర్మార్గుడను మృత్యువున దారంటమా. పిలిచినట్లు దుష్కార్య మొనర్చి ప్రభుకోపము నకు బెత్కితై యుండను. అంతమాత్రమున మంత్రుల లెప్పనవచ్చురా! యిది మనుగూర్చి యగ్నికి సమైక్య దెబ్బలన్నట్లు క్రిందవారి వ్యవహారం చేసిన నేరమునకు మంత్రులను శిక్షింపమందువా?

రంగా—క్షమింపవలయును. అవతరించిన ధర్మస్వరూపులగు జేవర వారికి పరహృదయము లెంతమాత్రము గోచరము కామి

యట్లు తలంచుచున్నారు. ఈ తహసిల్దారుగా రెవ్వరోకారు మంత్రులకు మేనల్లుడు. ఈయనతల్లి మంత్రులకుఁ దోబుట్టువ దీనిని కప్పిపుచ్చి దగ్గరిచాడని నౌకరీ యిప్పించిరి. అదియున గాక మంత్రులకివిషయమేమియుఁ దెలియవంటిరి. మేనమామల కెఱుంగరాకుండ నాకులకుల చూపాయలను స్వేచ్ఛగ వెచ్చించుటకాబాపనికి సాహసముండునా? ఉన్నను గుళ్ళు కిట్టించుటకార్లకులు కావలయునా? దీనింబట్టి నిజమెంతవరకున్నదో మీరే యోజింపవచ్చునే?

తానీ—ఏమేమీ! ఇహికవింతిగూ? బొమ్మన్వజ్జీర్లకతఁడు మేనల్లుడా? నాకిసంగతి నేటివరకుఁ దెలియదు. ఎంత సాహసము. కానిమ్ము మించిన దేమియునులేదు. అక్కన్న మాదన్న గార్ల సంగతినికూర్చి తిర్వాత యోజింతిము నీవీక్షణమే తాకిదువారికి మామోహమువేసి గోపన్నను నిల్పున్నవానిని నిల్పున్నట్లు ఖైదీగా మావద్దకు గొనిరాదగు. దూతలంబంపుము

రంగా—(తనలో) భళీ! ఇప్పటికిఁ గృతకృత్యుడ నైతిని. (ప్ర)కాశముగా) చిత్తిము. నేనిప్పుడే యాపనిని నెరవేర్చుచున్నాను. (వెళ్ళును.)

తానీ—బౌర్లా! ఇంతిమోసము సంభవించునని కలయందైనఁ దలంచితివా? సమస్తాధికారములు వారిపైననుంచి నేను విశ్రమించి యున్నతిరి బొమ్మన్వజ్జీర్లు నన్ను మోసపుచ్చు జూచుచున్నారని నేటికి వినుట సంభవించినది ఇది నిశ్చయమా! అబద్ధమాయను సంగతిని నిర్ణయింపవలయును ఈకాశము వీప్రోత్సాహనశయన జరిగెనా లేక గోపన్న స్వబుద్ధివలనఁ జేసియుండునా యను నిశ్చయమును గ్రహింపక యాశిరస్తాదారు మాటపైని తొందరపడరాదు. వారు జమాబందినుంచినచిన్

వెంటనే యీసంగతిని విచారణ సేయవలయును. ఈగోపన్న తమ మేనల్లుడను విషయము వాను నాతో మొదటనే చెప్పక పోవుటకు హేతువేమో? ఇదియొక విచారణీయాంశమే. ఇంక గోపన్న విషయమై కొంతమందివలన భద్రాచలం తాలూకా తహశీల్దారు భక్తుడని నినియుంటిని, మాద్రవ్య మొక పాఠుడు తనపొట్టకూట్టి కైకాక దైవకార్యమున కుపయోగపరచుటెంతయు మంచిదేకాని దాని నిజమెట్లు తేలవలయును ? ఏదియొట్లున్నను రాజధర్మము ననుసరించి కఠినముగ దండించియే తీరనమును లేకున్న పరితివానికిని ధనము నెగవేయుటకిదే యా ధారము కన్పడుచుండును. ఆగోపన్నను సర్కారుధనము వెంటనే చెల్లించిన వదలెద లేకున్న తగినట్లు దండింపక తప్పదు. (నిష్క్రమించును)

(తెరపడును.)

తృతీయ రంగము—గోపన్నగారి గృహము

(గోపన్నయు, వెంకటేశము, నుపవిష్టులై యుందురు)

గోప—చెలికాడా ! రామాజ్ఞను సాంగముగా నిర్వహించుటచే నా కిప్పుడు నిర్భరానగదము కలుగుచున్నది.

వెంక—సదానంద సామ్రాజ్య పరిపాలకుడగు రాఘవకార్యమునం దానందముకాక వేరేమిన్నది ?

గోప—సీతా రామలక్ష్మణ ప్రతిష్ఠ బాగుగ జరిగినదా ? కార్యసమయమందు లోపమేమియు రాలేదుకద ?

వెంక—దైవసంకల్పానుసారముగా జరిగినకార్యమునకు లోపమెచ్చట నుండి వచ్చును ?

గోప—పౌరులందరును యథాశక్తిని స్వామి కైంకర్యమునకు చందాల నిచ్చిరా ?

వెంక — ఇంతివరకును ఖర్చుపడిన ద్రవ్యములో నెక్కిదవ భాగమైన పూతికా లేదు. నీ వెట్లు ధైర్యమును వహించియుంటివోగాని నాకున్న భయమునకు వితిలేదు.

గోప — నీ భయకారణమేమి ?

వెంక — పురజనులు ముదిత్తురనునమ్మకముతో రాజధనమును వెచ్చించి వింతకన్న నేమికావలయును? నా భయమునకుఁగారణము.

గోప — మిత్రమా ! నీ వెంతి వెట్టివాడవు ?

మ. వరవంశంబునఁబుట్టి బ్రాహ్మణుడనై ♦ భక్తాను దాసుఁడనై పరమాపక్తిని గ్రంధజాలముల నం ♦ భావించి యాసక్తితోఁ చిరివాఛస్థరియించి మ్రేచ్చునకునై ♦ శ్రీరామ నాక్యంబుల స్మరిపాలింపఁగ లేని రాజననమే ♦ వ్యర్థముకాదే సభా !

సకల జగన్నాటక సూత్రీధారియై సమస్తక్రియాచరణ సమర్థుడైన శ్రీరాముని సంకల్పానుసారముగ జరుగు కార్యములకు మనమా కర్తలమా. ఆచేపుని యనుమతిలేక చెప్పనైన వాల్పఁగలమా. రాజధనమును వెచ్చించినది నేనేకాని వెచ్చింపఁజేసినది నేనుకాదు శ్రీరామచంద్రుడు. ఆ మహానుభావుని యిచ్చాశక్తికి జగమే తలక్రిందగుచుండ మనలెక్కయేమి? అట్టి దేవదేవుని వదలి యొక్క యవనాధీశ్వరుని శాసనమునకా మనము భయపడవలసినది. తానిషాయని నీవేమో పలుమాఱు లతనిం దలఁచుకొని భయపడు చున్నాడవు కాని ప్రభువును మనఘ్యుడే కాని మానవాతీతిమైన వ్యక్తికాదు. జనులందరును గౌరవించునది, వారుభయపడునది రాజనామమును వహించిన మానవునకుఁగాను. తత్స్పృహసనమునకు లోఁబడుచున్నారు. ఆశక్తి యా స్థానమందున్నదికాని మానవునియందు లేదు.

వెంక — అట్లయిన మానవునకాపదవి యెట్లువచ్చినది ?

గోప—పాలితుల సంపూర్ణాంగీకారమున వచ్చినది. పాలితుల సహాయమును బడయకుండఁ బాలకుఁడుచేయియైనఁ గదల్పఁజాలడు. మనమందరమును వేర్వేరు మార్గముల నాప్రభునకుఁ దోడ్పడుచుండుటచేతనే రాజుయొక్క నటనము ఫలించుచున్నది. మనము వేతనములని వాచివలన నెలనెలకుఁ బరిగ్రహించు ద్రవ్యమంతయుఁ బక్షాతిరమున మనద్రవ్యమును మనమే తినుచున్నవారము. అంతియేకాని రాజుల కప్టార్జితము పైనయైన లేదు. రాజుల బోక్కుసమంతయు జనుల కప్టార్జితమని తెలిసికొనుము.

వెంక—అట్లయిన ప్రభువిత్తమని యెందుకు పచింపవలయును ?

గోప—దానికొక కారణముకలదు. ఎవనిని రాజుగా మనమెంత కాలము గౌరవింపి. యాశీరమున నిల్చుచున్నారమో యా త కాలము జనులందఱు వాని యనుమతిని పాలింపవలయును. అంతియేకాని మనకిప్పుడు సగపూర్ణమైన దైవశాసనమును బరిపాలించుపట్ల నెవ్వరికిని భయపడవలసిన యక్కరియేలేదు. ప్రభువైనవాడీ పరమార్థమును గ్రహింపక మనకుఁ గష్టముల నిచ్చునందువా ? అవశ్యము వానిని బరిగ్రహింపవలసినదే. కారణ మేమన,

గీ. కష్టతతులెన్ని వచ్చినఁ ♦ గలఁగకుండ
చిరమనస్థైర్యమును దాను ♦ చిక్కబట్టి
దైవవిధి నొనర్చుటయె త ♦ ధ్యాయబటంచుఁ
దలఁచి సంసిద్ధులై యుండ ♦ వలయు నరులు.
ఇదియే నానిశ్చయాభిప్రాయము.

వెంక—పరులకు మాత్రముపదేశింపవచ్చును కాని స్వవిషయమున నాచరణలోనికిం దెచ్చుకొనుట కష్టము కారణమేమన, రాజు తలంచుకొనిన దెబ్బలకుఁ గొడువలేదన్నట్లు నిన్నిప్పుడు

కరిన శిక్షలకుఁ బాల్పడఁజేయుననుకొనుము. పిమ్మట వృత్తాంత
మెట్లున్నను ముందు నీకు బాధయేమైనఁ దప్పనా ?

గోప—మొకటేళం! నీమాటకు వినిన నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.
నానాటికి నీయజ్ఞానము మితిమీరించుచున్నదేమి? సకిల సేనా
సమేతుడైన రాజు చేయఁజాలని కార్యమున్నదాయని నిన్ను
ప్రశ్నించుచున్నావా? నిజమునకు నిన్ను నవలసిన పనిలేదు.
ఇదంతయుఁ గాలమసీమ. దానివలననే.

చ. జపముఁజేయమాని కడు ♦ సాహసవృత్తిఁ జరించికృద్ధుడై
తపమునొనర్పఁబాపమను ♦ దానినిగోయి కుమార్తెగామియై
కపటమనస్కుడై కలుష ♦ కార్యములగదెనునస్సునిల్పుచు
స్వప్నముడటంచుఁ గీర్వను ని ♦ కృష్ణుడైబ్రాహ్మణుడయ్యెనేటికిఁ.

మన హృదయగోళము దంతిత్వైతిమైయున్న మహాశక్తిని
స్వాధీనముఁ జేసికొనలేక కుల ధర్మాచరణమును గోతిలోఁ
బడఁదొసి హైన్యమున కొడిగట్ట నీచపు జీవనమొనర్చుచున్న
మనవంటివారికి గాజదండనమన్న భయముకలుగకమానునా?

శా. కాలంబైన జపంబొనర్పక నిరా ♦ ఘటంపు పట్నాస్త్రీ వా
చాలత్వంబెడఁబాపి భూస్థలి నసం ♦ స్కారంబునార్జించి వే
దాల్లి న్గాలనుబెట్టు నీమలగు సం ♦ ధ్యాహీనులౌ కర్మచం
డాలు లభ్యిహృణనామకుల్దరణి గ ♦ ట్టా! యాశ్రయిజ్ఞానులే?

వెనుకటి దినములయందలి బ్రాహ్మణులకును నేడు మన
కుఁ గన్పట్టుచున్న బ్రాహ్మణులకును పోలికయేలేదు ఆనాటి
విప్రమండలిని దిరస్కరించుటయుఁ దిరిగి యభివృద్ధినందుట
యు నెక్కడిది? వారాధ్యాత్మిక బలనంపన్నులు తిపోబల
విరాజితాలు, వేదాధ్యయన నిరతులు కేదాంగపారంగతులు
కనుకనే చక్రిసర్తులై నవారు వారిపాదధూళిని నిరంతరము
శిరమునఁ దాల్చుచుండెడివారు. తమ పాలనలోనున్న వైదిక

కర్మావలంబులకుఁ దగిన వసతులనిచ్చి వారిచే నే నేవకవ్యాపారముఁ జేయింపక వారిధర్మములను సంరక్షించుచుండెడివారు. అట్టివారిప్పు డెక్కడనున్నారు ? ఆరాజులునులేరు. ఆవిప్రులునులేరు. ఆయాత్మశక్తి ప్రకాశములేదు. ఇదియొకకాలము తెలిసినదా ?

సి. జగమునఁ దులలేని ♦ సదృశస్సాధన

కనువైనమార్గమీ ♦ యాత్మశక్తి

శాశ్వతమోక్షంపు ♦ సాధమునేరఁగ

ననువైన మార్గమీ ♦ యాత్మశక్తి

కామాది శత్రువ ♦ ర్గములను గెలువఁగ

ననుకూల సాధన ♦ మాత్మశక్తి

శత్రుదత్తములైన ♦ సకల కష్టముల

నాక్రమింపఁగనియ ♦ దాత్

గీ. అట్టి యాధ్యాత్మికజ్ఞాన ♦ మవనిలోనఁ

దెలిసికొనలేక వ్యర్థులై ♦ జేబెలగుచు

తమకుఁగల్గిన హీనంపు ♦ దశకుఁ దామె

హేతువైయండఁ గీర్తియిం ♦ కెటులఁగల్గు.

ఆశక్తిని సంపాదించిన వానినేప్రభు వేమియుఁజేయఁజాలడు. ఒక వేళవీడించినను దట్టిడలేమియు వానినంటవు. కావున పేరు సందియమండి' శ్రీసీతారామ పాదారవిందములఁగొల్పుచుందము. రానున్న యాపదలు వలదన్నపోవు. శరీర మెన్ని విధములఁ బోషించినను మట్టిలోఁ గలయకమానదు. కానున్న పనులు కాకమానవు. ఆమహాత్ముని దయ యొక్కటుండవలయునుగాక. కొండవలె వచ్చిన యాపదలు బెండువలె తేలిపోవును.

వెంక—అట్లయిన నీయభిప్రాయము బ్రాహ్మణులు తమ ధర్మముల

నన్నింటిని నెప్పుడు విసర్జించిరో యదియే దేశభ్యుదయనాశ
నమునకు ప్రథమదుశ్శకునమని తేలినది. అంతేమా ?

గోప—సందేహమేమి ? మొదట పాపముల కొంచెము త్రోసివేడవలసిం
చిరి. వారి ననుసరించి తిక్కుంగల కులములన్నియుఁ గలము
దేరినవి. తిలలవాపము తలకొక పిడికెడన్నట్లు ప్రతివాఁడును
కొంతభాగమును పంచుకొనియే యున్నాఁడు. కాని బ్రాహ్మ
ణులు కులమునకేగాక ప్రతికార్యమునకు ముందడుగువైచు
చుండుటచే నీవిషయమందుకూడ నగృతాంబూలము వారికె
యిచ్చిరి. ఈ కాలమున బ్రాహ్మణులు తలపెట్టని కార్యమేద?

సీ. కులము లేకమృగఁ ♦ గలుపఁగ మది నెంచి

పనిజేయువాఁడె యీ ♦ బ్రాహ్మణుండు

వర్ణాంతరివివాహ ♦ పరమభాగ్యంబును .

బ్రాహ్మణ జూచునీ ♦ బ్రాహ్మణుండు

మద్యవానమొనర్చి ♦ మద్యక్రయమునకై

బయలుదేరెడివాఁడె ♦ బ్రాహ్మణుండు .

న్యాయ న్నా దినటంచు ♦ నన్యాయసాక్ష్యము

స్వల్పించువాఁడె యీ ♦ బ్రాహ్మణుండు

గీ. తనకుఁగల్గిన చండాల ♦ తను మరచియు

జాతిఁబండాలురను విప్పి ♦ జాతిలోనఁ

గలుపఁగాఁ జూచువాఁడె యీ ♦ హైనురుండు

బ్రాహ్మణుండు చేయఁజాలని ♦ పనులుకలవె.

న్యాయవాదినని పెద్దపెద్ద బిరుదావళితో వెలపొడుగు
దుస్తులతో న్యాయస్థానమునకేగి వాది ప్రతివాదులచే నసత్య
ములఁ బల్కించువాఁడుతానే. బ్రాహ్మవేత్తలైన మహామునుల
శ్రుతివాక్యములకుఁ దన దుష్పాండిత్యముచే లేని యర్థములఁ
గల్పించి జనులను దుర్మార్గములయందుఁ బ్రవేశపెట్టువాఁడు

తానే. సాంఘికశక్తి, చేతభక్తియుఁ గావలయునని పల్కుచు మహాసభలలో రంగస్థలముల నెక్కి యువన్యాసములనిచ్చి కార్యసమయమునఁ దొంటచేయి చూపించువాఁడుతానే. ఈవిధముగ సర్వతోముఖపాండిత్యమును బ్రకటించుచు కుడియెడమ భేదముల విసర్జించి పల్కుచుండుటచేతనే బాఠశాలాధిపతి వర్ణములవారికంతి తేలికయైనది. కావున మనము నిశ్చలచిత్తముతో బాహ్యవృత్తులను సైతముమరచి రాముని ధ్యానించితిమా మనకది సకలకష్టసంహారము. సకలాపదోద్ధారకము. ఇప్పటికైన నీశంక వదలినదా ?

మెంక—నీవేమో చెప్పచున్నావుగాని నాహృదయమింకను గుడుట పడలేదు. నిన్నటిరేయి నాకు చెప్పరాని దుస్వప్నములు వచ్చినవి. నామనమంతకుఁ గలతనందుచున్నది.

గోప—మిత్రమా ! ఏటికి నీకలతభయము. నన్నేమిచేయుదును ? మించినచచ్చిన చెఱలొక బడవేయుదురనియెగదా నిశ్చయముగ నాకట్టిభాగ్యము రావలయునుగాని పరమానందముతో రామభక్తి సామ్రాజ్యమున గంతులు వైచుచుందును కారాగృహమన దోషులకది చెఱసాలకాని యనపరాధులకది పక్షిక్షాగృహమే. మానవునకు భక్తినివృద్ధిఁ జేసికొనుటకును, తాపత్రయేషణత్రయమును విదల్చుకొనుటకది యత్యంతోపయోగకరము.

(తెరలో సందేహమేమి)

అదిగో నాప్రియసి గృహకార్య భారమొద్దిచ్చి యిటు వచ్చుచున్నది.

(శారదాంబ ప్రవేశించును.)

శార—నాథా ! ఏమనుచుంటిరి? చెఱకేగుటయే శుభప్రదమనియా! ఇంక సందులకు సంశయమేమైన కలదా ఏభగవంతుఁడు నున

కు చష్టపుత్రాశలము నొసంగి న్వన్న సాక్షాత్కారము ననుగో
హించెనో యట్టి రామభద్రుని యెడ తెగక భజింపనకాశము
చిక్కుచుండ చునకింతకన్న భాగ్యము కలవా నిజముగ మనక
ట్టి యదృష్టము పట్టినలయును కాని మోక్ష సామ్రాజ్యనుస్స
డు కరతిలామలకమే మీరేమియు దిగులందవలకు. మనపాల
దాశరథి యున్నాడు

గోప—అర్థాగి నైనందులకు జక్కగ వచించితివి

వెంక—అహా ! ఇట్టివనితాను తెల్లులు పూర్వజన్మకృత పుణ్యవిశేష
మునగదా భార్యగా లభింపవలయును.

నేపకుడు—(ప్రవేశించి) అయ్యా ! తానీషాగారి వద్దనుండి జవాను
లు వచ్చియున్నారు.

గోప—ప్రవేశ పెట్టుము.

(ఇద్దరు యవనభటులు ప్రవేశము.)

య-భ—మారాజ్ ! సలామా లేకుం. ఇద్దో తానీషాగారి హుక్కు
పట్కావస్తుండాము (ఇత్తురు)

గోప—(చదువుకుని) పేయసీ ! మిత్రిమా ! నేనిప్పుడు నిశ్చయము
గ ధన్యుడనైతివి.

వెంక—మిత్రిమా ఏమది ?

గోప—మరేమియును లేదు నన్ను ఖైదీనిగా గొవిరమ్మని తానీషా
గారి యనుజ్ఞ యైనది.

వెంక—అక్కటా ! అనుకున్నంతయు నైనది. ఈవార్త యింతతొంద
రగా సచటికెల్లు పోయెనో ?

గోపన్—వెంక లేశం ; ఇందు రహస్యమేమున్నది ?

తెలిసినమాత్రమున మనకు భయమేమి ?

శార—(తనలో) కడుపునఁ బిడుగు వడినది కాని ధైర్యమును మా
త్రము వదలరాదు.

వెంక — చెలికాడా ! దుర్గంధ భూయిష్టమైన యాకారాగారమున
నెట్లు కాలమును వెళ్ళించెదవు ?

సీ ఘర్మాంబుపూరదు ♦ ర్గంధమాపితిపు దే
హమ్మువాసనలతో ♦ నవసియుండ
మలచూత్రములచే ను ♦ రలని దుర్గంధంబు
మొనసినానానాళ ♦ ములనుముంప
తైలపాయికిలచే ♦ త జనించు వాసన
బ్రహ్మరంధ్రంబును ♦ బగులఁగొట్ట
తరణి చందులిలనైన ♦ దచ్చింప నొల్లని
యట్టిహీనస్థితి ♦ నడఁగఁదొక్కి
గీ. కావరంబున దుర్వార ♦ గర్వమునను
రాజభటుడైన సిందింపఁ ♦ బ్రాణములకు
ఘోరప్రత్యక్ష నరకమై ♦ చేరియున్న
కారనేరీతిఁ గాలము ♦ న్నడుపఁగలవా.

గోప — మిత్రీమా ! నీవెంతయుఁ దప్పుదలంచితివినుమా. చెఱసాల
యన నేమనుకొంటివి ? దానికై యింత భయపడెదవేల.

సీ. నిరతంబు శ్రీరామ ♦ నిర్మలనామ పా
రాయణనొసఁగుఁ గా ♦ రాగృహంబు
బాహ్యవృత్తులఁ దోలి ♦ భక్తినిర్జ్వలించెడి
ప్రజ్ఞనొసఁగుఁ గా ♦ రాగృహంబు
తాపత్రోయేషణ ♦ త్రియముఁ బారఁగఁదోలి
రక్షించుచుండుఁ గా ♦ రాగృహంబు
సుస్థిరులను చిత్త ♦ శోధన మొనరించు
రమ్యసాధనము కా ♦ రాగృహంబు
గీ. భక్తవర్మల నిశ్చయ ♦ భక్తిన్మెల్ల
ధైర్యవంతుల మానస ♦ సైర్యమెల్ల

నిర్ణయముఁజేయ నిలిపిన ♦ నిలయముకద
యరసిచూడఁగ కారాగ్య ♦ హంబు సఖుఁడ.

(వాకిట ధ్వని విసవచ్చును)

గోప—వెంకటేశం! ద్వారమున నాయల్లరియేమో తెలిసికొనిరమ్ము.

వెంక—(నెడలివచ్చి) నీకువచ్చిన యాపదంబెలిసికొని కొదరున హేతులు, భూస్వాములు వచ్చుచున్నారు. (అంతలో రహితులు మొదలగువారు ప్రవేశింతురు.)

య. భ—లెండిమారాజ్ ! కేరీకర్నేకు శుకుంసపా.

గోప—భలులారా ! కోపింపకుండు. నేనును సిద్ధుఁడనై యున్నాను.

భూస్వా—బాబూ ! మాతండ్రి ! నుమ్మెవ్వరికప్పుగించి వోవుచున్నావు నాయనా ! మాకేరుగతి ? నీకడుపునపుట్టిన బిడ్డలవలె నుమ్ముఁ గాపాడిన నిన్నువదలిపెట్టి మేముండగలమా నాయనా.

బకడు— సీ. పంటలేదని నీకు ♦ పదముల నేబడి

గరుణఁబ్రోచిన నిన్ను ♦ మరువఁగలనె

ఇంకొ— కరవుకాలములోన ♦ గరములఁ దగ్గించి

ప్రీతిఁజూపిన నిన్ను ♦ విడువఁగలనె

మరియొ— నీసేవకులనెల్ల ♦ నీబిడ్డలుబోలె

కరుణఁజూచెమ నిన్ను ♦ మరువఁగలనె

బకరైతు— ప్రతిదినంబున రాను ♦ భక్తి ప్రసాదము

స్సలిపెడి నిన్ను ♦ దలఁగఁదరమె

గీ. దుష్టదైవము మానోట ♦ దుమ్ముచోసి

గతివిహీనులకాజేసి ♦ కడకు నిన్ను

గరిన శిక్షలపాల్చేసె ♦ గాదె బాబు !

నిన్నువదలిన మేమింక ♦ నిలువఁగలమె.

గోప—మిత్రులారా ! నాయందు మీకున్న యపారవాత్సల్యమున కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. నే నేమిచేపితివని నన్నింత యగ్గించె

దరు? ఊరడిల్లుకు. నాకువచ్చిన భయమేమియునులేదు. కావలయునని చేసికొన్నదానికే జింతిల్లరాదు. మీయందరితో నొక్కటి వచించుచున్నాను.

సీ. దైవాజ్ఞఁ జేయుటే ♦ తస్యంబగుచు నమ్మి
కష్టంబులకు నొడిఁ ♦ గట్టినాఁడ
రామవాక్యమ్మునే ♦ నామనమ్మున నమ్మి
ప్రభుదూషణలఁ గొంగుఁ ♦ బట్టినాఁడ
విధ్యుక్తమును నెఱ ♦ నేర్చుటకై నేను
ప్రభువిత్తమును న్యయ ♦ పఱచినాఁడ
సీతామనోహరు ♦ సేవాఫలమునకై
కారాగృహముఁ జేరఁ ♦ గడఁగినాఁడ

గీ. దైవసన్నిధికిఁ జేరఁ ♦ దలఁచి బుద్ధి
పూర్వకమ్ముగఁ జెఱలకుఁ ♦ బోఁదలఁచు
రామదాసుఁడనై నట్టి ♦ నామనమున
బాధలేకీతి స్మరణకు ♦ వచ్చునయ్య.

ఒకడు—బాబూ ! మీ బాధను మేము చూడఁజాలము. మేముకూడ మీమెంటనే వచ్చి తానీషాగారి కాళ్ళపైబడి యాడబ్బంతయు మాతెలలఁ దాకట్టుకెట్టియైనదెచ్చి మిమ్ము తదల్చుకొందుముగాని, మీరులేసెదే మీ మొక్కినిముసము నిలొవఁగలమా ? ఈపదేండ్లనుండి మీవలన మేముకప్పించి యార్జించినదంతయు మీరే ధారవోసెదము.

గోప—కూడదు. మిత్రులారా ! మీకీ కార్యము తెగదు కష్టమైనను సుఖమైనను నాకుగా నేర్పడినది నేననుభవింపనేవలయు నాకుగా మీరు వెచ్చింపఁ దలంచినది శ్రీరాముల కైంకర్యమున కర్పించి యాదేవుని యుత్సవములఁ జేయించి నేను లేనిచోపము రాకుండఁజేసిన నాహృదయము నిర్భరానందముఁజెందుచు

ఇంక వారు నాకిడుబాధలా ! శ్రీరామనామ కవచము నా
హృదయమునకు నవయవములకు నాటి కప్పబడి యున్నంత
వరకు వారిడుబాధలు నన్నేమియు నంటవు. ఇగియే యిందలి
పరమార్థము. మితులారా ! నాయీ కడపటిమాటను
మన్నింపును.

సి. దాక్షిణ్య శూన్యలై ♦ దండముల్పేబూని

ప్రక్కనరములూడ ♦ బాదుచున్న

కుమనస్కులై తుపా ♦ కి మడమల్పెన్నునఁ

బూనికతోమోపి ♦ పొడుచుచున్న

కగుణ యించుక లేక ♦ శశలనుజేబూని

కొత్తచెత్తురుకారఁ ♦ గొట్టుచున్న

సంసల కాగైడి ♦ జలమును మొగముపై

చర్మమూడునటులఁ ♦ జల్లుచున్న

గీ. దైవసేవయె సత్కార్య ♦ తత్పరతయె

జీవనముగాఁ దలంచెడి ♦ శ్రేష్ఠతముని

మానసంబెన్నఁగా లవ ♦ మాత్రిమేని

వేరుభావంబునందదు ♦ వెరువనవని.

మీరింక గృహముల కరుగుడు రామునిదయచలన కొలఁ

ది కాలములో మిమ్ములను జూడఁగలను.

(కిన్నీటితో వెళ్ళుదురు.)

య. భ—ఉరో. జల్దీఉరో. (చేతికి సంకెటలు ధోడగుదురు.)

గోప—వెంకి లేశం ! నాకనుజ్ఞయా ?

వెంక—నేనెచ్చటి కేగుదును. నీతో నుండువాడనేగాని వేరుకాదు.

గోప—చెలికాడా ! నామాటవినుము. నీవుకూడ నావెంటవచ్చిన
దారాఫుత్తి పరిరక్షణమున కాధారములేదు. కావున నా
యర్థాంగిని బిడ్డతో నీవశము జేయుచుంటిని. నీవు నావెంట
రావలదు.

శరణ—వాదా ! మీచరణదాసి మిమ్మువదలి యొక్కనిముసముం
డునా ? మాదిగులు మీకేమియు సక్కరలేదు. రాముని
దయనలన మీకష్టము గట్టెక్కిన యెడల నన్నా గోల్కొం
డిగొం చూచెదరు. నిశ్చింతగ నిర్భయముగ రాముని వేడు
కొనడు మీబిడ్డకేమియు భయములేదు. ఇంత విశాలప్రపం
చమున నానిజోషింప నవకాశము దొరుకకపోదు. అది
యునగాక పవిత్రమైన శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానమున కేగుచున్న
మోక్షనిత్య సాక్ష్యరణము పనికిరాదు. రాముడు మీ
యాశ్రయములఁ బాలించుగాక. పోయిరండు.

గోప—అట్లయిన సరియే.

14 వ అనుబంధము.

(భటులతో నిష్క్రమించును.)

వెంక—అక్కలా ! రాజహస్తగత ద్రవ్యమును స్వీకరించుట పాప
మనిపెడింగియు సేవకవృత్తిలోఁబడి పాపశకలముల గ్రహిం
చినట్లా ధనమును గైకొనినందులకు నామిత్రుఁడు తగిన ఫలిత
మనబవింపఁ బోవుచున్నాఁడు. ప్రభువిత్ర మెంతకలుషిత
మైనది.

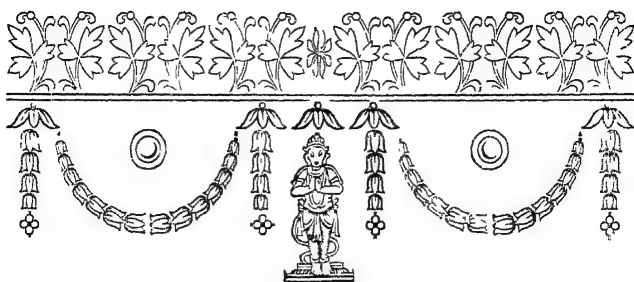
సీ, మానాభిమానము ♦ ల్పంటఁ గలసిపోవ
మద్యపానముఁజేయ ♦ మరులుకొల్పి
మోయఁజాలము మేము ♦ మొట్టోయనుచునేడ్చు
బీదలఁ బన్నుకై ♦ వేచివేచి
ఎద్దియోమిషబన్ని ♦ యేదోవిధంబుగ
జనులను ధనముకై ♦ సాగఁదీసి
పాపవ్యయంబులఁ ♦ బ్రజలపై విధియించి
వారీయకున్న కొం ♦ పలనెయమ్మి

గీ. తమ ధనాగారములనింపఁ ♦ నైతరపడు
 పుణ్యవాస విమర్శన ♦ బుద్ధిపేవి
 ప్రభుల విత్తంబుకంటెను ♦ వసుధలోన
 మధుకరాన్నమపేక్షింప ♦ మంచికాదె.

అమ్మా ! ధైర్యము వహించి లోనికిరమ్ము. కిరికావ్యము
 నాలోచింతము.

• (తెరపడును.)

ఓమ్.

శ్రీ మేఘాదక్షిణామూర్తియైనమః.

భక్త రామ దాసు

అను

రామదాసు విజయము.

ॐ నమః

పంచమాంకము—ప్రథమ రంగము, తానీసా కొల్వకూటము.

తానీ—రంగారావ్ ! భద్రాచలం తాలూకా తిహసిల్దారుశుగతి
యేమయ్యెను ?

రంగా—హుజూరువారి యాజ్ఞననుసరించి నాడే తాకీమనుష్యాని జ
వాసులను భద్రాద్రికిఁ బాపియుంటిని

తానీ—ఎన్నిదినములైనది ?

రంగా—నేటికి పదిదినములైనది శైవీని గొనివచ్చియున్నాఁడు. సెల
వైనఁ బిలిపించెదను.

తానీ—పిలిపింపుము.

రంగా—ఎవరక్కడ ?

సేవకుడు—(ప్రవేశించి) హుజూర్ ' హాజర్ .

రంగా—మొన్నటిదినమున భద్రాచలమునుండి కొనివచ్చిన శైవీని
హాజర్ పెట్టవలయును.

(సేవకులు వెళ్లి సుకెలలతోనున్న గోపన్నచు ప్రవేశపెట్టుచు)

తాని—నిదితుచ్చిపై మోపబడిన నేరమేమి ?

రఘు—సర్కార్ ! మనవిజేసికొనెక (కాశితముచు చమ్రుచు.)

ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు పేరు గోపన్న. ఇంటిపేరు కంచర్ల నాయు ఈయన మనమఱియైన యక్కన్న మాదన్నగార్లకు మెయల్లుఁడు. మంత్రిలమొక్క పోతాహమువలన నీయ నను సర్కారువాగు భద్రాచలతాలూకా తహసీల్దారుగా నియమించి పంపఁగా నవరు గోపన్నగారు గడచిన సంవత్సర మువరకు గణభయభక్తులతో నుద్యోగముఁ జేయుచు నీసంవ త్సరము తాలూకామొత్తంబూడ హుజూరుఖదానాకుఁ జేర నలసిన యాగులక్షల రూప్యములను సర్కారువారి యనుజ్ఞ నైకొనక స్వతః త్రముగ వెచ్చించి రామాలయ గోపుర ప్రకారములఁ గట్టించెను. గాన నితఁడు రాజద్రోహయని నిర్ధార యుగుటచే ప్రభుసన్నిధికిఁ గొనికాబడెను.

తాని—నిదితుఁడా ! ఇందులకు నీమొచ్చెప్పదవు ?

గోప—మీశరెమ్మదారు చదివినదంతయు నొప్పుకొనియున్నాను.

తాని—నీవు మాద్రోహము నేటికి వెచ్చించితివి ?

గోప—శ్రీరామచంద్రుని కాలయాదులఁ గట్టించుటకు వెచ్చింపవలసి వచ్చినది.

తాని—నీకట్లుచేయుట కెవ్వరాజ్ఞయొసంగియున్నారు ?

గోప—సకలజగత్ప్రభుండగు శ్రీరామచంద్రుఁ డనుజ్ఞనిచ్చియున్నాడు.

తాని—అయ్యో ! మీరగ్రజన్ములు. మీరలెఱుంగని ధర్మములులేవు రాజులవద్ద సేవకులెట్లు మెలంగవలయునో మీకుఁ బెలిసినయే యున్నదిగదా మాద్రోహమునెట్లు స్వతంత్రముగ వెచ్చించితివి?

గోప—మీరన్నదంతయు నిజమే. సర్వమెఱింగియుండియుఁ జేయక తప్పనదికాదు. దైవవిధానమునకుఁ దిరుగున్నదా ?

తానీ—అంత తప్పనిపని యేమి కల్గింది ?

గోప—గామాలయ నిర్మాణ కార్యమనియు రామాజ్ఞ యనియు నే నితికుముందు వచించియుండలేదా.

తానీ—అన్వాత్యోగ రహిత యధర్మప్రతిపాదకమగు కార్యము నొన ర్చుటచలని నీకుఁ జాణము కలుగదా ?

గోప—దైవస్థానికమైన కార్యము నొనర్చుటచే పాపము కలుగని నేడు క్రొత్తగ వినచున్నాను

తానీ—వాలు చాలు. నీవాక్కెటకకు బీదలు వెయుము రాజధన ను నెచ్చగ వెచ్చించిన దోహవి. నికు వాపము లేదేమి? ఇది పట్ట కల్లబొల్లి మాబుల బల్కినఁ బ్రయోజనము లేదా.

గోప—మీరిన్న దెఱిగిమిత్రమును క్రమము కాదు. నేను పోషించు గాజున కెక్కడఁ గరి మొనర్చి యుండలేదు. ప్రభువు మంగ లులు కేసరి ను వ్యతిరేకముగఁ గుంగలేదు. రాజధన ముగొ గవ్వయెను నాన్వాయమునకుఁ గాని యనర్థకరముగఁ గాని వ్యయఁ జరి యుండలేదు పట్ట కన్న మీరు దోహి యని నుడినితరి. నేనెట్లు దోహి నెత్తిని ?

తానీ—(క్రోధముతో) నిక్కగ్యుడా ! నీవు దోహివికావా నీవె వ్వరి యనుజు కైకొ టి ?

గోప—ఇదివర కనేకమాల్లు చెప్పియున్నాను. మరల వేచించుచున్నా ను రాముని యనుజు బొంది యాకార్యము నొనర్చితిని. మీమాజ్ఞకు మే నెట్లు బద్ధుఁడైతిమో యట్లే సకలలోక ప్ర భుఁడను సర్వతంత్ర స్వరాజుఁడను సమస్తక్రియాచరణ స మర్థుఁడను నగు రామాజ్ఞకు మీరందరును బద్ధులు గావ లసినదే

తానీ—ఓహో ! నీమాటలెంత గూఢదర్శముగ నున్నవి ? లోక ములో మహానుభావులు వెక్కు మంది యుండ రాజాధిరాజులు

చక్కని రులుండ నీవంటి సేదపారునకి బూటకూటికి గతిలేని
వానికి రామండు కనపడి తనకాలయము గట్టించుమని చెప్పి
నుగా! ఇంతయు లోకులను కన్న గప్పవలయునని నీవుపన్నిన
పన్నగడయని నేను తెలిసికొని లేనగుకుంటివా? ఇంకె విటసం
టి మాటల వలన నుపయోగము లేదు. నీవు మాద్రవ్యము
నంతయు నిచ్చెదవా? లేక మాశక్తులకుఁ జెప్పెదవా? ఇచ్చు
టకేమైన గడవుకావలయునా?

గోడ—అయ్యా! పగమోహమును పంకల్పమేనాటి కెట్లుకాను
న్నవో యెవ్వరెఱుంగుదు? నాకు మీయెదుటనే కామ
ఎవ్వరియెదుట నసత్యము లాడవలసిన యగత్యములేదు. నా
మామయందు మీకు నమ్మకములేకున్న పోనిగా నేనంకు
లకుఁ జేయవలసిన దేదియున లేదు. నాకు దానివలన కొంతక
లాభముకాని, నష్టముకాని లేదు. మీరునాకు గడవీయవల
సిన యవసరములేదు. నేటిటిసితియందు మీధనము నొసంగఁ
జాలను. మీయిచ్చవచ్చినట్లు చేయవచ్చును, భగవద్భయ
మును విసర్జించి సుఖాపిందు ప్రముఖులతో నేనధికముగా
ప్రసంగించి నాకాలమును వ్యర్థముగఁ గడుపజాలను.

శానీ—అట్లయిన నీసంగతియేమో పూర్తిగఁ గన్గొనవలసినదే. నీ
నేటినుండియు నీవుమాధనమును పూర్తిగఁ జెల్లించువరకును
కఠినమైనశిక్షల నొసంగుచుండెద. నీరాముఁడెట్లడ్డమువచ్చునో
చూచెదను.

గోప—యవనాగ్రేసరా! బ్రహ్మానందము కలిగెను. నాకీజన్మమున
నీవంటి హితుండు, బంధుండు, పరమోపకారి వేరెవ్వఁడును
లేడు సంసార తాపత్రయమునుండి తప్పించి దైవచింతన కవ
కాశమొసంగుచున్న నీదయకు నేనేమందును? కాని నేను
బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసిన నేరమొక్కటి కన్పించుచున్నది.
దానికిది శిక్షగఁదలంచి కాలముగడపెద.

ఉ. పట్టసుపాట్ట కూటికయి ♦ బ్రాహ్మణకర్మముఁ బాడొనర్చి యి
పట్టున స్వీయధర్మములఁ ♦ బాసినదా పరకీయసేవచే
నెట్టన నేటమున్నితిని ♦ నేనొనరించిన దుష్కృతిమ్ము చే
పట్టక మానునే జగతిఁ ♦ బాయనె కర్మఫలాప్తి దేహికిన్.

దీనికొక్కోక్రియ నిరంతర రామనామధ్యానమేకాని పేరు
కాదు. కావున నాకుఁగోగతిని సెలవిమ్ము. నాకై నీవు నియ
మించిన ప్రదేశమునఁ గూర్చుండి నాయలవేల్పును బాడు
కొనెద.

తానీ—(తనలో) నీవి యీధైర్యము ? విపరీతముగానున్నదే ! కాని
మృంకను చూడవలయును.

రంగ—భటులారా ! మీఁజ్ఞాదీని గొనిపోయి చెఱసాలలోనుంపుడు
గోప—రామా !

14 వ అనుబంధము.

(గోపన్ననుగొనిపోదురు.)

ద్వితీయరంగము—చెఱసాల

15 వ అనుబంధము.

గోప—రామచంద్రా ! కరుణాసాంద్రా ! జగజ్జేకప్రాజ్ఞా ! అపాథ
మైన భవదీయ దివ్యప్రభావమును గుర్రెఱుంగశక్యమగు నే
బ్రహ్మాదుల కసాధ్యుడవగు నిన్ను నేనా తెలిసికొనగలవాడను
మహానుభావా ! నీదయను సంపాదించుటకై నేను సమస్తము
ను విసర్జించితిని. దారసుతులపై గల మోహమును బరిత్యజించి
తిని. ఐహికభోగాదుభవము నంతకుముందే వదలించితిని. నాకిట్టి
తరుణమున నీవుగాక వేరెవ్వరుదిక్కు ?

మ. సురసంఘంబులపై మునీశ్వరులపై ♦ ఖ్రోణిమహాజేవిపై
వరప్రహ్లాదునిపై సురారిబలిపై ♦ భక్తాన్వయశ్రేణిపై

ఎరమాప్తూడగు వాయునందనునిపై ♦ వాత్సల్యమున్నంపునీ
కరయన్బాసె ప్రోవగాననుచు హే ♦ శాదీనచి తామణి.

లోకరక్షకా! నాహృదయమును బరీక్ష జేయు తెలపెమైనఁ
గలిగియుండునా? నీట్టిసాక్షిముకల్గుట న్యాయముకాదు.
కారణమేమన చరాచరహృదయూత ర్హేదినగు నిచరీక్షకు నను
విలువగలనా దేవదేవా! నన్నజెప్పటి కృతార్థునిజేయుము.

(ఇరువురు సహరాజవానులు ప) వేళింతురు.)

సృష్ట—అరేచల్లా ఎంతాఘాచారం నచ్చిదీరా ఖైద్ బానేకు వచ్చి
దీమొసల్ ఖువాక్కిలేల్ గోతాహై మాబాక్కి జోహా
చొప్పింతు తిల్పిందీలేదు. క్యాసబబ?

ద్వితీ—బెర్వక్ బాత్తెరే. హిడ్కిహారోజ్ ఆదాశేర్పావల్ హిత
సమ్మక్తప్ప కుచ్చీదేతేనే. కై సాభాతాహై? ఎలాగి టూడురా?
అయినా కెజ్జేచకోతిక్ బతేహై. మిగల్ అన్మకు వచ్చేసే
బాఖుసామత్తెరహనా మాలుంహూతాహై కైచా రహ
తాహై బాహో. క్యాసబబ? నాకీగొప్ప సాక్షిర్యంవుండీ.

(రంగారావు సీతేరిచును.)

రంగా—ఓహో! రాజద్రోవ్యాపకరియగు గాచుదాసుగాగు కాబోలు
కారాగృహ గాధనము ననుభవించుచున్నాడు. రామదాసు
గానూ! హుజూరు ద్రోవ్యమునూలేమిచెప్పితిరి?

గోప—ఓకర్మవాక్! నీయడ్డదిగ్గవు మాటలను నాతో నాడకుము.
మీతా! నాగారి ద్రోవ్యమునూగూర్చి నన్నుగకుము. గాము
నడుగుము.

రంగా—హుజూరుసొమ్ము ననుభవించున్నంతవరకు మీతానీసాగారా!
నేడు మాతానీసాగారైనా రేమి? ఆరులక్షలు మింగినవాఁ
డవు నీవును మేమడుగవలసినది రాములవారినా? అట్లనే

తొందరపడకుము. నీబ్రాహ్మణాధికార మడుగంటినను రాజ సము మాత్రము నశించలేదు. ఎవ్వరోయిజవానులు !

ప్రధ—జీ! క్యాహుకు.

రింగా—వీనిని వెలుపలికిఁగొనివచ్చి ముక్కోణమునకంటఁగట్టి కొర డాలతోఁ గొట్టవలయును. దానితో వీనినోరడఁగి పడియుండు నా సరియే. లేకున్న కొటముందరనున్న పెద్ద యినుపగుండును దెచ్చి మెడపైబెట్టి యీనుధ్యాహ్వామువేళ మిడియెండలో యి నుకనేలల నడిపింపవలయునని సర్కారువారిహుకుం. తెలిసినదా ?

ప్రధ—హుజూర్కాహుకుం బరాబర్సేస్తాం.

రింగా—జాగ్రత్త. తిప్పితిరా మీసౌకరీలూడిపోవును. (వెళ్ళును.)

గోప—ఈశాసనప్రయోగము కలిప్రభుత్వమును మరపించుచున్నదే కాకనులేమి. నీచులకు నవీనాధికారమబ్బినయెడల వారియధికారపు చెలామణి యిట్లుగాక వేరెట్లుండగలదు? “పెరుగుట విరుగుటకొకట” యనునాయము దీనిననుసరించియే పుట్టఁ బడినది కానిమ్ము. ఎవ్వరెట్టిశాసనమును విధించిన నాకేమి. రానునామము నాహృదయమున నాటుకుని యున్నంతవరకు చన్నేమియుఁ జేయఁజాలవు.

ప్రధ—అరేయూడ్కి పానా కష్టతీయటాన్కి వచ్చిందీవోయి.

ద్వితీ—అయీ ననీబ్బే కై సాలిఖాపై వైసాహూగా.

(పాయిముక్కోణమును తెచ్చును.)

ప్రధ—(గోపన్నను దానికంటఁగట్టి కొట్టుచుండును.)

గోప—హా రామచంద్రా! మూపాహి మాంపాహి.

(16 వ అనుబంధము.)

“ఉ. తప్పలెఱుంగలేక దురి ♦ తంబులఁ జేసితి నంటినీవు మా
యప్పవు కావుమంటినీక ♦ నన్యులకే నుదురంటనంటి నీ

కొప్పిదమైన దాసజను ♦ లొప్పినబంటుకు బంటనంటి నా
తప్పలనెల్ల నైవగదె ♦ దాశరథీ కరుణాపయోనిధి ”

17 వ అనుబంధము.

విభా—(రోజుచూ) యాలల్లా! పర్వద్దిగార్. మైక్యాకరుం? మార్నే
మార్నే హమా రేహాత్ ఘాయల్హోగయా. సేతుల్పంటా యె
స్తాయి, హీడ్కి హమ్మాయ్యా తిల్సిందిలేదు.

నితీ—అరే దివానా! బైద్ ఫానామే క్యేంరోతాహై ఊర్కే
ఎండీ హేడుస్తావ్ గి. నీకీయెల్లీ తాసీహామహారాజ్కీ పైర్ప
ర్పడ్కే అయి తాసీవ! సర్కార్! హమా రాదల్లాన్ బా
యాహై అంటే నా దీబుద్ది గడ్డీమేసింది హుజూర్ మేరా
తిక్సీర్నాఫ్కర్నా చాహియే మైహుజూర్కా బేటా హుంకహాకే
కాశ్మీరాదాడీ యెడ్వోయి. తాసీహామహారాజ్ నీకీహానం
యిస్తాడు

గోప—భటులారా! ఏటికిట్లాడెదరు? సకలక్రియాచరిణ సమర్థుడైన
రఘురాముడుండ రక్షణకై యెరుల నాసింపవలయునా?

గి. దిక్కులేనివారలకు నే ♦ దిక్కుటంచుఁ
జాటుచండెడి శ్రీరామ ♦ చంగురి ఎదలి
నన్నుగాపాడుమని యొక్క ♦ నరుని వేడ
వలయునే యట్లానర్ప బా ♦ పంబుకాదె.

కాపాడిన దాశరథి కావవలయునుగాని మితాసీహావలన
నేమగును? అదియునుంగాక దైవస్మరణనుజేయు నోటను
మానవుని వేడఁజాలను నాకర్మఫలితమును నేననుభవింపనే
వలయు

విభా—సిదీఖాచారం నెత్తిమీదా కొడ్తావుంటే మాకీ యేష్టి సెయ్య
వాలా? బాయీ! కిల్లేకేసామ్మేరహా నేవోబడాగోలాహై లే
ఆవో

ద్వితీ—ఏకహాశేమే లాదూంగా (వెళ్ళి యిద్దరిచేమో (యించితె
ప్పించును)

పద—(గోపన్న మెడలపైబెట్టి) చలోరే చలో.

గోప—

18 వ అనుబంధము.

గోప—మహానుభావా ! కాలము గడచినకొలది కష్టమధికమగు
చున్నది. దేవా ! నేనొనర్చిన నేరమైనదేమి ? జ్ఞానహీనుడనై
చేసితినే యనుకొనుము. క్షమింపుమని నీపదములపై బడితిని
కదా. రారాదా రక్షింపరాదా. గజవరదుడవనియు ప్రజ్ఞోద
సంరక్షకుడవనియునిన్న పురాణాబులు వాకొనుచుండ నిశ్చి
యుమనుకొని నీశరణుజ్ఞాపితిని. గాని నీభక్తవత్సలత్వమెచ్చ
టికో పోయినది.

“మ కరనేలిందిహాళిక్కి గ్రామదికిఁ గో ♦ కిలైచ్చియిచ్చింది ద
బ్బర కాకాసుగుని న్గటాక్షమునఁజే ♦ పట్టదబద్ధ బహో
శరణన్నస్వగవానితమ్మునకురా ♦ జ్యంబిచ్చుటల్లల్ల యి
త్తిరి నన్నేలిన నిక్కిమికథ లనం ♦ తా జానకీనాయకా.”

(17 వ అనుబంధములోని 2 వ చరణము.)

(భటులు గోపన్నను సడిపించుచుండఁ దెరపడును.)

తృతీయ రంగము—తానీషా మందిరము.

(తానీషా కూర్చుండియుండును)

తానీ—ఇది కడువిచిత్రముగ నున్నది చిరకాలమునుండి నాకుమిత్రు
లై మదీయ రాజ్యలక్ష్మికి సైదోడులవలె సంచరించు చతురు
లగు మంత్రులేమి దోహచిత్తులగుటేమి. నేనీవార్తను సమ్మ
దునా సమ్మకుందునా ? ఎట్లు నిశ్చయించుటకును సాధ్యముకా

కున్నది. వారు నాద్రీవ్యము నపహరింపవలయునను కోర్కె కలవారే యైనయెడలఁ జిరకాలమునండి సర్వాధికారమున రాజ్యమును శాసించుచున్నప్పుడు సమయమే లభింపకుండెనా? నాకెన్నఁడైన వారిపై నిట్టియశోహ ముదయించెనా! నేఁడేల యిట్టిసంశయము కలిగెను?

గోపన్న నామేనల్లుడని మాదన్న నాతోఁ జెప్పియుండలేదను సూత్రమొకటి రంగారావు చెప్పివదమున కాధారముగానున్నది. కాని యదేమి గొప్పయాధారము? ఉద్యోగీయలయొక్క యోగ్యతతో నాకవసరమున్నది కాని వారల పరస్పర బాంధవ్యములతో నాకవసరమేమి? తగినంత యవసరము రాలేదు. మాదన్న నాతో తమ బంధుత్వమును వెల్లడింపజేయ దాన మంత్రితోప మెట్లగును? వారికంతి ధనవాంఛయే కలిగినయెడల దొంగితనముగ సంక్రమించవలసిన ప్రారబ్ధమేమి? ఎన్నడిగిన నేసెచ్చియుండనా! ఇతకాము నారాజ్యమును శాసించుచు నాయాజ్ఞా బాలించుచు నా నలన సర్వతంత్ర స్వతంత్రి పదవినిందిన మంత్రులు నాహృదయమును గవికెట్టజూతగా? కావని నిదేదియును సరియైన యాలోచనముకాదు. దూరినాలోచింపక రంగారావు మీటలపై యాధారపడి తొందర పడరాదు. నిజమునిటుకడమీఁద బయల్పడక మానదు. ఏదియెట్లున్నను గోపన్న యారులక్షలు ఖర్చుపెట్టినది సిరమని న్యాయస్థానమున నిశ్చయింపబడుటచే తన శిక్షను విధించితిని. కాని యతచిమనోద్ధైర్యమునుజూచిన నచ్చెరువగుచున్నది. గోల్కొండ తానాహ కుతుబ్బాహయొక్క చెఱసాల యన నెంతెంతవారికిని సింహస్వప్నమువలె భయంకరముగఁ గన్పట్టును. అట్టి నాకారాగారమున్నను నేనువిధించిన కఠినశిక్షలకు నతని హృదయమించుకైన వెరచినట్లుగాని చలించినట్లుగాని కన్పట్టెను సంతసముతో నీశిక్షలననుభ

వించుచున్నాడనని పల్కుచు సగుమొగముతో వెడలిపోయెను. అతఁడొక వేళ నిష్కళంకమగు దైవభక్తి కలవాడైనను లోకముకొరకైన శిక్షింపక తప్పదు. ఇతనినొక్కని దయఁజూచి వదలితినా ప్రతివానికి నిదేమార్గ మాదర్శమగును. కొంతకాల మిట్లేయించి తానుచేసినది తప్పని యొప్పుకొని క్షమింపుమనిన వదలవచ్చును. ఎవరిక్కడ ?

సేవకుఁడు—(ప్రవేశించి) ఆదాబ్ బందగి క్యాహుకుం ?

కుతు—శిరస్తాదార్లు లే ఆ

సేవ—హుజూర్దాహుకుం బరా25 (వెళ్ళును.)

(రంగారావు ప్రవేశము.)

రంగా—[సలామును జేయును.]

కుతు—రంగారావ్ ! గోపన్న వృత్తాంతమేమి ?

రంగా—తమని చెప్పుదును. సర్తార్చైక మెప్పుడిచ్చెడవని నేనడుగ నిర్లక్ష్యముతో నొకిగంటకు సన్నగుగవలదనియు రామునడుగు మనియు జవాబుచెప్పెను. అతని కిప్పటికైనఁ బశ్చాత్తాపము కలుగలేదు.

కుతు—ఏమి ! అతనికింకను బశ్చాత్తాపము కలుగలేదుగా ?

రంగా—లేదు. అతనికా చింతయేలేదు. కారాగారమందు పెండ్లికొడుకువలె కూర్చుని బ్రహ్మనందముగఁ గీర్తనలను బాడుకొనుచున్నవాఁడు.

కుతు—అట్లయిన నింక యజాగ్రతగ నుండరాదు. రేపటినుండియు నీవు మాయాజ్ఞ మేరక మేము విధించు శిక్షల నతఁడొనఁగుచుండవలయును.

రంగా—చిత్తము.

కుతు—మరియొక సంగతిని వినుము. శిక్షలవేయించు సందర్భమునఁ బ్రాజాహానికరములగు పనులఁ జేయకుము.

రంగా—సర్కారువారియాజ్ఞ. (నిష్క్రమించును.)

కుతు—ఇంతిడెవ్వరో సామాన్యుడగు శిక్షితునివలె కన్నట్టము. ఇది తుదకెట్లుగాఁ బరిణమించునో తెలిసికొనవలయునని వాంఛ కలుగుచున్నది. బ్రాహ్మణుడుగదా చేసినదిదైవకార్యము కిదాయసి నామనమింకను కరుణారస పూరితుగుచుండె. కాని లాభములేదు వీని ధీరత్వమెట్టదో కనుంగొనవలసినదె. (నిష్క్రమింపఁ చెరపడును.)

చతుర్థ రంగము—చెఱసాల.

[గోపన్న కూర్చుండియుండును.]

గోప— (19 వ అనుబంధము)

మ. వరకంజేక్షణ నీదుదివ్యసుహిమ ధన్వర్ణింపఁగాఁజాల నుం
దరహా నీదుమనోహరాంగమును సం ధర్మింపఁగాఁజాల నీ
చరణాబ్జంబుల నమ్మినాను జగదీ ధా భక్తసంతాన నా
తరమా నిన్ననకింక న్గరుణ రా ధా కీనచింతామణీ

ప్రధ—అరేభాయీ! హిదీ గొప్పహాక్షర్యవుగది. ఎంతాబడా గోలా హైరే? చారద్దీ ఉప్పరేక్ ఎత్తడాన్కి గుఱ్ఱెల్లిదిల్వో యాయ్. హిడ్కీ హయావం కుచ్చీ నహి. హమ్మబాబే! ఈదుమస్సీకాదు సహితో హితాతాఖత్తే వుంటాడువో?

ద్వితీ—యెరిద్దీనైరే మైతాన్వండాడ. లేక్వోతే అయినా ఖైట్నా గానాబజానా హర్వఖల్ ఖుదాకే అంటే రామ్మూకె నాపర్ది లిఖ్నా కభీనహిహూతా. ఎస్తూ లేదురాభాయీ. తుం చుప్రోహూ మైపూచుంగా (గోపన్ననుజూచి) అరే బొమ్మన్! నీకే సైతాన్ వుందాదీ లేక్వోతే పిసానీ పట్టిందీ సెప్పవోయి. నీకే ఖోట్టేదెబ్బల్లీ మూదీహూళ్ళు గడ్గడా గడ్గడా అవుతాయి మాబచ్చీనాం సహితేహై. క్యాసబబ్ బోలో?

గోప—భటులారా ! మీకుఁగారణము కావలయునా. జన్మమెత్తిన
 పిమ్మట మనము దేవుని దయనుగదా సంపాదించుకొనవలయు
 ను. ఈకి నవడుచున్న యనంతకోటి జీవరాసియంతయు నాయన
 యనుగ్రహమేలేకున్నఁ గన్నెనఁ దెరువఁగలదా. నోరువిప్పి
 మాట్లాడఁగలదా. ఆదేవుని యనుగ్రహ బలమువలనగదా
 మనమందర మేదోయొక విధముగ జీవించుచుఁ దిరుగాడుచుం
 టిమి. నిరంతరము కరుణారసపూరితుఁడై మనఁగ పాడు
 చున్న యాభగవంతుని గప్తములు వచ్చినప్పుడు తలంపకుం
 డుట న్యాయమగునా ? అతఁడేగదా మానవులఁ గప్తకూపము
 నుండి యొడ్డుఁజేర్పఁగలవాఁడు. అట్టివానినా మరచుట. యవస
 థలులారా ! మీకొక్క పరమరహస్యముం దెల్పెద నాలిం
 పుడు. దేవదేవుడగు రాముని నమ్మినవారెన్నటికిని జెడరు.
 మఱియుఁ ద్రిశరణశుద్ధిగా

చ మనమున రామసేవలిపి ♦ మాటలరాముని బోధసేయుచున్
 దనువును రామసేవలకుఁ ♦ దానతి భక్తిసంగి శ్రద్ధతోఁ
 గనులను రామరూపమును ♦ గాంచుచు దత్కర్తానుభూతిచే
 తచు పరిపూర్తుఁడై యెసఁగు ♦ ధన్యునికీయిల బాధకల్లునే.

కావున నదేవిధముగ నేటికి నాహ్మరయ మంతఁజేకు
 రామాధీనమైపోయినది. నన్ను మీరు దూషించుచున్నారో.
 భూషించుచున్నారో నేనేమియు నెఱుంగను. నాకు మీరిగు
 బాధలన్నియు సహ్యమై యున్నవి. కప్తములు హెచ్చిన
 కొలఁది శరీరము తేలి యగుచున్నది. ఇట్లుండుటకుఁ గారణ
 మేమో గ్రహించితిగా ? రామనామధ్యానమే నన్నిట్టిస్థితిఁ
 దెచ్చినది. దానిమాహాత్మ్యమునొక్కింత వక్కాణిచెద నాల
 కింపుడు.

సీ. కప్తజీవులనెల్ల ♦ గడతేర్పు మంత్రంబు

వ్యాధిసంఘంబుల ♦ బాపుమందు

పాపకాంతారము ♦ స్మరిమూర్ఖుదావాగ్ని
 విబుధచిత్తకమల ♦ భృంగమరయ
 భవబంధములఁద్రొంచు ♦ వాడియూఁగిడ్డంబు
 కళ్యాణములనిచ్చు ♦ కల్పతరువు
 కామాది శత్రుసం ♦ సుములఁదోలెడి శక్తి
 దురితసంఘంబుల ♦ పరమవైరి

గీ. ధరణిఁ దాపత్రీయమును ద ♦ గర్భముఁజేసి
 వాఁచితమ్ముల నొసఁగుచు ♦ భక్తవరుల
 నెల్ల నెళలఁ గాపాడ ♦ నెంచుచుండు
 రామనామ మాహాత్మ్యం బ ♦ భూమిలోన.

అట్టి మహాద్వివ్యవధమును సేవించుచున్న నాకేబ ధయు
 ను లేదు.

ప్రధ—భాయీ ? హిడ్కి మాటాయించే కలేజా నిరూపియిపోతా
 యి. నాకీ జబానీ బాత్తె నిక లేవై.

(రంగారావు ప్రవేశించును)

రంగ—ఈభటులు వీనితోనేమో ప్రసంగించుచున్నారు. ఇంతినిర్భ
 యమా ?

ద్వితీ—అరే ! ఉరోలే శిరస్తావారాయాహై నోహంకు జేఖ్నే సే జాన్
 చల్లాయగా.

రంగ—పాపాత్ములారా ! ఖైదీలతో నితి స్వతంత్రముగ మాట్లాడు
 చున్న మీసంగతిని తామగారిలో చెప్పెదను.

ప్రధ—(వడకుచు) నై మారాజ్ నై నై. హిడ్కి యెడ్పూ మాకీ
 యింటాయి.

రంగ—ఓరీ ! మీకు జీవితాశ లేదా ?

ద్వితీ—యేమిమా రాజ్ ? జాన్ ! జాన్కా జరూర్ హంకు బహుత్తై

రంగా—మీ! ఖైదీని గొనిపోయి నేలపై పాతబడిన వాడిగల కత్తు
లపై నడిపింపవలయును ఇందులకు వ్యతిరేకముగ నడచినచో
మోహానిములు మీవికావు. (వెళ్ళిపోవును.)

ప్రధా—ఆవ్ రే గాడిబొమ్మన్! ఆజ్ శుంహారే జాన్తానేకా వఖిత
కాయా. (ఈవలకులాగి చేతులను విరిచికట్టుదురు.)

గో— (11 వ అనుబంధము)

ప్రధా కమదానా! జానకీహృదయసంచారా! ప్రణితా
ర్తినా! నన్నెరిగింపకున్నాడవు? నీకష్టములను
సహించులనా రామా! మమ్మ. నన్నేలుకొనుము.

“శా సుజ్జీర చుదన్మగహా మదిధా మత్స్వామినం మత్సుఖం
మత్తైతం చునుసద్గురుగ మమవరం మోహంధవిచ్ఛేదనం
మత్స్వస్థం విదేశక బాంధవడనా మజ్జననం మస్మిధం
మత్సిద్ధిం మనుసర్వకర్మ సుకృతా రామగభజే తాకం.”

[17 వ అనుబంధములోని 11 వ చరణము.]

[భటులు గోపన్నను కత్తులపై నడిపించుచుండ నవి
భూమిలోపలికిఁ గురిగిపోవును.]

[తెరిపడను.]

శ్రీ మేధాదక్షిణామూర్తయనమః.

భక్త రామదాసు

అను

రామదాసు విజయము.

షష్ఠాంకము—ప్రథమ రంగము. భవానీమాతయొక్క గుడి.

(యోగినీ వేషధారిణియగు శారదాంబ కూర్చుండియుండును)

శార—

(21 వ అనుబంధము)

మ. అకటా యేగతినోర్చుదాననికనా ♦ యాశ్లేశుడాకారలో
వికటాకారులు మ్లేచ్ఛసేవకులు తన్ ♦ బీడింప నెట్లుండెనో
వికలంబవైదు నామనంబు వరదా ♦ వేదాంతవేద్యా ప్రభూ
యకలంకార ఘరామ కావగదవ ♦ య్యాదీనచింతామణి.

హా! రామచంద్రా! నాగతి యింతకుదెచ్చితివా? నా
కన్నులెంత పాపమును జేసికొనుచున్నవి. వుట్టినది మొదలు
క్షుప్తమనునదెఱుంగని నాప్రాణేశ్వరుడా యమకూపమునజిక్కి
చూచుదిక్కులేక రక్షించుతోడులేక పలుకడగండ్లకులోనై
యెంతకష్టపడుచున్నవాడోగదా! రామా! ఈ నిర్భాగ్యు
రాలి నేమిచేయదలంచితివి? ఆనాడంత పెద్ద యినుప గుం

డును నానాధుని మెడపై బెట్టి నడువ వేమని యవనభటులు
 కొరడాలతో వీపునఁగొట్టుచుండ వీక్షించియు నాకన్నలు
 కాలిపోకున్న వే నాగుండియలు బ్రద్దలుకాకున్న వే నా పాణి
 ములు పోకున్న వే సూనరుఁడు మేకలను గోయునట్లనుదినము
 నామనోహరు నాదురాత్ములు బెత్తములతో యొడలు తట్టు
 దేర వాయఁగొట్టుచుండిరికాఁగోలు. హా! నాకేదిగతి. నే
 నెచ్చటికేగుదును. నన్నెవ్వరు రక్షించువారు. నాయుష్ష దైవ
 మును నాపాణిధనమును నాకెవ్వరిచ్చువారు. దైవమా! నీ
 భక్తుడే. రామచంద్రా! నీ దాసానుదాసుడే చిన్నతనము
 నుండియు నిన్నునమ్మినవాడే. తనకున్న సర్వస్వమును నీ
 కర్పించి కట్టుగుడ్డలతోఁ జెఱకేగినవాడే. రాజధనమును సం
 కోచమైన లేక నీకర్పించిన నిష్కళంకమనస్కుడే. అట్టివాని
 పైననా నీకాఠిన్యము? జానకీపతీ! నానాధుడేనేర మొనర్చె
 నని యింత విషమపరీక్షను సల్పుచుంటివి? కాదుకాదిది
 యంతయు నాపాపమే. నేనొనర్చిన దుష్కృతమే నన్నిష్పడిట్లు
 వేధించుచున్నది. హా హా! దుర్భరము దుర్భరము చూడఁ
 జాలను నామనోహరుని యవస్థలను గనఁజాలను. నా కేయా
 ధారమును దొరుక లేదు. నాహృదయాధిస్థానదేవత నాసంతో
 షమునకు మూలకందము నాయలవేల్పు నాసంతోషము నా
 బలము నాతేజస్సు నాప్రియమనోహరుఁడు నాపసుపు కుంకు
 మనునాకుఁ దెచ్చియిచ్చు నాధులులేరు. నాయానందధాను
 మును నాకట్టెదుటఁజెట్టు పుణ్యాత్ములు కానరారు. నాపాణి
 శ్వరునికి బంధవిముక్తిని గలుగఁజేసి నన్నద్ధరించు దీనబాంధ
 వులులేరు. యీపాపపుజీవితమేల? నాహృదయేశ్వరుని బాధ
 లను చెవులారవినుచుఁ గన్నురాలఁ జూచుచు బ్రీదికియిండుట
 కన్న హేయమింకొకటికలదా? ఓరామా! నాయపరాధ
 ములను క్షమింపుము. ఓకాభీ! భవానీ మాతా! నీ కట్టె

దుట నావ్యాణపంచకమును నీకర్పించుచుంటిని. ఈయుపహారమును గైకొని నానాధునిశీఘ్రముగ బంధవిముక్తుని జేయుము. వారియపకీర్తి దొలగింపుము. ఎన్నిజన్మములయందైన నామహానుభావునే నాకుఁ బఠిగాకొనఁగ్గుము వ్యాణేశ్వరా! మీయవజ్ఞగైకొనక మీయనిష్ఠలఁగూడఁజాలక శరీర పరిత్యాగమునకు సిద్ధపగుచున్న ఈ దీనురాలి కడపటివందనములఁ గైకొనుఁడు నేనిప్పుడే ఈముగదిరినున్న యగాధకూపముఁగూలి ప్యాణముల వదలెడిగాక. (నూతిలోని కురుకబ్ర)యత్కింప నాస్మికముగా కిబీరు ప్రవేశింపు.)

కవి—సావ్య! సాహసమాను మానము నీవంటి ధైర్యవతి కట్టి కాదిము తెగను.

శార—(చూచి) వ్యామీ! తామెప్పుడు చచ్చేసితి? నా యిచ్చాను త్నిమును మీరెట్లెఱుంగఁగల్గితి?

కవి—ఏవు ముందీవలకురమ్ము. (శారదాంబ వెనుక కువచ్చును.)

శార—అండీ! మీరు సంకల్పసిద్ధులనలె నున్నారు.

కవి—బిడ్డా! నికిదికెగునా? మరణించుటయన్నను జీవించుటయన్నను నియిష్టచువచ్చినట్లే జరుగునని తలంచుచుంటవా? రామాజ్ఞయెట్లున్న నట్లుజరుగునుగాని నీవాకర్తవు? ఎంతపిచ్చిదానవు?

శార—అండీ! నన్నేటికి మరల్చితీరి? నేనేమిచూచుకుని జీవింపవలయును? ఒక్కక్షణమైన నాయుష్టదైవముయొక్క కష్టమును జూడఁజాలను. చూచి భరింపఁజాలను. ఏక్షణమున కేదుర్వాక్యము వినవలసివచ్చునోయను భయము నాహృదయమును గట్టిగా నాక్రమించినది నాకీసుమంగలీమరణమే శ్రీయన్మరణము నన్నడ్డగింపవలదు!

కవి—అమ్మాయీ! మరల యజ్ఞానమునఁ బడుచున్నదానవు. నాఁడు నేనుచెప్పినదాని నప్పుడేమరచితివి. సుమంగలీ మర

ణము శ్రేయస్కరమేకాని యాత్మహత్య నరకహేతువను సం
గతిని వదలివైచితిని లేనిపోని యశ్శీలములఁ దలంచుకొను
చుండుట మంచిదికాదు. నామాటవినుము.

శార—ఇంకేమి వినవలయును? నేటికిఁ బదునొకటివత్సరములైనది.
నాదురవస్థ కేనాటికి నంతములేకున్నది.

శశి—బిడ్డా! ధైర్యమునువహింపుము. నీభర్త కర్మఫలితము ననుభ
వించుచున్నాఁడు. భయపడక కొలఁదిదినములు సహింపుము.
నినామఁడు నీకడకు రాఁగలఁడు. “ప్రార్థనాభోగతోనశ్యేత్”
అనునట్లునుభవించినగాని ప్రార్థనము నశింపదు. నీవారాధించు
పార్వతీయే భర్తనొసంగగలదు. రమ్ము. లోనికేగుదము.
(నిష్క్రమింపఁ దెరపడును.)

ద్వితీయ రంగము—చెఱసాల.

(గోపన్న కూర్చుండి యుండును. యవనభటులు
పహరా నిర్వహించుదురు.)

గోప—(22 వ అనుబంధము)

సు. సర్వక్షణ దేవదేవ వరదా ♦ శాంతస్వరూపా నిరం
తరలోకత్రయపాలకా దనుజహ ♦ రై విశ్వస్పృహక్షితా
తరమేనీదుమహాప్రభావగుణము ♦ న్నాత్రిన్విచారింప నీ
చరణాబ్జులనమ్మితిన్నవన ♦ క్షాదీనచింతామణి.

స్వామీ! దశకరగర్వభంజనా! నానాటికి నీదయ
దూరమైపోవుచున్నదేమి తండ్రి? నిన్ను దయామయుడని
పల్కుచుందురే అయ్యదనత్యమా లేక యిది నాపాపమా!
అర్హతాగ్రహరాయుడవనియు కరుణారసపూరితుడవనియు
నిన్ను వాకొనుచుండ వింటినిగాని యింత కఠినాత్ముడవని నేనె

న్నఁజెఱుంగను. రామా ! నీకైయెంతయో శ్రమపడితిని సం
సారమును లెక్కింపనైతిని. రాజద్రోవ్యమును గొంకైన వదలి
నీకైకర్యమున కర్పణఁజేసితిని. నీకై దారాపుత్రాదుల పైనున్న
మమతను విడనాడి కారాగారమునఁ బలుకడగండ్ల కొడిఁగట్టి
తిని. అట్టి నన్ను చిన్నచూపునఁ జూచుచుంటివి. నీతలపున్ననైన
నన్ను స్మరింపవైతిని. నిన్నువినా యస్యదైవంబుల నెఱుంగనే,
యట్టి నన్నెలఁ గావపు ? కటకటా నీవు మోసకాఁడవు. నేను
నీకేమి తిక్కువఁజేసితిని ?

సీ. ఆలయమంటప ♦ హర్ష్యగోపురముల

మించినభక్తిఁ గ ♦ ట్టించలేదె

విలువకల్గినయా వి ♦ విధములౌ కాన్కలఁ

బ్రేమతోఁదెచ్చి య ♦ ర్పించలేదె

సర్వాంగములకెల్ల ♦ స్వర్ణభరణముల

శ్రద్ధతోఁదెచ్చి యొ ♦ సంగలేదె

నీతమ్మ తల్లికి ♦ చింతాకు పశకము

నృదివేలుపెట్టి క ♦ భక్తితోడఁ

గి. దెచ్చియాయంగఁ గులుకుచు ♦ దిరుగుచుంటి

వెవరిసొమ్మని నీమది ♦ నెంచినావా

యింతనిర్దయఁ బూనిన ♦ వెటుసహితు

రమ్యగుణధామ లోకాభి ♦ రామరామ.

(23 వ అనుబంధము.)

నేనేమి నేరమొనర్చితిని నన్ను వీక్షింపకున్నాఁడవు.

“ఉ. దాసినచుట్టమా శబరి ♦ దానిదయామతి నేలినావు నీ
దాసుని దాసుఁడాగుహుఁడు ♦ తావకదాస్యమొసంగినావు
జేసినపాపమో వినుతి ♦ సేసినఁగావపు కాపుమయ్య నీ
దాసులలోన నేనొకడ ♦ దాశరథీ కరుణాపయోనిధి.”

ఆర్తరక్షామణీ! భక్తచూడామణీ! కాలవిలంబన మొనర్పిన దాళజాలను.

(రంగారావు ప్రవేశించును.)

రంగా—నేటికి దాదాపు ద్వాదశవర్షములు దగ్గరకు వచ్చుచున్నట్లున్నది. కాని యీగ్రామదాసు మాత్రము రామస్మరణమును మానినట్లుగాని చేసినది తప్పని యొప్పకొనినట్లుగాని కన్పట్టదు. అక్కడికిని లోకభీకరములగు శిక్షలనే యొసంగుచుంటిని మంతులు వచ్చి చిరకాలమైనను తానీషా వారిని చూచినట్లుగాని నేను చెప్పినదానిని విచారించినట్లుగాని కన్పట్టదు. ఇదంతయుఁ జూడగా ప్రభువునకే నామాటల యందవిశ్వాస ముదయించెనేమోయని యనుమానముగా నున్నది. ఇదియే నిజమైనయెడల నాకొంప మునింగినదన్నమాటే. అక్కన్న మాదన్నగార్లు కూడ తానీషాగారిచర్య కద్భుతపడుచున్నట్లే వినుచుంటిని. దీనియంతమెట్లు పరిణమించునో యనునది దురూహ్యముగా నున్నది. దీపముండగనే చక్కజెట్టుకొనుమానునట్లు నాకసితీత నింకొక్క కఠినశిక్ష వేయించెదను. ఎవరోయి భటులు?

(యవభటులు ప్రవేశింతురు)

ప్రధాన—క్యామారాజ్ ! క్యాహుకుం ?

రంగా—మీర్చిభేదీని బైటికిఁ దీసికొనివచ్చి కణకణలాడుచున్న కెడ్డ నిప్పులగుండమును తయారుజేయించి యుదీతిని యగగంట వరకు దొక్కించుచుండవలయును. పమ్మట మరల ప్రాణములతో నీవలకువచ్చెనా చెఱిగోనువుడు ఇందులకు వ్యతిరేకముగ నడచితీరేని మీగుండెలలో నిద్రొడెదెదను. జగిత. (నిష్క్రమించును.)

ద్యోతీ—అరే అల్లా ! హెంతా ఘాచారంగోజు వచ్చిందిరాభాయీ

హిక్కడీ ఈడీ జమిన్పర్మిట్ బరాబర్ సోగయా.

హింకాయెడ్డా బత్తుతాడూ. కైనా జీతేహైరే?

ప్రధ—అరే! చుప్రసో హంక్యాక రేంకే తూజాకర్స బ్సామానే
కారాగ్తమూర్కరో.

(ద్వితీయుడు నిష్పనుగొనివచ్చి మూడవనున్న ప్రదేశమున
పెద్దగుండమును తయారు చేయుచు)

ప్రధ—అరే దివానా! నీకీయికి యెంబద్దీరా! సర్కార్కి సామ్మా!
హెంద్మాతీన్నాపూరా సువ్వర్. అరేబొమ్మర్! నాదీమాటా
యిరో. మైఅబ్బాకర్చిరస్తాదార్సా హేబేకపలుంగా నీకీ తానీ
షామహారాజ్జే కాలమీవాపడీ రోదన్కరో తానీసా
సర్కార్! జమిన్పర్మిహనే మాసాపర్వర్దిగార్ మేరాతక్సీర్తా
ఫ్గ్గా చాహియె. మైఅపాగేలూహుకచాకే రోదన్కరో
తానీసా ఖుదాకేచూఫిక్ వుండాడు నీకీచానాయిస్తాకు. ఖాలీ
హెంద్మా సచ్చీపోతావ్.

గోప—(చెవులు మూసుకుని) రామరామ ఎ-తిటి పాపపుమాటవిన
వలసి వచ్చెను? యవసభటులాగా! మీరిట్టిమాటల నాడ
వలదని నేనిదివరకు మీతో వచించి యుండలేనా? చచ్చుట
కైన నంగీకరింతునుగాని రామార్పణచుగొ శరీరమును గొని
పోయి మీయవళరాట్పదంబులఁ బడవేతునా చేసినపాపముల
నేమో చేసితిని. మిగిలినకాలమైన పరమార్థమునకుఁ బాటు
పడవలదా? నాతో మీ గావిషయమును ముచ్చటించవలదు.
మీరెన్ని బాధలనైనఁ బెట్టుచుండును. నేనిట్లే యనుభవించు
చుండెదను.

ప్రధ—అచ్చా! నీకీఖమ్మంపూరాతినాలీవుంటే మాకి యేమ్మిసెమ్మూ
లా! (ద్వితీయునితో) క్యారే! క్యాహుదా?

ద్వితీ—సబ్బమూర్తై. నజ్జకాగయేతో శరీరలాతేహై.

ప్రధ—ఆ వే! గోడీబొమ్మన్. (ఇరువురును గోపన్నను చేతులు విరిచి కట్టి నిష్పాదగ్గరకుఁ దీసికొనిపోయి యందుఁ దొక్కించుచుందురు.)

గోప—

(24 వ అనుబంధము.)

హా! రామా! రక్షింపుము రక్షింపుము. అనాథుడను, అజ్ఞుడను నీవాపుఁ గోరినవాడను బ్రదికియున్నంతకాలమును నిరూహాత్మ్యమునే చాటుకొనుచుఁ బ్రదుకదలంచిన వాడను స్వామీ! నామనవిసి వినుము

‘ఉ. భండనభీయఁడార్తజన ధాంధవుఁడుజ్వల బాణతూణ గో
దండకశాప్తచండ భుజ ధాండావకీర్తికి రామమూర్తికి
నొండవనాటి దైవమిక ధేనినేగడఁగట్టి బేకా
దాండద దాండదాండ నిన ధంబు లజాండమునిండమత్త వే
దండమునెక్కి చాటుదను ధాశరథి కరుణాపయోనిధి.”

‘శా స్వాధిస్తానసరోరుహే ప్రోలస ధృలాంత వర్ణాశ్రయం
బ్రహ్మగ్రంథి మహాన్నతే కరతలే ధీగుండికా మాలికాం
వీరే రత్ననిధం సరాభయకిరం వాణీములం బిభ్రతిం
సాక్షాద్దోధ మనన్య మంగళకరం ధామం భజేతారకం.”

(17 వ అనుబంధములోని 4 వ చరణం)

ప్రధ—(గోపన్న నీవలకులాగి) అరే కైసాఖగాబ్ది నాయాహై మన
పానాల్కారక డాస్కీ వచ్చాడు. నాదీ ఖాబూసేతుల్తుండిపో
తున్నాయి. యెహిఅద్దీనహి. సైతాన్లేకోతే హింతమంటా
లోపడి యెల్లాబత్తుతాడు.

ప్రతి—మేరాహాత్ఫీ జల్లాతేహై. మైక్యాకరుం? సర్కార్కానమ్మక్
ఖానేసే అయిసా తక్లీఫ్ఫేపహ్నాహువా? సామ్మాతిన్నందూక్
నాకరీ సెయ్యాల్లేదూ?

న్యాయా? నీసగకల్పమును దెలిసికొన నాతరమా! నానేర
మేమో నేను గుర్తింపజాలను. నీవు వచింపవు నాకష్టమిడ
రద. ఇకనాగతియేమి? నిన్నింకఁబ్రార్థించిన లాభములేదు
లోకమునందు తాడిగట్టిగదాడించినప్పుడు కొమరుఁగు లెల్లి
చాటునకేగుటయు నాయును తనభర్తతోఁజెప్పి బిడ్డని గావా
గుట సహజమైయున్నది కావున నేను నిదేవిధముగ నాతల్లి
యైన జానకిదేవి నాశ్రయించెను. తల్లికైన నించుక దయ
చాకపోదు. తల్లీ! దాసవంకల్పవల్లీ! నీనాధునితో వచించి
నన్నుద్ధరింపుము. నీమనోనాముకునితో నీ దీనునిమొరల
కింపుమని హెచ్చరింపుము. తల్లీ! నీపితృణమే నావిషయమై
యూహాహత్మ్యసితో వచింపుము.

బాహుయుగళముచేఁ ♦ బరిర భమునొనర్చి
మక్కునఁ జెక్కిలి ♦ నొక్కువేళ
అంకమునాజేర్చి ♦ యతిమోహమగ్నుడై
హెచ్చైన పేమము ♦ ద్విచ్ఛవేళ
భరలశతుఃస్పాది ♦ పరివారమంతయుఁ
బ్రక్కగైవారము ♦ బృలుకుచేళ
తతహంసతూలికా ♦ తల్పము దుగడి ని
ద్రీనువీడిలేచెడి ♦ తిని తల్లి
గీ. నీదుహృదయేశ్వరునితోడ ♦ నాదుకష్ట
ములను విన్నవముంజేసి ♦ పలువిధముల
నీదు దాసానుదాసుఁడు ♦ నీల్లనున్న
వాడటంచును తల్లిరో ♦ పల్కుమమ్మ.
(25 అనుబంధము)

తల్లీ! జగన్మాతా! నీవొక్కదానవు గట్టిగఁ బట్టుపట్టినచో
శన్నుద్ధరింపఁగలుగుదువు నాయాగామిసంచిత ప్రార్థములను
ఓటాపంచలుచేయఁగలవు. నీకృపయే మావంటిదీనుల కాధా

రము. చతుర్దశభువన పరిరక్షణచణమగు భవదీయ మందహాసోత్పల్లవికసిత సుందరవదనారివిందమే ననుబోలువివన్నులకు మోక్షసాధారోహణాధారమగు సోపానము లోకమాతా! సంకల్పమాతృమున జగములనిచ్చవచ్చినట్లొనర్పఁగల యిచ్చాశక్తి క్రియాశక్తి జ్ఞానశక్తి మయమైన చిత్స్విరూపిణివి నీవు కావా! నీయభీష్టమునకాటంకమున్నదా నీవుతలంచినయెడల కానిపనియొక్కటి కిలదా ఓ ప్రకృతిస్వరూపిణీ! ఓయోగమాయాదేవి! ఈయనంతికోటి జీవరాసియంతయు నీమాయచే మోహితమగుచున్నది. అట్లే నన్నగూడ నీవలలోఁ బడవేయక మదీయోద్ధరణోపాయమేమైన నన్నయెడల ననుగ్రహింపుము. అక్కటా! నేనెంతిమందముకొని. సమస్తమునకును నాధుడై కారణభూతుడై ప్రేమికుడై వెలుగుచున్న పరమేశ్వరుడగు శ్రీరామచంద్రుడే నన్ను పేక్షించియుండ నాదేవునాధారముగఁ జేసికొనియుండు సీతాదేవి నన్నుగాపాడునా. లాభములేదు. ఈయనాధునికెవ్వరును దొడురారు. ఈక్షినుని మొఱాలకించు వేల్పులెవ్వరునులేకు. ఎందుననుగొఱఁగాని ఎవ్వరికినిఁ బనికిరాని ప్రయోజనశూన్యమైన వ్యర్థమైన యీశరీమును వహించుటేమిలాభము? జీవములను బరిత్యజించుటయే సర్వోత్తమము. దానికేదిమార్గము? విషభక్షణముఁజేసి చచ్చిపోవుదమనుకొన్నను వెలుపలినుండివచ్చు మార్గములేదు. (ఆలోచించి) ఇట్లుచేసెదను. ఆ శ్రీరామచంద్రునకు నామానసరంగమున నొక్కమాటు పూజనల్పి యామహాత్ముని యనుజ్ఞనడిగి యోగమార్గమున వాయువును నిరోధించి ప్రాణనిలంబును వదలెదను. రామా! తారకనామా! ఎన్నిజన్మములెత్తినను నాకు నీభక్తియే లభింపఁ జేయుచుండును. నిన్నువదలను. (26 అనుబంధము.)

(కన్నులనుమూసికొన తెరవడును.)

తృతీయరంగము—ప్రవేశము, ప్రకృతి

(27 వ అనుబంధము.)

ప్రకృతి—అనంతకోటిజీవరాసుల కాధారభూతమై తరుశీలాది స్థావరములకును మానవజంతుపక్షి క్షిప్తికీటకాది జంగమములకు నిలయమై జనమరిణాద్య సస్థాసమేతిమై సుఖదుఃఖాది బహువిధరీతాస్పదమై నానావికార సమన్వితమైన యీవిశ్వరంగ నిర్మాణమున కాధారభూతమైన సంకల్పమాత్రమున సర్వప్రపంచమును దలక్రిందుగ నొనర్చుచు నాగామిసంచీతి పారభృద్వచేకములగు మిషలఁ గల్పించి మోసపలోకముగలంచి మదియ పాశముల వారిగట్టుచు తలఁచినంతచే సమస్తలోకములను జ్ఞప్తిమాత్రావశిష్టముగనొనర్చి యిచ్చవచ్చినట్లు క్రీడించుచు నామాయచేఁ గప్పినైచుచు సంచరించుచున్న నన్ను నదిలి యీక్రియాకీలాపమునంతయుఁ బరమేశ్వరుడై చేయుచి న్నాడినియు మనకింకల నొనంగుచున్నాడనియుఁ భలంచి యీనరులు నేరస్థులగుచున్నారు. నిశ్చయమును విచారించినయెడల గుణరహితుడై నిరసనయై వికారదూరుడై జాతిగుణక్రియాకార హుస్యమైన భగవంతున కీకార్యములతో చెలిచూపుము సంబంధములేదు. పరజ్యోతిస్వరూపుడైన దైవము నాధారముగాఁజేరికొని ఈకార్యమును నేను నడపుచున్నదానను ప్రపంచసంబంధమగు నటనమంటియు నాలీలయే ఎక్కడఁజూచినను నావిలాసమే. యీవిశ్వమే మదీయనాటకరంగము. పరమేశ్వరుడు సూత్రధారుడు నేనునటిని. ఈరంగమున బ్రదర్శింపబడు సృష్టిస్థితిలయ నాటకమునకుఁ దగిన పాత్రముల నాయత్తపాత్రులు నాడించుటయు నావంతు. ఈవిచిత్రరహస్యము నెవ్వడేని భేదింపగలిగెనా నాచేసృజింపఁబడిన యీభూతకోటిలో మానవజాతిమాత్రము కడు హేయమైనదశ ననుభవించుచున్నది. పారల నెందుకు సృష్టించితిని

యను విషయమును వారి కెఱుగఁజేయుటకై ఘణ్యపాప విమ
 ర్శనమును బోధఁజేసితిని. ధర్మమందాసక్తియు దైవమందు
 భక్తియు కలిగియుండునట్లు సాచరింపవలయునని బోధించితిని.
 లేకున్న సరికిఁగనునకుఁ గాల్పక మరసి బెదరించితిని. కాని వారి
 బుద్ధి పెడఁజోవువలకేగ మొదలిడినది. ఇనమునుగూర్చి యగ్నికి
 సమ్మెట చెప్పలన్నట్లు ఈమఱుభృథులవలన సత్ప్రవర్తనకై బాట
 పడువారి హృదయములను గూడ గట్టిగామోహపెట్టి నాపాశ
 ములఁగట్టి వారిచిత్తస్థైర్యమును బరీక్షించవలసి వచ్చినది. కిష్ట
 పెట్టవలసి వచ్చినది “కష్టీఫలీ” యనునట్లు నేనిచ్చు కిష్టము
 లకు సహించి నామాయను గుర్తెఱింగినవాఁడే నాయనుగ్రహ
 మునకుఁ బాత్రుఁడై యపవర్గసౌఖ్యము నందుచున్నాఁడు.
 బోధించుచున్నను చెవులఁజెట్టికి ఒధిరఁజిఱిగావడు నలె దాని
 లోని మంచిని గ్రహించఁజూచినవారు మదీయ మాయావాద
 బద్ధులై నానేవకులగు కామకౌఠియ లోభ మోహ మదమాత్మ
 ర్యాహంకార దంభప్రగల్భాదుల వాఱఁబడి యధోగతిపాలగు
 చున్నారు. జీవకోటియొక్క జనన మణిములు నాలీలలు. ఈ
 మానవజాతి తాను పొందుచున్న సాంసారిక వ్యామోహము
 తయు నాసుకర్పము. పామజనము దీనిరహస్యమును గను
 గొనఁజాలకఁ గట్టములన్నయు దైవదిత్వములనియు సుఖమంత
 యుఁ దనప్రయోజకత్వమనియుఁ దలంచుచున్నాఁడు. చదువు
 కొనినవారు కొందరిగియంతయు మాయావిలాసమని యొక్క
 నైపునఁ దనునోటఁ బల్కుచుండియుఁ మనశ్శుద్ధిలేమి నాపాశ
 ములను పదల్చుకొననేరక యల్లాడుచున్నారు. ఈసంసారవ్యా
 మోహ మహాసాగరమునఁ దాము బుద్బుదప్రాయులై యా
 ప్రవాహమునఁబడి పోయిపోయి దరిఁ గానలేక తుడకేదో
 యొక సుడిగుండమునఁబడి యూపిరితిరుగక కొట్టుకొని చచ్చు

చున్నారు. న సాదించినదానిలో తాము కడుపునిండునట్లైన
 భుజంపక యొకరికి బెట్టక గవ్వలతోఁగూడ కూలివానివలె
 పోవుకేసి బిడ్డల కొసంగియో లేక యే యపాత్ముఁడగు దత్తు
 నకో యప్పగించి యిహమునకుఁ బరమునకు దూరులగుచున్నా
 రు. ఇట్లు విచారించినకొలఁది మానవజాతీయందచేక హేయ
 ములు సంకరములుత్పన్న మగుచున్నవి నేను వీరినిట్లు చేయు
 నునిచెప్పతిరా ? సుఖమునకుఁ బుట్టించితిని. పుట్టించి బుద్ధికలిగి
 బ్రచుకుమంటిని. నామాట వినకున్నవాని నధోగతిక్రీడితిని.
 ముందు కిష్టపెట్టిన సహసముకల్గ వానిని ముక్తికిని తదన్యప
 సురమునకు నిడ్చితిని. సకలకార్య సమర్థమగు నామాగా
 ప్రభావమున దొక్కిరియింపబడెని పుణ్యపాప విమర్శనయు
 నుచితానుచితము కలుగుచున్నది. లేకున్నచో మానవుల
 కాలమునఁ బ్రక్కడి మాటలకు చేసెడి చేతలకును కూసెడి
 కూతలకును తృప్తిమభిక్తికిని మోసములకు విపరీత సన్యాసము
 లకు మెట్టవేరాంతములకును మోక్షము పెఱిగింపి తోట
 కూరకాడవలె నొరుకవలసినదె. పాపమిగానుభక్తుఁడగు గొప
 న్నినుకూడ నేనిదేరీతిని పూర్వకృత దుష్కృతమనువకను పెక్కు
 చిక్కులఁ బెట్టితిని. ఇదిదెందునను నామాయకుఁ గట్టుపడికి
 నిరంతర రామనామ ధ్యానానకుఁడై మానసఖాజ సల్పుచు
 గొలఁదికాలములో మరణమునకుఁ గృతనిశ్చయఁడై యున్నా
 డు. ఇతనిభార్యయగు శారదాంబయు నిరుపమాన వాతివ్రత్య
 ప్రభావమున నన్ను మెప్పించి నిరాహారి వ్రతదీక్షయై కాళీ
 రూపమున నన్నుగొల్పుచు భర్తమిత్రునియింటఁ దనపుత్తుని
 సైతము వదలి సుఖములనవీడి విరాగినియై నన్ను దన హృద
 యంతరాళమున బంధించివైచినది. కావున నీభక్తునకాపదలఁ
 దొలంగఁజేసి వీరిద్వరిమూలమున భక్తిప్రభావము చేశమున

విస్తరింపఁ జేసెదనుగాక. ఈతానీమా పూర్వభవంబున పరమ
తపోగరిష్ఠుడైన విప్రుడయ్య నహంకార ప్రధానుడగుటచే
యీజన్మమున యవనాధీశ్వరుడై జన్మించెను. నేనిప్పుడేపోయి
పరమేశ్వరుని తానీమాకు మారువేషమున దర్శనమొసఁగి
యాభక్తుని జెఱవదలింపఁ బొత్తిరించెను. (అంతిర్ధానమగును)

(తెరయెత్తగా తానీమా శియనమందిరము కనఁడును.)

తానీమా పరంశిష్యుడగును)

తానీ—(తృప్తిపడిలేచి) ఏమి యీవినిశి? స్వప్నము. రామదాసుకా!
సేవకులట. రామలక్ష్మణులు. నేనన్యాయముగ భక్తుని
చెఱలోనుంచితిననియు నదలికెట్టుకున్న నీకుఁ గష్టములు లభింప
గలవనియుఁ బల్కి- మాయమైపోయి. బాపుకా! ఇదెంతి కేచి
త్రమైన కల. నాజన్మమధ్యమున నేకక్షయమును గాంచి
యెఱుంగను. ఆహా! అపురుషుఁడైతెనునరాదు. య.

(నేకధ్యమున గదితొలుపు తొలినస్థితి.)

ఇంతియర్థరాత్రిసమయమున నెప్పుడో కల్పమొనగా
రు. పహరావాద్యోచైయగుదుర! పోయి విచారించినచేదనిన.

(శలుపులనులనుదీసి నచ్చి కూర్చుండును. సేవక నేచుభారులగు
రామలక్ష్మణులు ప్రవేశింతురు.)

తానీ—ఓయో! మీ గెవ్వరు?

రాము—రాజభటులము.

తానీ—ఈయర్థరాత్రమున నెట్లురాగల్గితిరి?

లక్ష్మణ—మాకుఁజూరరాని ప్రదేశములుకలవా?

తానీ—అట్లనా?

రాము—కాకమరేమి.

తానీ—ఎన్నియోపహరాలకడ విచ్చుకత్తులతోఁ గాచుచుండ మీరే
గీతిగ వారికన్మోరగించి యిటువచ్చితిరి?

లక్ష్మ—అదియే మాకడనున్న శక్తి. మమ్ముచూడఁగలవారును మమ్మెదిరించువారు నింతకుమున్ను పుట్టియుండ లేదు.

తానీ—మీరుచాల గర్వముగా ప్రసంగించుచున్నాఁడు. ప్రభువులకడ నిజేనా ప్రసంగించుట

రాము—మేము మాప్రభువులనుదప్ప తదితరులను మన్నింపము.

తానీ—అంతగర్వమా? మీసంగతిని విచారించవలసినదే ఎవరక్కడ?

లక్ష్మ—నీవంతకన్న వేయిగొంతుకలు పెట్టుకొని యరచినను ప్రయోజనములేదు. ప్రత్యుత్తిరవలరాదు.

తానీ—మీరెవరి సేవకులు?

రాము—మాయజమానునియొక్క సేవకులమే.

తానీ—బుద్ధిహీలారా! మాయజమానుని పేరేమి?

లక్ష్మ—చూడు! బుద్ధిహీనత మాదికాదు. వచ్చినవారిఁదెలిసి కొనలేని మందుఁడవు. నీదే బుద్ధిహీనత. పేరేమిని నీవడుగ లేదు. మేము చెప్పలేదు. అడిగితివిగావున చెప్పెదనువినుము. రామదాసు గోపన్నగారు. తెలిసినదా.

తానీ—మీపేరేమి?

రాము—ఇతనిపేరు లక్ష్మణజీ.

లక్ష్మ—ఇతనిపేరు రామోజీ. మేమిద్వార మన్నదమ్ములము.

తానీ—(తనలో) విరతోమాట్లాడ భయమగుచున్నదేమి? సత్వరము వీరిని బంపివేయవలయును. (ప్రకాశము) మీరెందుకు వచ్చితిరి?

రాము—మాయజమానికి దొరయగు శ్రీరామచక్రస్మరి యిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. నీవధికారాంధుఁడవై యొకనీచుని మాటలను నమ్మి మాభక్తుఁడగు గోపన్న నెఱతయో బాధించుచున్నావు. మేమీసేవకులతోఁబంపు ద్రవ్యమునుగొని యతని పదలిపెట్టనియెడల నీవు దైవకోపమునకు బాతుఁడవయ్యె

దవు. నీవు దాని నెన్నిటికిని దప్పించుకొనజాలని చెప్పెను.
ఇదిగో మీదర్శివ్యము. మాకురశీదిమ్మ మేముపోవలయును

(అని బంగారునాణెముల కుప్పగొయ్యెను.)

తానీ—(సంతోషముతోఁ, ఓయీ! ఇచ్చుచుంటిని గూర్చుండును.

రాము—ఇంతవరకు లేనిమర్యాద డబ్బునుజూచినపుట్టినది దానికెంత
మమ్ము బంపుము.

తానీ—(వా)సియ్యాయ రామలక్ష్మణులతిని మూర్ఖాగతునిజేసి య
తర్థానమగుదును.)

తానీ—(లేచి) అబ్బా! ఏమియీనిదర్శి? నాకు కిలలపైకిలలు వచ్చి
చున్నవే! ఏరీ! ఇంతముందు నాతోమీట్లాడిననాడు ఇ - గో
బంగారునాణెములు స్వస్థగిలేవస్తువులు పోత్యక్షమగురా
లేదు. క్షణి! నేనెంత దుర్మార్గుడను నన్నేధికించిని పెన్నెను
బోగొట్టుకొంటిని. మందభాగ్యుడను నెన్నెను మోయు మహా
త్ముడగు గోపన్ననునదల్చి యతిని చాచివ, బ్రాహ్మి శరణును
వరకు నాకూరిటకిలుగదు (సెక్కుమించును)

4 వ రంగము—చెఱిసాల.

గోప—

(28 వ అనుబాధము.)

“శా. సత్యజ్ఞానమనంత మచ్యుతిమజా అవ్యాకృతిగ తిత్పరం
కూటస్థాణ్ణి సమస్తసాక్షిమనఘం నాక్షాన్విరా త్తత్త్వదం
వేద్యం విశ్వమయం స్వలీనభువనం స్వారాజ్యసౌఖ్యప్రదం
పూర్ణంపూర్ణతిరం పురాణపురుషం రామంభజ తారకం”

“శ్లో. మాతారామో మత్పితా రామభద్రః

స్వామీరామో మత్పితా రామచంద్రః

సర్వస్వంమే రామచంద్రోదయాభు

ర్నాన్యం దైవం నైవజానేనజానే.”

శా. వేదంబుల్పదునాల్గు విద్యలును త ♦ ద్విభ్యాతశాస్త్రంబులో
నాదానంద విలాస రాఘవ భవ ♦ న్యాహత్యైమేజాట సా
మోదఁబొప్పఁగవెంటి నీ సుపదవి ♦ న్నొందఁగ వాంఛించితి
నాదానీదయ నాయెడన్జననహీ ♦ నా దీనచింతామణి.

(విభ్రాంతుడై తానీషాయను, అక్కన్న
మాదన్నగార్లు ప్రవేశితురు)

తానీ—కొన్నైరే పహరావాలా?

మాద—వీడు నిద్రపోవుచున్నాడు.

తానీ—(కాలితో తన్నన.)

ప్రధ—(లేచి తానీషానుజూచి వడకుచు) అదాబ్బందగి! హజరత్
తక్కిర్నా ఫర్నాచాహియే (భయాపదను.)

తానీ—డరోమత్. జరూర్ ఖైదానాఖోల్కగ్లోన్నాకేహాత్మే రహ్మే
బేడీఫోడ్కర్. ఇధర్నావో?

ప్రధ—జి! హుకుం [తలుపులను దెరచి గోప్యము సంకెలల నూడిఁ
గొట్టి తీసికొని వచ్చును.]

తానీ—[గోప్యము కాళ్ళపైబడి] మహాత్మా! రామభక్తాగ్రేసరా!
అపరాధిని అజ్ఞాడను. భవదీయ మాహాత్మ్యము నెఱుంగక
బెక్కుగతుల బాధించితిని. క్షమించితినిని పల్కు వరకీ పాదము.
లను వదలను.

గోప—[లేవదీసి] యశనాధీశ్వరా! నీవేమిచేసితివి? న్యాయమును
విమర్శించి నేరమునకై శిక్షించితివి. నేరస్థులను దండింపకున్న
పరిపాలన మెట్లుసాగును? ఇదంతయు నాపాపమే. కాకున్న
నాకీసితి రాకనే యుండెడిది. నన్నేలవదలించితివి? నేను! కు
ముణస్కుడనేకదా?

తానీ—మహానుభావా! నాయపాదమును మన్నింపవలయును. అట్లనువరకు నాకూరట కలుగదు. నాకు మీగుఱుణస్థులనుమాట నాచెవిని బడకూడదు నేచెతియు పాపినికినుక చెతికునచ్చిన కల్పవృక్షమును ఛేదించినైచికోవి. ఆమహాస్థులు లోకరక్షకులు. సేవక నేపథ్యానై భక్తుసేనదలించి ధనము నొసంగవచ్చినది. మగదుడనై గృహపజాలక మహాపచార మొనర్చితివి ననిట్టివాడెనని యెఱుగక నొకనీచుని మాబనునిని కెక్కుకెలుగుల బెట్టితిని. ఇచ్చియేయూపుగాణపునునఁడు గొన్నవలంప నాకిచ్చిన బంగారు నాచెములు.

గో—(కన్నల నద్దికొని) ఓహోహో! ఇందు ప్రితిదానిమీద ను సితారామ లక్ష్మణ స్వరూపములు ప్రకాశించుచున్నవి. యవనావీశ్వరా! నివవతారిపురుషుఁడవు. కాకున్న యెగీశ్వరి దుర్లభుడగు రామసాక్షినప్రాప్తికినిగుని? న్యామి! రామచంద్రా! ఇన్నదినమునఁగి నిన్ను గొనుచున్నను నాపైన నికు దయరాలెదు. సేవ దగ్గనము నాకు కలుగలేదు.

తాకి—(ప్రసమునిజూచి) శిరస్తాదాక్కు శేఱ.

ప్రస—హాజూక్కు హుకుం. (వెళ్ళి రంగారావుని గొనివచ్చును.)

తాకి—రంగారావు! నాఁడు నాతో చెప్పినమాటలను బాజువునకు దెమ్ము. మంతులువచ్చినాగు

నూచ—రంగారావు! ఎంతవాడనైతిని. తిగుకుఁగితిమాలిన హాద్యశాలుండవని దయచేతి చిన్నసోఱునుండి పోకివరకుఁ జెంచిన ప్రభువుతోడనే యనశ్శములాడితినిగా. నిన్నితివరకుఁ దెచ్చుట మాదిపోరపాతే! సగ్గార్! పండన్నమాటలేవి?

తాకి—భద్రాచలందస్తు ఆరులక్షలు మీరుమువ్వురును పంచుకొని రవి. బ్యాష్! ఇట్టిపనులుచేయకుండ నిన్ను నొకఁటిలోనుండి తప్పించితిని. నరములేని నీనాలుకవలన పూజ్యులైనవారిని కడగండ జెట్టితిని.

గోప—తురుష్క-చక్రవర్తి ! అది నాగ్రహచారదోషముగాని వాని దోషముకాదు.

రంగా—(తనలో) పరులకొంపఁ దీయవలయుననిదలంప జేవుఁడు నా నోటనే మట్టికొట్టినాఁడు. అహః! లోపదవిలేకపోగా అత్యాశ కేసందుల కున్నదికూడ పోయినది. దురాశ దుఃఖముచేటన నిట్టిదే (వెళ్ళును.)

తానీ—మంత్రిపుంగవులారా ! నాపొరపాటునకు మన్నింపుడు. మహా నుభావా ! రామదానా ! శ్రీరామలక్ష్మణులు చెల్లించిన ద్రవ్య మంతయుఁ దాముకట్టించిన రామాలయమునకిచ్చితిని. మఱియు నేటేట నా జేవుని యుత్సవపు ఖిన్నులన్నియు మావంశమువారి దుష్టులైర్పాటొనర్చితి. అమకింకేమి కావలయును ?

గోప—అయ్యో ! నాకింకేమి కావలయును ? నీవ్రవ్యము నెంతయో యనుభవించి యుంటిని నాకు వలయునది రామభక్తియే.

తానీ—అదికాదు. మీచేత పనిచేయించి మీకిచ్చుటక యీవి కాగు అదికూలియే. నాయాతిధ్యమును మీరిప్పుడు స్వీకరిం చుటయే నాకానందము

(కబీరు శారదాంబతో ప్రవేశించును.)

శార—ఎన్ని దినంబులకుఁ బ్రాణేశ్వరులు కనుపండువొనర్చు చున్నా రు? సహాపించి నమస్కరించి కన్నీరునించును.

గోప—(లేచి) ప్రియసీ ! విచారింపకుము. కర్మఫలితమిట్లున్నది. గురువరా ! ఈసమయమున తమ దర్శనము దొరుకుటానంద కరము.

కబీ—వత్సా ! రామభజన మొనర్చుకొనుచు భద్రాద్రికేగి నీహి తుని వంకటేశమును నీకొమఱునికూడఁ గలసికొందము. రేపే శ్రీరామనవమి ?

తానీ—అట్లయిన మేమును వచ్చెదము.

గోప—యవనాధీశ్వరా ! వాంఛలు దీరినవి. పెద్దలందరి యనుగ్రహమునకు బాతుడనైతిని ఇంకేమి కావలయును. అయినన్నిటగూ గాక.

—♦ భ ర త వా క్య ము . ♦

గీ. రాజులకు సర్వసమతను ♦ రాష్ట్రమందు
జనులకును పరస్పర మైత్ర ♦ తను ఘటించి
దైవభక్తికొసంగి యా ♦ దశరథసుతుఁ
డెల్లవేళల భక్తుల ♦ నేలుగాత.

అందరమును కలసి రామునకు మంగళమును బాడవలయును. (మంగళము.)

[పాడుచుండగా తెరపడును.]

శ్రీశాంతిమూర్తి పండిత కేతవరపు శివరామశాస్త్రిగారిచే
రిచింపబడిన భ క్త రా మ దా ను రూపకము
స మాప్త ము .

శ్రీ సీతారామాంజనేయ ప్రెస్, పవరుపేట రైలుస్టేషనువద్ద.

ఈనాటకములోని అనుబంధములు.

హిం. కాపీ-ఏక. 1 వ అనుబంధము.

రామరామ రఘుకులసోమా | తారకనామా దానవభీమా॥ రా॥
 1 నీరజదళసమ లోచనరామా | నీరధిబంధన కోదండరామా॥ రా॥
 2 రావణశుద్ధన రాఘవరామా | రాక్షసనాశన సీతారామా॥ రా॥
 3 నీచరణంబుల నమ్మితిరామా | నీదాసుడనంటినిగదరామా॥ రా॥

కళ్యాణి-ఆది. 2 వ అనుబంధము.

ఎంతనిమొరలిడు దేమనిపొగడుదు | నేటికినినుగొనవోరామా॥ నేనెం॥
 అ॥ సుంతయైనదయ జూపవచేల | పంతమానాపై పావననామా॥ ఎం॥
 చ॥ బాలుడనీధ్యాన లోలుడనజ్ఞుడ॥ పాలనసేయుము పరమపావనరామ॥
 పాలితసురగణబంధవిమోచనచాలగనేలుమీ బాలునిదాసుని॥ ఎం॥

హిం. కాపీ-ఆది. 3 వ అనుబంధము.

బ్రహ్మానందము కలుగునునీ | పదయుగములనెద | భజయిం
 చెవ శ్రీరామా॥

దశరథనందన | దానవభంజన | దయంభరణనను | దరిజేర్చు
 మురా | దాసులనేలగ వేగమెరారా | దా నీదాసుడనంటినిగాదా |
 రామ॥ బ్రహ్మ॥

మోహన-ఆది. 4 వ అనుబంధము.

1 కోదండరామ కోదండరామ | కోదండరామ పాహి॥ కోదం॥
 2 నీదండనాకు నీవెందుబోకు | వాచేలనీకు వలదుపరాకు॥ కో॥
 3 జయగిఘవీర | జగదేశశూర | భయదనివార | భక్తమందార॥ కో॥

- 4 తల్లివి! వె | తండ్రివివి వె | చాతయునీ వె | దైవంబునీ వె॥ కో॥
5 సరసిజనేత్రి | సాందర్భగాత్ర | పరమచవిత్రి | భవ్యచంద్రత్రి॥ కో॥

నాదనామక్రియ-ఏక. 5 వ అనుబంధము. (కీబీగు)

- 1 రామచంద్రీకు కళాశాలే | మానస శ్రీమత్॥ రా॥
- 2 సంతతి జపతప | స్వాంతమానిగణ | హృదయరంగమే ! చల్నే శ్రీమత్॥ రా॥
- 3 కామాదిరిహాకు ఖిలల్కల్పే | కామితార్థఫలదేనే శ్రీమత్॥ రా॥

మోహన-ఆది త్రిశ్రీగతి. 6 వ అనుబంధము.

- 1 అయ్యామికరుణను ధన్యఁడనైతిథాశ్రీకే | జన్మరుతరియించెనే॥ డయ్యా॥
- 2 పావనచరితానీదగు | పరమమంత్రీవాచమునన్ | బ్రహ్మానందము కల్గెను | ధన్యమయ్యె నాజన్మము | పతిహాపాపచరి జపమును | జేయుటకిక నదనుదొరికె | నా॥ కయ్యా॥

భరహరప్రియ-ఆది. 7 వ అనుబంధము.

- 1 సంకల్పమెట్టిదో మనసా | సర్వేశ్వరుడౌరాముని॥ స॥
- 2 పంకేరుహాసనశంకర | వాసవాదివందితుడౌ రాముని॥ స॥
- చ॥ సర్వభూతాంతర్గతుడై సముడై | సర్వకర్మములకు సాక్షి యైయుండే॥ సర్వేశుడౌశ్రీరామచంద్రీ | స్వామియైన దేవుని రక్షికుని॥ స॥

కాఫీ-ఆది. 8 వ అనుబంధము.

- 1 ఏతీరునమము దయజూచెనవో | యిసవశోత్తమరామా ! నా తరిమా భవసాగరమీదను | నళినదళేక్షణరామా॥ ఏ॥
- 2 శ్రీరఘునందన సీతారమణా | శ్రీత్రజనహోషక రామా | కారుణ్యాయ భక్తవరదనను | కన్నదికానువు రామా॥ ఏ॥

పాహిమాం శ్రీరామయంతే పలుకవైతివి | నీస్తేహమెట్టిదని చెప్ప
నోహూహూహూహూహూ ఓహూ॥ పా॥

శ్లో—ఆది. 17 వ అనుబంధము.

1 రానూ మానుష కేషవి నోదా | కామారీ వినుతాంబుజపాదా |
నామాటలగై కొనుమివిప్పడు | నారాయణనన్నేలుకోరాదా॥రా॥

2 కేశవ నీకోపమునామీదా | జేసితె నీకవక్తీర్తియెగాదా | వాసిగ
నాపరితాపములను రఘు | వర వేగ మెయిక మాన్యగరాదా॥రా॥

ఓ నాపైనుంతయైనా దయలేదా | యోపశుపతి కార్కుకవిచ్చేదా |
శ్రీపతి నాపరితాపంబుల నెడ | బాపగ నాకడకికరాగోనా॥ రా॥

4 దాసబృందముల బోధితువుగాదా | దాసుడనని మొరలిడితిని
గాదా | వాసిమీర నామొరాలకించియు | వారిజాక్షునను గావగ
రాదా|| రా||

పూరిక శ్లాఘి—ఆది. 18 వ అనుబంధము.

గానలోల శ్రీ | కరుణాలవాల॥ గా॥

౮॥ దానవాంతికాన ద్దరిజేర్పుమయ్య | జ్ఞానదాయకాశీ | రామచంద్రోనేప॥ గాన॥

చ॥ నీవు లేనితలము నిఖిలలోకములను | నీరజాక్షు వెదకి కనజాలము
య్య | దేవదేవదయాపరిపూర్ణభావా | బావహరివినుత పరిమా
నందరామ॥ గా॥

దేవగాంధారి—ఏక. 19 వ అనుబంధము.

- 1 రామా! జయరామరామ! పట్టాభిరామ! తారకసుచామా॥ రా॥
- 2 ఏలా | ననుగావగరావదిమేల | వరభక్త్యు దపచిపాలా | నీదా
సుడనని మొరిలిడితినిచాలా | గావరిమ్మునధరచాలా | యీ
వేళ | శ్రీపాలా | యీలీల॥ రా॥

లతాంగి—ఆది. 20 వ అనుబంధము.

- అపరాధములన్నియు మన్నించి | యాదరింపునయ్య నేచెసి॥ అ॥
- అ॥ దయతోడనా మనవిచాలించి దరిజేర్చిపోన తరుణ బిడేనా॥ అ॥
- చ॥ నిన్నుచాలనమ్మి యున్నవాడనని | నన్ను తాగిరామా విన్నునిమ
కొంటి॥
- మన్నించినాదు బాధమాన్పవేల | మహిజాధిపాలా | మహాభక్త
లోల॥ అ॥

21 వ అనుబంధము (శౌరవాహిని)

నాదనామక్రియ—చతు-ఏక.

- ఎంతపనిజేసితివిరామా | నిన్నుయేమనగదును సార్వభౌమ॥
- అ॥ పంతిమానామీద పరిమపావననామ | సుంతైనదయజూడవే నా
మనోహరుని॥ ఎం॥
- చ॥ కటకటా నాప్రాణనాధుడాచెఱలోన | కరినశిక్షలచేత గాసిల
చుండెనట॥ ఎం॥
- 2 అయ్యయ్య దయజూడుమయ్యా నాదగు | కుయ్యాలింపవదేల
నయ్యా | అయ్యయ్యానాధుడా యవనభటులకుఁజిక్కి | యత్యంత
పరితాపమునమున్నె రామయ్య॥ ఎం॥

కి మురిపెముతో నాస్వామివినీవని | ముందుగదెల్పితి రామా |
మరువకయిక నభిమానముంచు నీ | మరుగుజ్ఞాచ్చితినిరామా॥వీతి॥

మోహన—అది. 9 వ అనుబంధము.

అదుగోభద్రాద్రి గౌతమి | యిదిగో చూడండి॥ అ॥

అ॥ ముదముతోసీతామదిత లక్ష్మణుడు | గదిసికొలువగా రఘుపతి
యుండెడి॥ అది॥

చ॥ చాగున్నర్జునాదగోవుర | ద్వారములును సుందరమైయుండెడి |
అనుపమానమై యతిసుందరమై | తనరుచక్రమున ధగధగమెర
సెడి॥ అది॥

కళ్యాణి—అట. 10 వ అనుబంధము.

కిలియుగవైకుంఠము | భద్రగిరిశునిలయము సేవితము॥ కి॥

అ॥ హితులారా మనమందర | మీ వేళనుగుమిగూడి | యతిభక్తితోడ
శ్రీరాముని ధ్యానింతుము॥ క॥

చ॥ శ్రీరామ శ్రీతజనకామ తారకనామా | సీతామనోహర | శృం
గారరామాయని నోరాటరాముని | స్మరణసేయుచుమనము | సా
రెకు గౌతమీనదిని స్నానమాడి॥ క॥

బేహగ్—అది. 11 వ అనుబంధము.

1 జయజయజయశ్రీ రాఘవరామా | జయజయజయశ్రీ సాకేత
రామా॥ జయ॥

2 జయసకలగామ మార్గవిహారా | సంతతదాసహృదయ సంచారా |
సకలలోక సంతాపసంహారా | సరసిజనేత్రా సాధుజనవినుతి |
రఘురామ పరా | త్వర నీపదముల నెదభజియింతుము॥ జయ॥

ఆనందభైరవి—ఆది. 12 వ అనుబంధము.

పాలించరా | పావనాకారా | పా||

అ|| పాలింపకున్న పరులెవ్వరిల | పతితపావననా పాపమెల్లనాప|| పా||

చ|| పరశురామగర్వ భంజనానురేఖా | ధరణిజాహ్నురయ భృగ
శ్రీకరా | నీరజాక్ష నిన్నెనెరనమ్మినారా | నిఖిలలోకరక్ష |
నీదాసుడ నన్న|| పా||

కళ్యాణీ-ఆది. 13 వ అనుబంధము.

శ్రీరామ నీనామమేమిరుచిరా | ఓరామ నీనామమెంతిరుచిగా|| ఓ||

అ|| కరిరాజప్రహ్లాదతిరణజవిభీషణులగాదిననీనామమేమిరుచిరా|| శ్రీ||
చ|| ధధిఘృతమఘరస ఫలములకన్నను | పతితపావననామ మేమిగు
చిరా|| శ్రీ||

2 అంజనాతనయ హృత్కింజరలమునగుదు | రంజల్లునీనామ మేమిగు
చిరా|| శ్రీ||

శింకి రాభరణము-అట. 14 వ అనుబంధము.

పాలయమా శ్రీ | పట్టాభిరామ|| పా||

అ|| కరుణారస్రధానకళ్యాణరామ|| పా||

చ|| నీలమేఘశ్యామా | వందితసుత్రామ | వాలితాళులలోక | పరమ
పావనరామా||

రక్షితాళుల దేవమునిగణ | రాక్షసేశ్వరి గర్వభంజన | రఘుకు
లేశ్వర రామచంద్ర | సురేశ్వరా జానకీరమణ|| పా||

విశహరి—ఆది. 15 వ అనుబంధము.

1 నిరాదరణజూపకుమా జనకా | ధరాత్మజా హృదయైస్విరదేవా
నిరా||

అ|| బిరాననాదగు-మొరాలకింపక | పరాత్పరా జాలమేలజేసెదు||ని||

తొడి—ఆది. 22 వ అనుబంధము.

జానకీమనోహరా | సకలలోకాధార|| జా||

అ|| కామితఫలదా యకుడవునీ వేగదా | కామజనకరఘరామ బోవ
భారమా|| జా||

చ|| వరభక్తమందారా భాస్కరమతభూషణ | ధరణీజాహ్నుదయేశ్వర
దీనపాలనా|| జా||

కరిపతిబోధిన ఘనుడవునీ వేగదా | నరహరి నారదగానలోల
రామా|| జా||

కథ్యాయ—ఆట. 23 వ అనుబంధము.

ఇక్ష్వాకుకులతిలక | యికనైనబలుక వె రామచంద్రా | నన్ను
రక్షింపుమింక నొరఘుకులతిలక శ్రీ | రామచంద్రా|| ఇ||

అ|| గుట్టుప్రకారములు సొంపుగగట్టిస్తే రామచంద్రా | ఆ ప్రాకార
మాలకుబట్టె పదివేలవరహాలు | రామచంద్రా|| ఇ||

చ|| సేతన్నుకుజేయిస్తే చింతాకుపతకము రామచంద్రా | ఆ పతకము
నకుబట్టె పదివేలవరహాలు | రామచంద్రా|| ఇ||

కలికిరురాయిగీకు పాలుపుగజేయిస్తే రామచంద్రా | నీవు కులుకును
దరిగేవు యెవరబ్బసామ్మని | రామచంద్రా|| ఇ||

మణిరంగు—ఆట. 24 వ అనుబంధము.

మామవపట్టాభిరామ | జయమారుతినన్నుతనామా రామ|| మా||

అ|| కోమలతరఫల్లచవద | కోదండరామ ఘన | శ్యామలవిగ్రహాబ్జన
యససంపూర్ణకామా | రఘురామకళ్యాణ రామరామ|| మా||

ప్రకృతికామరధృతా భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్న విభీషణ సుగ్రీవాప్ర
ముఖాదిసేనిత | అతివశిష్టాద్యనుగ్రహ | పాత్రదశరథపుత్రమణిరంగ
వల్యాలుగృత నవరత్న | మంటపేవిదితి మాణిమయసింహాసనే |
సీతమాసహసంస్థితసుచరిత్ర | పరమమిత్ర | గురగుహమిత్ర |

వ శివస్వామి వసుధామయీదేవత | పాదపై ల గామచంద్రా
మా॥

ఆంధ్రశైలి—అది. 26 వ అనుబంధము.

నన గ్రోవచెప్పవే | సతిమ్మా | ననుబొసమచెప్పవే॥

అ॥ ననుబొసమచెప్పవే | మా నాచెరోవదే | జనకుల తురి | జనని
మాచకమ్మ॥ ౧॥

చ॥ పక్కనోడెచ్చక చెక్కెరొక్కరు | చక్క నామకే | పక్క
యందొడివే॥ ౨॥

అదిప్రవినతుకు భద్రాదేవి | గొప్పనామ్మగువో నెలరో
• బోధి ది॥ ౩॥

అహంస—అది 27 వ అనుబంధము.

ఎకనామ ననుబొసచెవా | రెకనామ్మల శ్రీరామచంద్రా॥ ఎ॥

అ॥ అనుమతిరుకు | భరిణపాదనా | మ ననుకొడత బ్రహ్మచారి॥ ఎ॥

చ॥ అబ్బెన యాదానెడై | గుగ్గిహంబుదేవు నగ నానా
నో | అబ్బెనెక్కోమునె యెగలనా | అబ్బెనె యెగలనా
నా॥ ఎ॥

(27 వ అనుబంధము పోయి)

బాగువా—

బొబ్బినాటిల జగమన శేషతైస | బొబ్బినాటిల ననుబంధము॥

అ॥ జగముల గల్పించి | జగములచాల్చి | యగల వగునా | అబ్బ
నాడిచెడి॥ భ॥

చ॥ మోసముచెగడు మోసము గల్పించి | ముక్తిగగనా |
నగలని॥ భ॥

మాయచేమన జల | మాయలన గలచి | మాకెరవా యాదాము
నెలనె॥ భ॥

ఆనందభైరవి-రూపకము. 28 వ అనుబంధము.

మాచసరవికుల | సోమంభజరే॥ మా॥

అ॥ తామసాది గుణరహితం |

తత్త్వజ్ఞాన సుప్రకాశం॥ మా॥

చ॥ కామాదిరిపుహరం | కమనీయగుశాకరం॥

కల్మషాద్విసృహరం | కళ్యాణరాఘవం॥

భక్తజనావన పర | తంత్రీంరామం॥

పాపాంశకార | భాస్కరం॥

నత్వారామసుచరణం | కృత్వానామస్మరణం॥

ధృత్వాజ్ఞానాభంజనం | మత్వాతదేక శరణం॥ మా॥

—♦ మ గ శ ము. ♦—

బేహగ్ — ఆది.

హరితిదైగైకొనుము రాసున | రామచంద్ర పరాత్పరా॥

అ॥ శ్రీరామాహృదయేశ కేశవ | చేరానము కరుణాకరా॥ హ॥

చ నిలమేసుశ్వాను సిర్మల | నిఖిలలోక శుభంకరా |

నిపగధ్యాన మ్మొనర్పి | నిశ్చయించిమోపరా॥ హ॥

భక్తవాలన సకలపాతిక | హరణ దశరథనందనా |

పరమపురుషా జగగ్రీవక | వందితాఖిల సురగణా॥ హ॥

శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ గ్రంథ నిలయము.

మనోహరములగు శిల్పకృత్తుల సవలలు బహుముఖములు చున్నవి. సత్వరముగ చందాదారులు కావలయును. మా నిలయమునుండి సువ త్వరమునకు నాల్గు (చరత్రాస్త్రక శిల్పకృత్తులు, నాస్తిక) సవలలకు లి క్కువగాకుండి ప్రకటింపవలంబితిమి. మాకు చందాశ్శము ముందీయ నక్కరలేదు. గ్రంథము 1-కి పోస్టుభక్తులతోకూడ సుమారు రు 1-4-0 లకు పి. పి. గా పంపించును. శిల్పకృత్తుల చందాదారు లగువారు దానిని స్వకర్షణచేయవలయును.

ప్రథమ గ్రంథము “సాధము”

సుప్రసిద్ధరహస్యాచారాధి పండితక నవలగ్రంథములగు బాబు వాచకశిశుగారిచే రచింపబడిన సాధానములు మనోహరము లగు శిల్పకృత్తుల సహకారమున ప్రకటింపబడినవి. ఇందు పద్యములు గలవి ప్రాచీనములగు విదూషణలకు అనుగుణములు. సుప్రసిద్ధులగు శిల్పకృత్తుల సహకారము భయంకరములు. పాఠకులు గాలిపంపుల ముక్తిపాపముచున్నవి గాన తెక్కున వెలలకు కొనిపించుకొని చదివినచందాదారులగా జేరును. ప్రకటిక పోస్టు భక్తులు రు 0-12-0 ఇతరులకు పోస్టుభక్తులు రు 1-2-0.

మరియు మాకార్యస్థానమున నొకటియగు చుక్కన

నామక రత్నములు.

ప్రజ్ఞాద (నాటకములచే ప్రదర్శింపబడినవి.) 1-0-0

శివాజీబయ్య అను మహారాష్ట్రీ స్వతంత్ర

రాజ్యస్థాపనము. పలుమార్లు ప్రదర్శింపబడినది. 1-0-0

పాంచాలీ మానసరక్షణము. 1-4-0

భక్తరామదాసు. కే. శివరామశాస్త్రిగారు. 1-0-0

వలయువారు

మనోహరములు

కార్యస్థులు

చుక్కన కేట.

ప్రకటిక పోస్టు భక్తులు

